

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Stephani Balvzii Miscellaneorum Liber ... Hoc est,
Collectio Veterum monumentorum, quæ hactenus
latuerant in varijs codicibus ac bibliothecis**

Baluze, Etienne

Parisiis, 1680

Itinerarium Adriani VI. auctore Blasio Ortizio Canonico Toletano.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14718

ITINERARIUM

ADRIANI VI.

A B

HISPANIA ROMAM
 usque, ac ipsius pontificatus
 eventus, per Blasium Ortizium
 in Decretis Doctorem Canoni-
 cumque Toletanum ac gene-
 ralem Vicarium summa fide
 collectum.

ILLVSTRISSIMO AC REVE-
 rendissimo Domino D. Ioanni Martino Si-
 liceo Archiepiscopo Toletano Hispaniarum-
 que Primati &c. Blasius Ortizius in Decre-
 tis Doctor, ejusdemque amplissimi Præsulis
 generalis Vicarius, necnon Canonicus Toleta-
 nus, perpetuam felicitatem.

CVM animadvertissem, magne Præsul, His-
 paniarum Primas, excellentiam personæ, dig-
 nitatem amplissimam, egregiam doctrinam,
 omnium virtutum merita in te splendere, perhorresce-

bam quidem tantillum opus tanti viri nomine nuncupare, propterea quod audacia vel potius temeritati minus tribuendum fore existimabam, cum magna magnis ac parva parvis aequa proportione sint conferenda; ideoque per longum dierum curriculum opusculum hoc tibi dicere distuleram. At verò quamvis me tua amplissima dignitas deterreret, litterarum refertissima copia consterneret, tua tamen in omnes humanitas, excelsa benignitas alliciebant, atque ad hoc sub tua protectione ponendum invitabant. Nam etsi opus sit exiguum, in se magna memorandaque facinora continet, nimirum gesta per Pontificem maximum Adrianum, maximum inquam scientia, moribus, & vita; in cuius pontificatu multa notatu digna contigerunt, quae pro penuria mei ingenii ex multis collegi; quae forsitan neminem pigebit legisse, praecipue te praestantissimo antistite aspirante. Iccirco, patrone dignissime, te deprecor atque exortor tuum ne deneges favorem. Quod quidem minime ambigo, eo maxime quod cum clemens erga externos omnique praediceris, non dubito quin erga tuos familiares te placidum benevolumque praebeas. Quorum ex numero, quamvis indignus, vices tuas gerens, in hac cancellaria & curia Toletana, te annuente, fui collocatus. Suffultus tamen auxilio divino, sub tua censura exactissimaque castigatione, ne longa praefatione sine modestè usus, rem ipsam adoriar.

INCIPIT

INCIPIT ITINERARIUM
Adriani sexti Pontificis maximi per Blasium
Ortizium in Decretis Doctorem Canonicum-
que Toletanum ac generalem Vicarium sum-
ma fide collectum.

Spem numero animo revolvi an mihi liceret ma-
num admoveere ad scribenda gesta aut potius
itinerarium factissimi Domini Nostri Papæ Adriani
natione Flandri, quæ post assumptum in Hispania
pontificatum non sine labore & maximo dispendio
inivit. Certè haud parvæ causæ dissuadebant, quæ
hanc provinciam meis viribus imparem propulsabant,
nimirum imbecillitas ingenii, ac trivialis stylus &
mihi satis inusitatus ad componendum epistolium,
nedum ad rem tam gravem tamque sublimem, quæ
sibi Ciceronis exposcit ubertatem, Hortensij vim, &
Catonis gravitatem. Videbam insuper hujus ætatis ho-
mines nihil audire vel legere nisi expolitum & diser-
tum, nec quicquam eorum animis inhærere nisi quod
aures blandiori sono demulceat, non quod vulgare
sit, & quod alioqui possit inducere voluptatem. Qua-
propter per longam diuturnitatem, & forsan tutius,
silere decreveram. Sed impellebant maximè domesti-
ca familiaritas acceptaque beneficia, & præcipuè hu-
jus Pontificis merita; si possem veritate comprimere
obtreptantium linguas, qui perperam illius denigrare
nomen famamque satagebant. Et adeo eorum mali-
tia protensa est ut ausu nefario sepulchro sic scribere
auderent. *Hic jacet impius inter pios.* Obstupescant
fauces talia proloquentium, adhæreantque linguæ pa-
lato eorum, qui solùm vibrare linguas consueverunt
animi sui coribus exasperatas. Verùm habet hoc ho-
minum perfidia, ut quos vel generis amplitudo vel

sui animi nobilitas conspicuos fecerit, non solum non reddat clariores, prout sapientium est hominum laudanda laudare, sed diabolica sagacitate horum obtenebrare lucem conetur. Insuper antiqui hostis invidia, quos improborum actuum perpetratione (Deo illi resistente) dejicere non valet, opinionem illorum falsa ad praesens simulando dilacerat. Erat enim sanctissimus Pontifex vir clementissimus, extraque vulgi aleam positus, natura prudens, moribus temperatus, vita castus, humilis & affabilis, in prosperitate benevolus, omnifaria laude dignissimus, atque omnigena doctrina catholica refertus; quemadmodum opera ipsius demonstrant, & totus orbis proclamant. Quantus vero fuerit, ex ejus diversis studiis & elaboratis opusculis perfacile lector prudens intelligere potest; qui cunctis suorum temporum ingenii acrimonia animique sapientia atque doctrina sana praestantior ac copiosior fuit. Quid dicam cum singulis diebus vir religiosissimus sacra libaret? Multa quidem commemorare possem quae ad rem pertinerent. Sed quonam temerario conatu praecipua rapior, meae tenuitatis oblitus? Sublimia illius laudis praeconia sermonis inopia non tam attingere quam attenuaritar. At veniam mereor, ne beneficiorum judicet immemor. Quapropter etsi balbutiens, vera tamen describam (omissis temporibus peracta jam provinciae gubernationis Hispaniarum, ac inquisitionis generalis sanctissimi Papae, ac ceterorum officiorum illi injunctorum; quae omnibus jam pridem innotuerunt) sub invocatione divini favoris atque intemeratae deiparae virginis, ad quam humiles effundo preces, cum sinceritate & veritate rem ipsam aggrediens.

Vndecimo Calendas Februarii anni vigesimi secundi supra sesquimillesimum, cum essem Lucronii in palatio Episcopi Calagurritani domini mei Joannis Castellanos à Villalva, cujus vices, quamvis inme-

ritus, tunc agebam, quidam ejusdem urbis stabularius ad me veniens ait: Noveris, provisor, quendam cursorum hodie apud me divertisse, qui mihi occultò referavit Dominum Adrianum Hispaniarum gubernatorem in Pontificem maximum electum fuisse; & hoc procul dubio scias. Quare hujusmodi prætextu ex te impetrare volo aliquod munus mihi ab Episcopo domino tuo postules. Quod ego tanquam incertum domino meo familiaribusque ejus aperui, parum de re tam inopinata curans, cum tamen ille verum affereret. Nam cursor ille (ut compertum est) literas Domini Gerundensis Episcopi Romæ commorantis ad amicum datas deferebat; quibus continebatur reverendissimum Dominum Adrianum Cardinalem Dertusensem, Inquisitorem generalem, in Christi Vicarium unanimiter à sacro collegio creatum. Die verò ipso, ad solis occasum, nobilis vir Cæsaraugustanus Hieronymus Artal cum aliis equitibus modo excursoris superveniens eadem afferebat, nihil non tamen perferens nisi ea quæ prædiximus. Et cum nobilis hic electionem palam omnibus divulgasset, tota civitas præ gaudio repenti concitata suos nuntios ad deosculandos novi Pontificis pedes destinavit; qui propter nivium altitudinem, ut ex infra dicendis apparebit, jussa civitatis explere non poterant. Interim verò totus clerus cum magna populi cæterva in Ecclesias convenerunt, laudes Deo pro tanto beneficio exolventes. Deinde in noctis crepusculo rem gestam latius apertiusque domino meo in lecto jacenti significavi; quem consului quid in hac re agendum videretur, quandoquidem eventus felicissimus in illius diæcesi prosperè successisset. Is ergo maturo consilio ad eum me mittere decrevit; dum ipse propter valetudinem id agere non posset. Qua de re ego ac nobilis ille Artal unà ire in civitatem Victoriam, ubi tunc noster residebat Pontifex, convenimus; egressique sumus ab

urbe Lucronii tertia vigilia noctis, montes de Verne-
do versùs iter agentes; quos propter nivium copiam
cùm transcendere non possemus, ad oppidum de
Oion oportuit nos redire. Et accepto ductore per
aliam viam iter nostrum prosequendo, in municipi-
um sancti Vincentii de Navarra, à Lucronio quin-
que sejunctum leucis, pervenimus. Deinde in oppi-
dum de *la Puebla* prope noctem accedentes, refectio-
ne sumpta, continuò exivimus, itineris nivisque va-
stilitatem prosequentes. Nobilis ille cum comitatu à
me discedens, totam noctem laborans sub dio, inter
nives non sine magno discrimine vitæ permanfit. Ego
autem post fatigationem acerrimam felicissimo casu
per invia quasi cæcus per incerta fovendo exhortan-
doque pueros, de quorum vita formidabam, maxi-
mè cùm ex eis quidam instanter precaretur ut eum
mori sinerem, in oppidum tandem nomine Arinze
pervenit. Sequenti verò vigesima quarta Ianuarii in
optatam urbem Victoriam appulimus. Sed quia hæc
ad rem propositam non attinent, sat est obiter ter-
gisse, ut ad gesta Pontificis describenda properemus.

I. DE REVOCATIONE *indulorum & expectativarum.*

Qum almus noster Papa materiam indulorum
& reservationum expectativarumque exorsam,
ut sacrorum gnarus canonum, haberet, uti talem de-
cebat virum, cùm similes expectationes abhorreant
iura, hac die mentaliter Cardinalium indulta revoca-
vit; cujus revocationis publicationem matura confi-
deratione in urbem distulit. Quod primum memora-
bile post notitiam electionis fecerat. Ob hæc & ce-
tera hujusmodi, ut suis locis referemus, malevolen-
tiam in Christi vicarium curiales conceperunt. Hinc
annotari potest quanta fuerit vis consuetudinis. Nam

humanæ naturæ est ea quæ in usu non sunt, etsi recta & iusta sint, abhorrere, & consueta magna custodia diligere. Et provinciales semper magni faciunt consuetudines sibi servari. Nam quid iustius, sanctius, & honestius quàm jura custodiri? quæ vir sanctus pro viribus nitebatur defendere; curiales verò suo abusui inhærentes, quasi novam rem execrabantur; ut forsan propriùs suo loco deduceretur.

Die verò vigesima quinta ejusdem mensis, illo amoris ardore videndi Pontificem affectus, sacrum palatium sanctitatis Domini nostri Papæ pedes deosculaturus petivi. Et casus prosperè post fortunam niviumque periculum successit. Nam cum beatissimo patri & consiliariis sanctæ & generalis inquisitionis constaret me urbem illam adiisse, volentibusque à me tunc Inquisitore Calagurritano de re certa informari, facilè adirus mihi patuit, qui vix aliis concedebatur. Pedes sacros tunc procidens deosculatus sum; ac quibus potui verbis legationem Episcopi domini mei animique lætitiâ, quam ex re gesta susceperit, Pontifici indicavi. Qui vultu præclaro dulciter se offerens, gratias egit domino meo propter curam visitationis, mihi que nuntio ob laborem; præcepitque ut rem præfatam inquisitionis exponerem. Et ante exordium narrationis, tanta erat humilitas sanctissimi viri, ut consiliarios meque tantillum hominem, etsi cum debita reverentia excusaremur, nullum verbum sua bonitate & clementia, oblitus se Pontificem maximum, audire voluit donec gradatim confederemus; ibique coram tanta majestate, Deo opitulante, à primordio causam exorsus sum. Qua finita, egressisque consiliariis, data opportunitate instantiùs supplicavi me inter suos familiares annumerare vellet. Quod quidem distulit, affirmans se nullos alumnos antè quàm literas à collegio Cardinalium recepisset accepturum. Ego verò perpendens justam excusationem, & ne

tanto Pontifici molestus viderer, habita copia in hospitium redii, & quamprimùm potui ad rationem reddendam domino meo reversus sum: qui, etsi oppressus morbo, laudes tamen omnipotentis Deo exolvit, magnam concipiens lætitiã propterea quòd in sua diœcesi tantum decus & gloria Hispaniarum contigisset.

Et quamvis per aliquot dies de Pontificis electione ambigeretur, quòd diù certus nuntius rei tam celeberris moraretur, adest dies lætitiæ nona Februarii, quã vir nobilis quidam Hispanus ex Pincia Antonius à Studillo reverendissimi Domini Cardinalis sancte crucis à Carvajal Camerarius breve sacræ electionis detulit: qui satis expectatus propter ingentes nives, quales forsã multis retro annis non contigerant, portus transcendere nequirit. Cujus quidem adventu civitas illa meritò appellata Victoria præ gaudio cum tota provincia, & post dies aliquot magna pars Hispaniarum, concitatur, undique veniens tantum visura Pontificem, deosculaturaque pedes; & in hunc numero plures hinc inde non secus quàm apes ad alvearium, alii ad benedictionem, alii ad novum spectaculum, nonnulli verò ad propria negotia confinebant. Ego verò dum primùm præfati Camerarii adventum cognovissem, concessa facultate à domino meo, gratia familiaritatis impetrandæ citius felicem Victoriam adii. Et interim Pontifex alius hospitium mutaverat: qui cum primùm in domo Ioannis à Bilbao hospitaretur, in cœnobium divi Francisci pro tempore mansionem elegit. Et tanta erat confluentium copia ut pro importunitate vitanda difficilius pateret aditus. Quod ipse læto animo amplectebatur, aut naturam patriæ imitando, aut propriæ inhærendo. Fugiebat nempe negotia, deditus secretioribus silentiis: ad quem nisi Prælati vel magnatibus præclusa erat via, & in dies claudeba-

tur magis propter crebras in recipiendis famulis molestias, quas ægrè ferebat. In negotiis autem gubernationis regnorum & sanctæ inquisitionis morem non mutavit. Immo consiliis assistebat, negotiaque suo Marte expediebat. Cùm autem considerassem quanta difficultate admittebat familiares, veritus sum palam eum alloqui. Attamen cùm opus esset mei testimonium dare, quandoquidem hujus causa illuc pervenissem, honestiori modo propositum aperui, licèt cum anxietate & rubore, quia multorum repulsam intellexissem. Verùm clementissimus pater volens mihi bene facere, ut cuncti noverunt, me grato animo in suum Capellanum accepit.

II. DE ACCEPTATIONE *Pontificatus.*

HActenus beatissimus Dominus noster, cùm esset timorata conscientia, formidans tantum onus, non decreverat illud subire. Tandem maturo consilio, ut imminetia pericula evitaret, quarto decimo Calendas Mart. Missa ex more celebrata, pontificatum acceptare destinavit. Et quia naturæ suæ propensione negotia ipsi peragenda potius secretò quàm palam conabatur facere, tres tantùm ex multis ad actum celebre hujus acceptationis, scilicet magnificum Doctorem de Agreda & me indignum Doctorem Blasium Ortiz ab sanctissimo eodem patre postmodum Toletanos Canonicos creatos, & secretarium consilii generalis inquisitionis Aragoniæ Ioannem Garfiam, virum satis egregium, elegit; jussitque intrare in cameram interiori, præcipiens ostiariis ut neminem neque domesticum neque externum sinerent ad se ingredi. Vnde nos tanta novitate perterriti expectabamus, nos ad

invicem conspicientes. Cùm autem summus Pontifex in loco secretiori esset, hæc verba fatus est. Iamdudum intellexistis electionem à sacro collegio de me factam; cuius testimonium attulit Camera-rius reverendissimi Cardinalis à Carvajal; cuius quidem acceptationem hæctenus distuli, timens muneris tanti onus sustinere: quamvis non me lateat nihil esse in hac vita, & maximè hoc tempore, facilius & hominibus acceptabilius Episcopi officio, & præcipuè Papæ, si obiter & ut hominibus tantum arrideat atque adulatoriè res agat. Sed nihil est quod periculosius homines suscipere debuissent, si ætissimam Deo reddendam rationem præ oculis mentis haberent, si non eo modo militetur quo noster imperator Christus præcipit. Sed quia suspicor ex repudiatione graviora discrimina universali Ecclesie imminere, ideo divino auxilio suffultus munus hoc sacrosanctum vobis præsentibus assumere statuo. Et quia ad hanc dignitatem sua inscrutabili præscientia me vocare dignatus est, spero illius gratia me idoneum ministrum evasurum. Atque hujus acceptationis peto à præsentibus Notario fidem; vosque testes rogatos volo, injungens vobis nemini rem gestam dixeritis. Et licet videat in meam commendationem præfata scripsisse, Deus est mihi testis quòd non mentior. nobis præsentibus duntaxat acceptasse pontificatum. Quæ delectio seu testimonium non parum extulit nos propter bonam fiduciam ac opinionem quam erga nos beatissimus Dominus Noster conceperat. O felix Victoria tanto & tali Christi vicario illustrata, & ut sic loquar, benignitate & bonitate plena. Tuæ provinciæ primas gaude. Postmodum verò cum domesticis antiquis aliquot dies tamquam familiaris sum versatus.

III. DE PRÆPARATIONE
itineris & bellica expeditione.

Interea vero cùm forsan à portatore brevis sacrae electionis simultates Italicas tyrannosque quosdam usurpasse nonnulla Ecclesiae municipia noster Pontifex intelligeret, naves parat ducesque nominat, exercitum colligit, quorum generalem creat Dominum Comitem Ferdinandum de Andrada. Et Dominus Inicus de Velasco Comestabilis & Dominus Federicus Castellae Amiras ejusdem Pontificis in gubernatione Hispaniarum collegae, Imperatoris nomine obtulerunt ei quatuor triremes, quarum Capitaneus erat Dominus Ioannes à Velasco. Qui cùm, ut suspicor, intellexisset beatissimum Papam constituisse generalem ducem exercitus & navium praedictum Comitem, eumque sibi praetulisse, ne sub ejus imperio militaret, renuit cum illo ire; sed non propterea cessarunt abire triremes. Parat etiam supellectilem & omnia ad iter necessaria. Tandem peractis omnibus, quarto Idus Martii ejusdem anni ab urbe Victoria egreditur satis numerosa stipatus caterva. Nempe aderant gubernatores & multi magnates & nobiles; quamvis Dominus Amiras, tum propter debilitatem, quia gracilis & aeger, tum etiam quia nuper expugnaverant Galli oppidum Fuenterrabia, & cùm hostes essent ad limina, ne omnes gubernatores partes illas desererent, statim ad stationem reversus est. Comestabilis autem cum ceteris magnatibus & turba magnifice est comitatus beatissimum Papam in oppidum de *la Puebla*; ubi eò quòd esset dominus oppidi, honorem quem potuit tanto Pontifici nixus est exhibere. Die sequenti in villam de *la Roïna*; ubi erat palatium celebre impensis Domini Ioannis à Ve-

lasco quondam Episcopi Calagurritani extractum, pervenit, ibique illa nocte requievit. Pridie Idus ejusdem mensis hinc discedens, in urbem divi Dominici, ejus sepulchrum sacrosanctum videndi avidus, cum magna pompa & solenni fuit ingressus, quæ quidem civitas caput est provinciae appellatae Rioja, nequaquam minima tanto decorata divo & defensore Dominico, necnon cathedrali Ecclesia ad invicem Calagurritanae unita, vulgataque ubique terrarum propter gallum & gallinam, de qua ob ejus ubertatem dicit ad agium: *Si Castilla esset vicia &c.* etsi hoc adagium in nostra Carpetania multis sit ignotum. In hac urbe permansit duobus vel tribus diebus. Interim magister Ioannes de Oria à fratribus Dominicis incusatus super certis propositionibus quas ipse defendere pollicebatur in concione publica, sed ob temporis angustiam in futurum terminandas beatissimus pater, ut suo loco assignabimus, reservavit. In urbem hanc Dux de Naiara venit deosculaturus beatificos pedes; cui Comestabilis, extra civitatem egrediens, magna nobilitatis caterva occurrit. Et ambo alacres mutuò colloquentes, quamvis in locis illis fuerint capita factionum Ognezinorum & Gamboinorum, semen antiqui serpentes, civitatem ipsam læti intravere. Deinde postquam ea reverentia qua debuit magnus ille Dux affatus fuerat sanctissimum Dominum, precatus est ut urbem suam de Naiara territoriumque visitare ac benedicere dignaretur. Et licet ob aeris intemperiem, qui, ut ferebatur, civitatem illam infestabat, alia via Lucronium adire decreverat, devictus tamen Ducis deprecatione, quoniam instantissimè eum exoraverat, in urbem illam munitissimam situ maris & castris cum suo comitatu conscendit; in qua obsonia sanctissimo Pontifici ejusque comitibus jussu Ducis fuerant satis lautè parata.

Vna tamen nocte Naiaræ moratus, die sequenti valde mane Lucronium versùs proficiscitur. Et quamvis transfret juxta mœnia loci de Navarret, illum intrare renuit, hac forsan de causa quia ibi in arce propter seditiones communitatum Zamorensis Episcopus detineretur. Etsi à multis flagitatus, noluit ipsum videre, contentus visitatione suo nomine facta per dilectum suum Doctorem de Agreda protomedicum.

IV. DE HONORIFICA
receptione à Lucronensibus habita in Pontificis
adventu.

HOra autem nona ante meridiem Lucronium pervenit sejunctum parva intercapedine à Navarret. Vrbs ipsa est amœna, intus & extra habens arbusta & vineta pulcherrima terramque feracissimam; quam percelebris Iberus alluit, & radices utriusque Cantabriæ veteris desertæ atque dirutæ, olim capitis provinciæ Cantabrorum, & novæ, quæ appellatur Lucronium; quæ cum antea Pontificis adventum præscivisset, multa ad ejus occursum paraverat sub hujusmodi forma, ordinans quidem pedites habitu & arte militari compositos numero sexcentos, necnon equites levis armaturæ triginta aut quadraginta, qui suo more per gyros huc atque illuc vertentes currebant. Pedites verò bellico ordine suis sclopetris (ut verbo utamur novo Antonii Nebrisenfis in capite septimo de dedicatione Zamoræ Regi Ferdinando in ejus chronicorum libro quarto) plumbeos globulos jacentes, strepitum ingentem faciebant. Hos sequuti sunt clerus & populus solenni pompa. Et cum Papa ex itinere atque calore defatigaretur, hujus processio- nis ordinem prosequi, ne diù moraretur, noluit; sed

adorato crucis vexillo transiens, proceres urbis & turbam præcessit. Tandem cum propius civitatem accederet, aderant strenui cantores in fornibus arboreis ad exemplar antiquorum, tantum adventum celebrantes. Deinde cum magis appropinquaret, erant multa tormenta bellica, bombardæ, colubrinæ, serpentinæ, aliæquæ sulphurariæ machinæ ignivomæ tam ex urbe quam ex Gallis paulo ante cum civitatem illam obsedissent, captæ, quarum tonitribus terra undique resonabat non aliter quam fulmina ex cælo caderent. Cum verò portis intraret, tanta erat hominum turba ut nec muri nec campi eam capere possent, ut vix Pontifici maximo aditus pateret. Nec mirum, quoniam ad spectaculum novum ex Navarra & Celtiberia aliisque diversis locis convenerant. Et cum jam, licet difficile, introiret, quia multitudo in eum irruerat pedes eius deosculatura, per viam tapetibus & aliis pannis pretiosis magnificè ornatam usque ad hospitium reverendi patris Roderici de Cabredo sui hospitis pervenit. Et quamvis subtili ingenio alii fornices exstebant quibus comœdia tanto viro digna declamatoriè repræsentabatur, tamen ipse obtusis auribus pertransiens, in palatium honorificè receptus est, ibique duos aut tres dies demoranti decuriones splendidè victum necnon familiæ necessaria exhibuere. Hinc in oppidum de Alcanadre profectus, ibidem pernoctavit. Die proxima, hora nona, in antiquam urbem Calagurrium receptus solenniter cum mimis & larvis aliisque hujusmodi ludis, jucundè comitatus in Ecclesiam cathedralem, ubi beatorum Emeterii & Celedonii corpora requiescunt, & postmodum in domum venerabilis Archidiaconi Calagurritani pervenit. Et admodum reverendi Decani & Capitulum ipsius almæ Ecclesiæ in recognitionem domini duas aut tres mulas egregiè phale-

ratas Pontifici sunt elargiti, intellecta apostolicæ ca-
 meræ indigentia, quæ, ut inferiùs dicitur, expoliata
 suis pretiosis pignoribus, quasi deserta permansit,
 aliæque cumulatiore munera præstituri si valuissent
 subvenire tantæ necessitati. tamen pro itineris sub-
 sidio libentissimo animo illa parva dona contulere:
 quæ non ut parva, sed ut magna, accepta sunt à
 beatissimo Domino Nostro potiùs qualitatem quàm
 quantitatem considerante. Prope mœnia hujus ur-
 bis Iber præterfluens, ad partem orientalem per-
 transit. Ex parte australi rivulus quidam illi magis
 accommodus eam abluit rigansque segetes & pra-
 ta. Vna tamen die sanctissimus Pontifex mansit in
 hac civitate; ex qua profectus contulit se altera die
 in municipium belligerum de Alpharo & loci situ
 & hominum structura munitissimum; quod etsi cir-
 cumvallatum oppidis & villis regni Navarra, tam-
 quam signiferum Regis Castellæ permansit; ubi
 fronte hilari tormentis ignivomis aliisque signis læ-
 titiæ latanter exceptus est. Et hinc Dux de Najara,
 qui Pontificem comitatus fuerat, tibicinibus di-
 missis in Pontificis ministerium ad propria rediit.
 Noster tamen Pontifex iter prosequens in Tudelam
 civitatem Navarra, juxta quam idem Iber decurrit,
 susceptus est non minore lætitiâ & solennitate quàm
 alibi. Ibiq; Decanus Tudelensis hospes Pontificis
 sumptus magnificos præ ceteris exhibuit. Hem Tu-
 delam miseram, quondam pulchriorem ceteris Na-
 varræ urbibus, factam deformem, postquam jussu
 magnificentissimi ac illustrissimi Cardinalis Domi-
 ni Francisci Ximenez Archipræsulis Toletani & His-
 paniarum gubernatoris muri diruti sunt, arxque cor-
 ruit; ut meritò de illa dici possit: Quanta qualif-
 que fuerit, ipsa ruina docet. Gemebant enim incolæ
 prospicientes deformitatem, qui antea viderant per-
 celebrem & illustrem. Quam tamen Iberi impetus

lætificat, quæ terram lætam arboribus continet
 netisque cultam. Huc Prorex Navarra Comes de
 Miranda cum multis proceribus ad deosculandos pe-
 des sacros Pontificis, eadem die Pampilonam re-
 versurus, advenit. Et cum Tudelæ Christi vicarius
 duobus recreatus esset diebus, propositum iter non
 intermittens, in oppidum de Mallem devenit. Die
 sequenti in villam de Pedrola Domini Comitis de
 Ribagorsa abiit; ubi comiter exceptus est. Ac for-
 tè cum Comitis conjux nuper filiam peperisset, hu-
 manissimus Pontifex in sacro fonte illam abluit,
 Adrianamque illi nomen imposuit; & tam prætextu
 adventus novi quàm gratia natæ filiæ celebrata sunt
 festa plurima, & Mauri chorizantes exhilaraverunt
 Pontificem. Die verò sequenti nostro almo aurigæ
 Cæsaraugustam versùs proficiscenti novem militi-
 bus Vicerex Aragonum cum suo satellitio & tibiti-
 nibus insignisque regalibus occurrens, multis mili-
 tibus associatus, pedes sacros deosculatum adventit.
 A quo loco in Cæsaraugustam usque gregatim hic
 inde visuri Pontificem homines confluebant, cum
 re ac cognomine maximus esset; adeoque iter to-
 tum occupatum erat populo ut nihil aliud quàm
 hominum offendiculum haberes. Et jam prope me-
 ridiem quarto Calendas Aprilis, æstuante calore, in
 palatium extra muros civitatis, vulgò Adiaferia ap-
 pellatum, mirificè ornatum, divertit.

V. DE CELEBRI INGRESSU
Pontificis in urbem Cæsaraugustam.

Post aliquot dies hoc ordine beatissimus pater
 ingressus est urbem. Comites & aliqui nobiles
 cultu & cæstibus expoliti, quos potiùs principes
 quàm magnates judicares, sanctissimum patrem in
 sua pontificali sede deferebant. Hos præcedebat

clerus & populus cum crucis vexillo ; quem ordo equester cum nobilibus regni postmodum sequebatur ; & tanta erat turba huc & illuc divagata ut non liceret ultra neque citra moveri ; atque non parvo labore potuit arceri , quia omnes volebant tangere pedes sanctissimi patris. Nec admirandum sanè , cum ad hoc ex diversis locis convenissent. Denique vix testudineo , quod aiunt , gradu ingressi sunt urbem ; ubi gravior labor & pressura , quia viæ strictæ non sinebant nos præ multitudine incedere. Tandem longa gravique pressura in basilicam Cæsaraugustanam ingressus , facta oratione , absque mora ad Archipræsulis palatium divertit , ut tantam fugeret turbam ; eademque elabente die reversus , ad suum percelebre hospitium se contulit.

VI. DE BENEDICTIONE *solenni palmarum per Pontificem facta.*

Dominica verò quæ dicitur in ramis palmarum , ut morem Ecclesiæ pastor universalis observaret , intra palatium solenniter , ut Romæ fieri solet , cum pompa ramos benedicere statuit , distribuereque adstantibus. Et per secretiora loca paucis comitantibus ad benedicendum populum in eminentiorem partem palatii ascendit. Aderat enim tanta hominum copia munus susceptura ut magis admirandam quàm numerandam esse censuerim. Mea quidem opinione plures convenisse quàm Romæ crediderim. Quod contingere ideo potuit quia omne rarum pretiosius est. Natura enim sumus novitatum cupidi , cum ipsa semper assueverit novas edere formas. Et quia Romæ frequentius similes sunt benedictiones , facilè eas urbani contempnunt. Feria secunda majoris hebdomadæ , majoris inquam , quia in ea majora charismata celebrantur , scilicet

institutio dominici corporis, ac passio salutis & redemptionis nostræ, ex qua sacramenta fluxere, religiosissimus piissimusque pater, ut opere & exemplo oves suas instrueret, in monasterium sanctæ Engertiæ ordinis divi Hieronymi secessit, abstinens à negotiis; quæ licet expediri oporteat, his tamen diebus usque in octavam resurrectionis secundum juris dispositionem decet ab eis conquiescere; cujus non ignarus Pontifex, ut liberiùs divinis vacaret, ad octavam Cal. Maij ibi permansit.

VII. DE PROMVLGATIONE
regularum Cancellariæ ac creatione
officialium.

Prima verò die Maii regulas Cancellariæ à se noviter editas in metropolitana Ecclesia publicè & solenniter promulgari iussit; per quas omnes reservationes & expectativæ, ut in ipsis continetur, revocabantur; atque à die illa negotia undecunque sub anulo (quamvis ab aliquibus esset dubitatum utrum Papa ante coronationem facere posset) expediebantur. Quod jure ambigeretur, nisi extravagans Clementis quinti postmodum emanasset, quæ omnia per electum Pontificem absque coronatione geri disposuit. Et ne ab aliquibus dubitetur, dignum duxi huic opusculo eam inferere; cujus verba sunt. *Quia nonnulli, prout accepimus, contra doctrinam Apostoli, suæ prudentiæ quin potiùs imprudentiæ innitentes, ac disceptare super his quæ non expediunt eis satagentes, asserere non verentur quòd summus Pontifex ante suæ coronationis insignia se non debet intromittere de provisionibus, reservationibus, dispensationibus, & aliis gratis faciendis, nec se in litteris Episcopum simpliciter, sed electum Episcopum scribere, nec etiam in bulla in qua nomen etiam exprimat ipsius, nos ta-*

Extant etiam
apud Odor.
Raynald. an.
1307. §. 27.
& lib. 5. Ex-
travag. côm.
tit. 10.

*liam temeritates compeſcere cupientes, ſingulos qui oc-
caſione huiusmodi aliquas literas noſtras ſuper negotiis
quibuſcunqꝛe confectas, quæ à nobis ante coronationis
noſtra inſignia emanarunt, auſi fuerint impugnare,
excommunicationis ſententia innodamus. Datum apud
Peſſacum Burdegalenſis dioceſis anno ſecundo. Et cùm
ita cautum eſſet ut cauſæ confluentium ad curiam ci-
tiùs expediri poſſent, Dominus Noſter ſupplicatio-
nibus examinandis ac negotiis agendis quator dunta-
xat, reverendiſſimum inquam Dominum Ioannem à
Tavora tunc Civitatensem Episcopum integerrimum
patrem, qui poſtmodum Archiepiſcopus Compoſtel-
lanus creatus eſt atque conſilii imperialis præſes, nec-
non tituli ſancti Ioannis ante portam Latinam Cardi-
nalis bene meritus, poſtremò verò Toletanus Archi-
præſul ac Primas digniſſimus, & Hiſpaniarum guber-
nator, Inquiſitorque generalis, ac poſt hunc Coldeſan-
ca Doctorem dudum in Dertufenſi episcopatu ipſius
Pontificis vicarium, doctum & in ſtylo curiæ ſatis
expertum, necnon Didacum de Paternina Canonicum
& Abbatem factæ Piæ in Eccleſia collegiata civitatis
Victoriæ, & me indignum Doctorem Blaſium Ortiz
in rebus illis parum expertum præfecit. Qui ſingulis
diebus ad videndas ſupplicationes juffu Pontificis
conveniebamus, cum eo communicaturi quæ nobis
viderentur concedenda aut deneganda. Huic qua-
drumviratui additus fuit præſcripto ſanctiſſimi Pa-
tris Auditor Cameraſæ ſuperveniens, homo egregius
& in rebus curiæ conſpicuus. Deſignavit præterea
Datarium Magiſtrum Theodoricum ipſius ſecreta-
rium, virum timorataſ conscientiæ, qui benigna qua-
dam & dulci converſatione ſtudioſus virtutis omnes
confovebat. Regelto verò Petrum de Roma Flan-
drum, intractabilem & inexorablem hominem; cu-
jus intuitu expeditiones gratiarum, ſi difficile à Pon-
tificæ, difficiliùs ab eo impetrabantur. Tantæ verò*

difficultatis eam causam potiore esse conjicio quod prudentissimus pater sancto zelo largas & faciles gratias Leonis feli. re. sui prædecessoris non approbaverat, qui sua largitate omnibus perentibus se liberalem exhibebat. Et ista expeditionis acerbitas ab exordio pontificatus adeo in dies crevit ut usque ad obitum Pontificis perduraverit.

VIII. DE NUMERO PRÆSVLVM
ac illustrium, virorum Pontificem
comitantium.

IN hanc itaque inclitam urbem Cæsaraugustam tam Prælatorum quàm illustrium & nobilium virorum copia magna convenerat; quos ne sub silentio præteream, obiter recensere conabor. Et quia jure ac ratione ecclesiastici sunt præponendi, potissimum in pontificia curia, ideo in ordine Prælatos prætulimus. Quorum primus erat illustrissimus ac piissimus Dominus D. Alphonsus à Fonseca Archiepiscopus Compostellanus, postea Hispaniarum Primas creatus: qui jussu Pontificis de prudentia ejus ac maturitate confidens Valentiam urbem pacandam suscepit, quæ in Cæsarem ob tumultus communitatum rebellaverat; quam tamen ad ipsius obedientiam reducere nequivit. Causas verò, quia extra propositum argumenti sunt, aliis scriptoribus relinquamus. Aderat etiam reverendissimus ac perquam illustris Dominus Archiepiscopus Rosanus Dominus Ioannes à Fonseca Burgenfis, Prælati maturo consilio notabilis. Uterque ex celebratissima prosapia Fonsæcorum oriundi erant. Intererat insuper Archiepiscopus Cæsaraugustanus, ex regali propagatione originem trahens; atque Archiepiscopus Montifregalis, ex familia inclita Ducis de Cardona, etiam ex stirpe regia oriundus. Et Dominus Didacus Ramirez de Arellano Episcopus Com-

chenſis, vir literatura ſingulari, &, ut fertur, generoſitate præcipuus, ex clara progenie Dominorum de Arellano. Necnon Dominus Federicus de Portugal Epifcopus Seguntinus, ſtrenuus prudentia, & nobilitate præclarus, qui etiam à Regum proſapia ducebat genus. Atque Epifcopus Lucenſis, ad præſens in conventu juridico Granatenſi ob merita & literarum peritiam præſes. Ac Dominus Didacus de Ribera Præſul Segoviienſis, ex familia inſigni atque illuſtri Dominorum de Silva Toletanus. Aderat præterea Dominus frater Franciſcus Ruiz Abulenſis Epifcopus ordinis Minorum, Toletique ortus, omni virtute & venuſtate plenus. Adfuit etiam Epifcopus de Pati, ſatis nobilis vir; necnon Epifcopus Ilerdenſis, literis & experientia præcipuus; atque Oſcenſis Epifcopus, ex familia Dominorum de Vrrias; ac Dominus Epifcopus Scaleniſis Canonicus & Archidiaconus Hiſpalenſis, in dictando & loquendo æquè Carpetanam ac Latinam linguam ſatis elegans. Et perquam magnificus Dominus Garſias Loayſa in ſacra pagina Magiſter laureatus, ordinis Prædicatorum Generalis, & conſiliis ſacroſanctæ inquisitionis præfectus, ex inſigni genealogia, ut cognomen ejus indicat, temporis ſucceſſu Epifcopus Exomenſis, atque Imperatoris conſcientiæ ſcrutator ac auditor, poſtmodum verò ad Eccleſiam Seguntinam promotus, adeptus cardinalatus apicem, tractu temporum Hiſpalenſem obtinuit ſedem, Inquiſitorique generalis officium, cum omnibus conſiliariis & miniſtris ſancti officii inquisitionis; cujus conſultores tunc aderant, videlicet Doctor Manſo, qui poſtea Epifcopus Pacenſis, & deinde Exomenſis Præſul, ac regiæ cancellariæ Pintianæ præſes, & Licentiatus Maçuecos Canonicus Toletanus, & Licentiatus Polancus, & Dominus Licentiatus de Aguirre; quorum noviffimi duo erant etiam ſenatus Imperatoris conſiliarii, qui tam

nobilitate quàm literis hos dignitatis gradus optimè meruerunt. Huc etiam jussu Pontificis Dominus Magister Gaspar de Avalos, ex antiquo & claro genere illustris familiæ de Avalos, Carthaginensis Canonicus, postmodum Guadixensis Episcopus, deinde Granatensis, denum Compostellanus Archipræsul creatus, tituloque cardineo decoratus, accersitus advenit; quem propter eminentiam literarum propriaque merita secum ducere cupiebat (quod raro aut nunquam fecerat) noster Pontifex. Ille tamen justis et causis, honestiori modo submittebat se ordinationi Papæ, excusatus ad propria redire decreverat. Adfuit Dominus Licentius Franciscus de Herrera Canonicus Toletanus ac in basilica Toletana regionum sacellanorum præfectus, qui deinde fuit Archiepiscopus Granatensis ac conventus juridici præses. Et Dominus Rodericus de Mendocça, filius Comitis de Castro, postmodum Decanus creatus Toletanus, & Salmaticensis Episcopus. Aderant præterea ex ordine equestri multi illustres viri, videlicet prædictus Dominus Amiras Castella, qui licet statura pusillus, virtute ac strenuitate præclarus, ac Marchio de Villena magna suorum consanguineorum & familiæ valatus caterva, atque Dux de Luna, & filius ejus Comes de Ribagorça, necnon Comes de Sastago, & Comes de Belchite; & Dominus Ferdinandus de Sylva Toletanus, capitaneus custodiae Pontificis, Commendatarius de Hotos & de Guadalherca ordinis sancti Benedicti nominati de Calatrava, quam Oretum antiqui dixerunt. Et ejus nepos filius Domini Joannis de Ribera Marchionis de Montemaior; ac Blasius Cavallero re & nomine splendidus Eques, Canonicus Toletanus; & Joannes de Roias ejusdem Ecclesiæ Canonicus, ex nobili prosapia & sæcunda de Roias. Necnon Joannes à Hurtado consobrinus Domini Roderici Tenorio Canonici Toletani; cum multis nobi-

libus utriusque Hispaniæ, nomina quorum, ne prolixitate displiceam, sub silentio prætereo. In hac præclaram urbem se contulit perquam illustris ac reverendissimus Dominus Cardinalis Cæsarinus vices sacri collegii gerens, de quo inferiùs habendus est sermo, & quidam Episcopus Vngariæ regni valde doctus; cuius diœcesis cùm invaderetur à Turcis, velut pastor sine grege abactus, ad Pontificem supplex confugit; cui præfatus Dominus Episcopus Conchensis hospitium & victum magnificè tribuebat, tum propter indigentiam illius ac dignitatem, tum etiam propter cladem & excidium quod passus est. Quis enim ejus non misereretur, qui ex divite pauper, ex incola exul errabat, cùm inter omnes adversitates infelicissimum infortunii genus sit fuisse felicem; præsertim cùm fuerit senex probus & eruditus. Et cùm pacificus noster Papa vellet omnia inter Reges Christianos pacare bella & seditiones, quas frequentes ebullire videbat, hunc probum virum Vngariæ Episcopum in Franciam, Angliam, & alias regiones ad pacem componendam misit; frustra tamen, cùm nullus inde effectus concordia manaret. Huic bene merito Episcopo viaticum & alia dona tribuit magnificentissimus Præsul Conchensis, qui omnibus affluenter munera conferebat. Ceterùm, ut ad institutum redeam, tanta hominum varietas occurrebat ad videndum Pontificem & ad negotia expedienda ut nemo prorsus explicare posset. Ideo, ne infensus lectoribus judicer, his supersedendum censeo. Et quamvis negotia instarent ac temporis angustia ad iter agendum urgeret, non immemor fuit claviger fidei earum propositionum quarum accusabatur Ioannes de Oria. Assignata itaque die, Pontifice nostro pro tribunali sedente & libram, quod aiunt, & pensum in utraque manu ferente, astantibus multis viris theologica laurea decoratis, proponuntur conclusiones

in quibus Magister ille de Oria, ut intelligere potui, cum expeditior ab eo expectaretur defensio, in publica disputatione succubuit. In qua magna & illustra de nostro doctissimo Pontifice dicta sunt præconia, & meritò; quoniam qui honore præstantior erat, alios scientia præcellere debuit; quemadmodum turpe esset quempiam imperare qui in omni genere virtutis subditos suos non antecelleret. Et quia discussio dictarum propositionum palam in sacro palatio fuit habita, non opus est singula quæque referre, cum res ipsa indicaverit. Hoc ultimum memoria dignum Cæsaraugustæ peractum est, licet multa alia digna contigerint quæ perlongum esset ac fastidiosum perscribere.

I X. D E D I S C E S S U A
Cæsaraugusta Dertusam versùs.

AB hac illustri & amœna urbe, quam prædictus Iber præterfluit, tertio Idus Iunii ejusdem anni sanctissimus noster Pontifex magna stipatus turba Dertusam versùs progreditur. Et quia interjacentes vici erant parvi & virorum copia magna, diversis itineribus in illam concedere coacti sumus. Et hac die in oppidum de Pinna sex luceis à Cæsaraugusta se-junctum devenimus; ubi illius dominus Comes de Sastago esculenta & poculenta copiosè omnibus sine discrimine donavit illac iter agentibus. Die proximo per villas ignobiles in oppida de Caspi & Favera beatissimus pater se conferens, sequenti die per alia parva loca obiter transeundo per partes clivosas, non parvo labore vigilia sacratissimi corporis Christi ad Dertusensem civitatem appulit, quam alluit prædictus annis; in eamque per ligneum pontem ingressus. Hic primùm humanitatis morumque diffidum experti sumus, cum in Castella mitissimè, in

Aragonia piè tractaremur. Hospitatusque est Pontifex in episcopali palatio. Die verò sacratissimi corporis Christi summus Christi vicarius ipsum corpus Christi, Prælati comitantibus, cum multis deauratis equitibus innumeraque caterva, quasi alter David religiosissimè cum spiritali gaudio suis manibus deferebat; expletaque solennitate, ingenti comitatu ad palatium est reversus. Hæc autem civitas etsi aliquo modo videretur in lætitiâ concitata felici tantipastoris adventu, non tamen eo modo quo in regnis Castellæ & Aragoniæ suscepti sumus. Aliter enim victitant Catalani, quorum mores multùm differunt à nostris. Ductor verò noster vigilanter agens, tam in negotiis expediendis quàm in classe paranda operam navabat. Et cùm navigationis tempus instaret, velletque in his locis suas vices committere, Nuncium apostolicum reliquit Dominum Bernardinum Pimentel virum illustrem, sinceri animi, vividæque mentis, conjugatum tamen, rem sanè novam hominem secularem apostolicum creari Nuncium. Sed Papæ lex imponi non potest, cùm omnia jure possit. Attamen ipsius Domini Bernardini probitas & honestas omnium ora occludebat. Tanta verò erat aviditas Pontifici nostro visendi limina Petri sedandique Italiæ, quæ tota seditionibus & factionibus agitabatur, tanta denique erat illi anxietas suum munus obeundi ut neque Imperatorem nostrum Cæsarem, quem ipse tamquam filium educaverat, quamvis certior de ipsius in Hispanias adventu factus esset, expectare voluerit. Itaque hujusmodi negotiis intendens, usque in octavum diem Julii in illa urbe commoratus est.

X. *INCIPIT NAVIGATIO
Adriani sexti Pontificis maximi.*

CUm beatissimus pater commoraretur in illa bene fortunata tantoque decorata Pontifice Detusa, cui ipse paulò antè præfuerat, & tempus navigationis instaret, quasi repentino motu hora ferme tertia post meridiem, die Martis, octavo Idus Iulii ejusdem anni, nimio æstuante calore, egressus est in portum memoratu dignum, qui vulgò dicitur de Ampolla, à præfata civitate quatuor leucis distantem, non tamen tali ac tanta stipatus caterva quanta tantum stipari Pontificem oportebat. Nemo enim tam intempesta hora ipsum abiturum arbitratur. Itaque cum fama ad aures omnium pervolasset, videres Archiepiscopos, Episcopos, illustres ac nobiles per invia & inaccessa arbuta & rupes pererrare, suum beatificum ducem ac aurigam (mirabile visu) assequentes. Et ne longa præfatione fastidiosus videar, magna pars comitatus ad prædictum portum in noctis crepusculo pervenerat; ac expeditè sanctissimus pater cum sua insigni & præclara familia triremes ascendit; quæ licet numero octo cum scapha vulgò vergantin appellata, principem Ecclesiæ festivè receperunt suis tormentis ignivomis, ut moris est. Hic beatissimus pater in sequentem diem ob temporis intemperiem permansit. Recreationis tamen causa paucis comitantibus ante solis occasum eodem die quo illuc apulimus in littora exiens, dum escæ parabantur, huc & illuc deambulabar. Post cœnam in sua navigia reversus est. Namque ab hora quarta noctis haud parvo remigum labore totam noctem navigavimus.

XI. *INGRESSVS DESCRIPTIO QVE
urbis Tarraconensis.*

Tertia verò hora post solis ortum, sexto Idus Iulii adivimus Tarraconem. Ceterùm beatissimus Pontifex, quamvis ex navigatione aliquantulum fatigatus, suæ laudabilis consuetudinis, quam multis retro annis observaverat, memor, priusquam urbem ingrederetur, in cœnobium divi Dominici extra muros Missam celebravit. Interea autem clerus & magnates urbis cum plebe accingebantur Christi vicarium recepturi; quem non parva solennitate & jocularibus pompis in suam introducere antiquam & celebrem civitatem Ecclesiamque arte & ingenio illustrem, in qua cum orationem prælibasset, ad Archipræsulis properavit palatium, ubi non segniter se gerens in negotiis expediendis classeque paranda, quam aliquandiu demoratus expectavit, necnon centuriones missos ad milites conscribendos, ut simultates tumultusque Italicos pacaret, præstolatus est; quorum gesta breviter suis locis recensebimus. Nos tamen cum essemus in procinctu navigationis, à negotiisque aliquantulum vacaremus, hanc urbem & ejus antiquitatem & provinciam describere non ab re fore putavimus. Erat enim ista inclita civitas quondam Romanorum emporium caputque provinciæ Tarraconensis juxta veterum descriptionem ferme duplæ ad Hispaniam ulteriorem. Hanc urbem Romani quasi propriam stationem sibi vendicabant. Quorum monumenta ac litteræ in eis sculpræ, atque colosseum ad Romani amphitheatri exemplar, sunt evidens argumentum. Hæc meridiem versùs ad mare nostrum adjacet, murorum ambitu & situ satis munita; licèt tempore quo floruerat, numero inhabitantium copiosior fuerit; ut ex ipsa murorum ruina perpenditur.

Causam verò depopulationis non aliam quam defectum aquarum fuisse arbitror. id quod vetustæ cisternæ, unde aqua pluvialis hauritur, ostendunt. Continet præterea Ecclesiam Canonicorum regularium jam prædictam, cui subsunt sex episcopatus, Barchinonensis, Ilerdensis, Dertusensis, Vrgelensis, Gerundensis, & Elnensis. In hac nonnulla corpora & sanctorum reliquiæ coluntur. Est etiam domus quædam conventualis satis insignis, ubi antiquitus regulares vescebantur Canonici, quæ veterem magnificentiam urbis demonstrat. His delibatis, interrupta resarcimus. Cùm animus itaque Pontificis esset quàm brevissimè transfretare ac visere Apostolorum basilicam, post longam tandem navium, triremium, militumque expectationem, in die festivitatis intemeratæ virginis, quæ ob nivis miraculum celebratur, ad portum omnes convenerunt; tantaque fuit sanctissimi patris lætitia ut eadem die persolutis in æde sacra vesperorum solennibus, quibus ipse interfuit ut exemplo suos instrueret, non minori pompa & jocunditate quàm fuit receptus ad littora progreditur. Tantum verò tota illa ora maritima resonabat strepitu bombardarum & murmure suum Pontificem conspicientium ut nemo ferme posset quæ agebantur perpendere. Et priusquàm summus Pontifex triremem conscenderet, magnatibus & notis talia fatur. *Quas laudes Domino nostro Iesu Christo exhibere debeamus, nec mens concipere nec lingua exprimere potest. Multa quidem & antea meminimus à larga Dei manu recepisse, ac innumerabilia circa nos ejusdem beneficia consistemur, pro quibus nec meritas quidem gratias egimus, nedum retulisse cognoscimus. Præ omnibus tamen hoc quod nunc omnipotens Deus pro sua benignitate & clementia in nos conferre dignatus est, omnium hominum sensus excedit. Nunc verò post tot tantaque beneficia quæ nobis divinitus contulit, illud de Domini*

noſtri miſericordia ſperamus, votisque omnibus deprecamur, ut omnes oves commiſſas firmas & illaſas ipſe cuſtodiat, noſque faciat eas ſecundum ſuam voluntatem & beneplacitum firma & inconcuſſa fide gubernare. Quod etiam deprecantes, ſuffulti precibus deipara virginis exoramus; ut quicquid pro virium captu non valemus, ipſe Deus ſuo nomine dignum efficiat. Hæc cum dixiſſet, comiter ab illis quos diutina converſatione & ſuavi eloquio demulſerat, triſtitia quadam ſe expedivit; & gratias pro tantis laboribus agens, mari licet fluctibus concitato ſe commiſit. Nobiles verò qui illum fuerant comitati, per diverſa itinera domum ſe contulere, illos felices eſſe proclamantes qui ſanctiſſimum Pontificem aſſequebantur, reliquos verò infortunatos. Deus tamen ſecretorum cognitor, qui non humano diſcernit iudicio, aliter diſpoſuerat; ut inferius demonſtrabitur. Ceterum nonnulli ex familiaribus non exiſtimabant ſanctiſſimum Papam die tam ſoleni navigationem inchoaturum, quoniam hæc non palam divulgabantur, propterea opinor quia non erat in animo Pontificis tanta ſtipatorum turba onerari, ideoque aulica comitate in Hiſpaniam volebat eos dimittere. Vidiffes multos ignavos, teſtudine, quod aiunt, pigriores, ad littora errantes; quorum alii in patriam remearunt, alii difficulter ad triremes pervenere; quos tamen ideo Pontifex non evocandos curaverat quia nimia importunitate eos admiferat, tum etiam quia formidabat triremes non poſſe tot hominum copias capere, quæ magnatibus patriciisque viris repleta jam fuerant. E quibus primus & præcipuus erat Cardinalis Cæſarinus ex priſcorum Cæſarum præclaro ſanguine oriundus, ut ſuo cognomento demonſtrat, patria ſanè Romanus, qui, ut prædiximus, à ſacro Cardinalium ſenatu ideo in Hiſpaniam miſſus fuerat ut eorum nomine maximo noſtrati Pontifici reverentiam debitam

exhiberet. Necnon Lupus Hurrado vice imperiali in hac navigatione fungens. In urbe tamen alius creatus fuit, nempe Dux Suesanus Comes de Cabra. Atque illustris orator Regis Anglorum, ac ambasciator Mediolanensis, Ducisque Ferrariæ legatus. Et Episcopus Feltrensis. Quos quasi præcipuos ex omnibus segregare volui, quia perlongum esset omnium nomina recensere. Naves autem centuriones cum exercitu & innumera turba conscenderunt; in easque etiam vasa argentea ceteraque Pontificis suppellectilia congesta sunt. Et omnibus ferè in navigiis receptis ante noctis crepusculum, mare gravius æstuabat. Propterea aliquantulum à littore nos oportuit discedere; & portum versùs appellatum Solon tribus hinc millibus passuum distantem tendere.

XII. *ILLVSTRIS ADMISSIONE*
Pontifici à Barchinonensibus facta.

DEnique æquore sedato, iter prosequentes, labore astrictorum hominum in triremelque damnatorum Barchinonam hora quarta post meridiem sequentis diei accessimus. Hæc civitas, inter alias Cataloniae præcipua, non minore ovatione quàm reliquæ universalem pastorem voluit recipere. Struxit namque pontem ligneum ab aqua ad terram usque protractum, tapetibus pretiosis ornatum, ut decebat majestatem pontificiam, & urbis magnificentiam, quò venustius in præclaram illam ac pulchram urbem intraret. Noster tamen Pontifex cum hinc inde tantam vidisset ad hoc spectaculum in ipsum pontem concurrentium turbam, suspicatus effractionem, renuit illum ingredi, & terrestri gressu civitatem cum pompa percelebri aliisque signis lætitiæ adiit, & ad Ecclesiam augustiorum veniens, in qua corpus beatissimæ Eulaliae in

facello subterraneo subtus altare reconditum est,
 oratione ad Deum fusa voluit regredi ad sua navi-
 gia; sed ingens & repentinus imber obstitit. Quam-
 obrem remanere coactus, ab Archiepiscopo Tarra-
 conensi, qui tunc illius provinciæ Prorex erat, con-
 vivari sustinuit. Ministri autem alii in navigiis, alii
 in urbe quieverunt. Et intempestæ noctis conticinio
 ecce bombardarum tonitrua, quibus non minùs in-
 fini quàm supremi ordinis homines vocabantur ad
 triremes. Nam illud signum omnibus erat commu-
 ne; neque quisquam, ni statim adfuisset, expectan-
 dus erat. Qua de causa multos ex familia Pontifi-
 cis, tum ob horam importunam, tum ob celerita-
 tem navigationis remansisse suspicor; quorum ali-
 qui postea in navibus militaribus in Italiam evecti
 sunt, alii verò cum neque naulum persolvere possent,
 neque victum haberent, ad sua redierunt. Et licet
 fuerit magna pressura ascendendi navigia, solliciti
 lintribus & scaphis ad suas triremes opportunè per-
 venire. Secundo vento die Iovis ad portum de *sant*
Felii hora vesperorum concessimus. Sanctissimus
 verò pater cum primatibus in oppidum descendens,
 visitata Ecclesia, ad cœnobium monachorum quod
 propè aderat cœnatum veniens, statim se contulit
 in triremem, & classe quamprimùm aptata, in por-
 tum cognomine sancti Pauli perveniens, ibi perno-
 ctavit. Et licet portus de Palamox sit ceteris cele-
 brior, quia tamen peste laborabat, intactum reliqui-
 mus. Die Veneris adveniente luce, navigatione
 continua ventum est ad portum qui dicitur *la cala de*
Caella distantem novem milliariis, quò triremes
 convenerant; nuntiatumque fuerat quædam navi-
 gia cum duabus biremibus, quas fustas appellant,
 propè adesse. Quapropter oportuit navigationem
 subsistere quousque per exploratores veritas pate-
 feret. Qua cognita intrepidè hora tertia post me-

ridiem profecti, post solis occasum venimus in portum cognominatum de Rosas; ubi illa nocte quievimus. Et proxima die magna navigantium copia ad divina audienda reficiendumque corpora in prædictum locum de Rosas concessit, propterea quod classis usque ad meridiem non esset discessura. Hic portus situs est in Emporiis, vulgò *Lampurdan*, feracissima provincia Cataloniae, in qua proscripti, qui vulgò dicuntur *delats*, & possunt appellari profugi, versantur. Cujus provinciae caput est Gerunda, quam Gironam dicimus. Prædicta hora opposito vento lacertis remigum, maritimam oram legentes, juxta oppidum Cadaques transeuntes, levi cursu petivimus promontorium nuncupatum *Cap de Creus*. Vulgò significat *Cabo de Cruzes*.

Turbat hoc loco Ortizius. Nam solventibus à portu Barcinonensi primùm occurrit portus sancti Pauli, deinde Calella, postea portus sancti Felicis Guixalensis, quartò portus de Palamos, quintò Rosæ, sextò Caputaquensis portus, postremò Caput sanctarum curum, vulgò *Cap de Creus*.

XIII. NAVIGATIO SVMMI *Pontificis postquam oram solvit ab Hispaniarum finibus.*

ET cum claviger apostolicus ageret in Hispaniarum finibus, & ad limina Galliarum, utrum maritimam Gallicam oram an altum legere expediret, ambigebamus, quoniam tutius est multò juxta littus uti remis quam passis velis periclitari in fluctibus, quia non omnibus venti favent, etsi à Rege Franciæ illac transeundi fides publica data esset, noluit, ut reor, noster Papa se illi credere. Quamvis multis ex familia cum jumentis tum vectoriis, tum sarcinariis, præcepto Pontificis per Gallias illæsi &

incolumes transferunt. Tandem satis consultè habita deliberatione fuit decretum ut sub divina protectione mari appellato Golfo Narbonensi vento aliquo modo prospero nos committeremus. Et quia pelagus istud latissimum est infestissimum piratis & Sarracenis, more nautarum nomen sancti Laurentii, cujus vigilia illa die observabatur, per omnes triremes in signum tesseræ indictum fuit. Hujus beatissimi martyris die cùm ventus infestus flaret, viribus miserorum remigum navigare coacti sumus; quia jam hinc indenimùm à terra semoti occingebamur aquis. Vespere autem nonnulli ex nautis terram Franciæ aut Italiæ se cernere testabantur. Nos verò inexperiti, licet nihil intueremur, non minùs in lætitiâ hoc auspicio concitabamur, ut tantam ponti vastitatem evaderemus. Post cœnam, præmissa Pontificis salutatione, magno tubarum clangore applausuque virorum tormentisque ignivomis, ut fieri solet, ante noctis crepusculum cantores tum Papæ tum Conchenſis Episcopi, in cujus trireme vehebantur, *Salve Regina* solenniter decantarunt; quorum concentus suavissimè resonabat. Atque expleto cantu, designatoque nomine beatæ Barbaræ pro noctis custodia, ut moris est, aura felici, resumptis viribus ad pristinum laborem fuerunt compulsi illi miseri remiges; magnaque parte noctis labori incumbentes, ante diluculum littora Massilientia transivimus, quæ nostra classis, forsan ne se committeret Francigenis, noluit attingere; & orto jam solè ad ripas Provinciæ navigando, cujus principalis civitas est * *Alagis*, etsi indigenarum numero fuerit copiosior *Massilia*, insulas comperimus *Erroias* nomine tres aut quatuor inhabitatas, ut opinor, formidine piratarum. Et hac die prospero vento solutis velis, vespere, ut consuetum est, accepto nomine beatæ *Magdalenzæ* pro primis duabus noctibus per

* Aquæ Sextiæ.

caput de Monterros appulimus ad insulam beata
 Margaritæ divisam parvis aquarum canalibus, qui-
 bus ad eam difficilè patebat aditus triremibus. Ad-
 jacent præterea insulæ Canoes; ubi celebre est mo-
 nasterium sancti Augustini. Huc accessit orator
 Marchionis Mantuani satis, ut decuit, magno co-
 mitatu stipatus. Deinde in aliam insulam tendimus
 ubi est cœnobium ordinis sancti Benedicti, cujus
 monachi ob absentiam Abbatis suppliciter deprec-
 ti sunt Pontificem ut ædem illam sacram visere dig-
 naretur. Ad quorum preces sua custodia munitus
 beatissimus pater in terram descendit; & cum mo-
 nachorum pompa solenni venerabilem illam domum
 ingressus, sumptoque cibo, nulla media intercape-
 dine temporis pari solennitate revertitur ad ince-
 ptam navigationem. Interea autem aliqui ex turba
 peragrabant insulam, alii verò aquam & necessaria
 deferebant, & adveniente Pontifice, omnes uno sig-
 no conveniunt. Et hæc cum aliis adjacentibus insulis
 subsunt Regis Franciæ ditioni. Antè verò quam
 inde discederemus, Episcopus de Grassa illius con-
 ventus Abbas festinanter deosculandos Pontificis
 pedes scapha strenuè parata veniens, honorifice a
 Pontifice fuit receptus; quem ideo in litribus mul-
 ti sequebantur, ut desideratam sui pastoris faciem
 intuerentur. Non tamen vacui, sed uvas & poma
 ferebant quæ omnibus liberaliter more Gallico im-
 pertirentur. Hinc per angustum canale, qui po-
 tiùs flumen quàm mare videbatur, utpote cujus aquæ
 brevitatis vix triremibus ipsis sufficeret, transeuntes
 per littora Provinciæ usque ad Antibol perreximus;
 deinde ad municipium de Niça, quæ est ducatus Sa-
 baudiæ, transivimus. Quas celebres provincias &
 urbes medius fluvius intersecat. Eas tamen non at-
 tigitimus, eò quòd morbo epidimiæ asserebantur in-
 sectæ. Hac eadem causa pernoctantes in portu de
 Villafranca

Villafranca de Niça, jussu Pontificis absque commercio inhabitantium quievimus, licet alacriter suis bombardis & signis aliis hilaritatis nos salutaverint; & nisi Pontificis imperium obstaret, libentiùs exciperent. Huc Regis Gallorum orator accessit; quem Pontifex noster animi lætitia oreque renidenti suscipiens breviter expeditum remisit. Hinc portum illam nuncupatum adivimus; qui licet strictus, satis tamen amœnus erat. Quapropter ibidem beatissimus cum suo comitatu aliquantulum demoratus est.

XIV. *DESCRIPTIO SITVS QVE
municipii de Monago.*

DEinde municipium de Monago duobus vel tribus milliariis à præcedenti subiimus, quod natura (propterea quia situm est in promontorio ad modum peninsulæ, quod paulum excurrit in mare contra meridiem) & manus artificum inexpugnabile reddidere; cuius prætextu, Genuensibus invitis, multo antè, ut aiunt, usurpatum detinebatur per quendam equestris ordinis virum Genuensium potestatem minimè veritum. Nec mirum, quandoquidem municipium ipsum plura propugnacula contineat, muros, & anemuralia, necnon in superiori parte, aquilonem versùs, turrim ad propugnationem satis fulcitam (ubi municipii dominus morabatur) instar castelli multis hinc inde munitam æreis tormentis, quibus, ut Pontificem exhilararent, lætitiæ signa municipes ostenderunt. Et quamvis dominus de Monago ad triremem Pontificis ipsius pedes deosculaturus veniens multa polliceretur, deprecatusque esset instantissimè vellet domum & locum visere, Dominus Noster noluit assentiri, immo neque portui accedere. Et sic suo functus officio regressus est; ac ex templo ab ejus portu quatuor triremes Genuen-

ses exierunt, quarum dominus Andreas de Oria exul à die expugnationis Genuæ profugus exulabat. Multa enim damna ipse cum factione sua in illius civitatis calamitate & ruina pertulerat, ut inferius suo loco dicitur. Et parum à portu discedens, huc & illuc navigando nostram classem versùs, fœdera pacis ignivomis tonitribus demonstravit, cui nostri invicem responderunt, & quamprimùm ad ipsum met portum remeavit, forsitan timens nostram navalem militiam; quoniam, ut fama erat, Dux ipse Andreas tunc partes Franciæ sequebatur. Qua ex causa non est ausus nostras adoriri triremes; & jussu centurionum, inscio, ut reor, Pontifice, omnia navigia & milites Andree de Oria animum ignorantibus parabatur ad arma. Et eo fortassis Andreas tam citò in suam stationem se recepit. Ac cum multi nobiles provinciales suis scaphis ad recipiendam benedictionem à Pontifice advenissent, eundem Andream inter eos adventasse ferebatur, id quod minimè compertum est. Neque opinandum quidem virum cautum & providum tam facilè se Hispanis hominibus credidisse. Cumque hinc in littora Liguriæ tenderemus, in qua etiam Monago jam dicta continetur, hisque visitationibus nonnihil moraremur, mare nullo agitato vento æstuarè cœperat. Quod cum tunc denuo navigantes conspexissent, illorum animos timor invasit. Propterea ambigebatur inter peritiores utrum redire ad portum de Villafranca, an rectà tendere, tutius esset. Tandem placuit Pontifici ulterius progredi; quoniam in votis erat & non levis affectus ut viseret limina Petri, cupidus præterea componendi inter Christicolas pacem atque gerendi negotia quæ nequaquam extra urbem Romam agere ac finire posset. Cujusmodi zelus domus Dei curæque pastoralis neque in mari nec in terra Pontificem diù sinebat morari. Omnium

præterea animus cum voluntate Pontificis unus erat; ideoque in peragenda navigatione minimè detinebatur. Progredientes igitur è regione nostræ classis quandam navem non procul à piratis captam confeximus, idque, ut delatum est, jussu Andree de Oria. quod vix credendum opinor. Vt cunque tamen fuerit, cum vergantinus & alia navigia puppim illam oppressam circumstarent, nostram prospicientes classem, sicut nebulæ ante solem repente evanuerunt. Ad illam verò Christi vicarius accedens, liberam abire jussit. Cumque triremes nostras sequi non potuisset, solam in fluctibus agitaram reliquimus. Ad rem igitur à qua digressi sumus redeamus. Die sequenti, vigilia Assumptionis intemeratæ virginis Mariæ, oppido cognominato sancti Stephani appropinquantes, in ipsius æde sacra Christi claviger rem divinam fecit. Et hinc postridie Assumptionis sacrosanctæ, in loco qui dicitur Portus marinus, in cœnobio fratrum Minorum extra muros idem Pontifex maximus idem sacrificium secreto fecit, ut turbam vitaret, quæ nequaquam poterat arceri; ita tamen ut illius diei solenni sacro publicè decantato impartiretur benedictionem. Ac paucis astantibus transus, continuo audita oratione declamatoria, per loca secretiora pergendo ad navigia, hominum turbam evasit. Tanta enim erat multitudo fidelium hominum, quæ supplex ac obediens, ut summum Pontificem cerneret, illiusque sacros pedes oscularetur, convenerat ut illorum subinde se subtraheret aspectibus; idque ut expeditius navigatio nostra perageretur. Prius tamen quàm inde solveremus, accesserunt Genuensium jussu ad comitandum Pontificem quinque triremes, ad eundemque in quo eramus portum venerunt; quæ ab aliis tormentis ignivomis, ut fieri solet, fuerunt salutatæ. Cumque illa turba, quæ visura Pontificem venisset, inscia de

ipsius discessu doleret, ruebat quippe catervatim per montes & littora, neque sat explicari potest quanta aviditate suum quæritabant pastorem. Nos verò navigationem nostram prosequentes, ad insulam appellatam de Ruenga prope civitatem Nolensem memoratu dignam accessimus: ubi, ut aiebant, talis vigeat inviolabilis consuetudo, ut nullus posset struere navem nisi & simul turrim ædificasset. Vnde tot turribus est munita. Quod suo loco latius explicabimus.

XV. DE INGRESSU PONTIFICIS
*in Saonam, ac jocunda à Saonensibus facta
 receptione, & concordia Regis Catholici cum
 Rege Franciæ, initisque nuptialibus contra-
 ctibus cum Regina Germana, ejusdemque
 urbis situ.*

Navigationem autem prosequendo, aliis, quorum narratio non injocunda esset, brevitatis causa omiſſis, decimo sexto Calendas Septembris appulimus ad inclitam civitatem Saonensem, cameram imperii; ubi honorificentissimè fuit exceptus Petri successor, & in ipsius ingressu, ut conjectari potui, quendam oratorem nomine senatus Saonensis orantem auribus (quòd aiunt) obturatis pertransiens Pontifex, eodem honore clero & præstantioribus viris cum cruce & pallio pergentibus augustam Ecclesiam eminentiori parte sitam episcopali dignitate illustrem est ingressus. In hac colitur corpus sancti Octaviani; ac consuetudine Pontificis reverentia exhibita Deo, oratione ad Dominum habita, benedictioneque præsentibus data, paulò post ad egregiam domum Tidentis Episcopi unàque Archiepiscopalis Avinionensis, ubi prandium opiparè Do-

mino Nostro suisque comitibus paratum erat, veniens, antequam ad mensam accederet, in loco secretiori divina sacra persolvit. Et cum jam stratis mensis lautisque cibariis appositis gratias Deo ageret, non solum pro munere spirituali soluto, verum etiam corporali sumendo, reliquis autem Prælati & equitibus ipsius mandato in altis thoris aliquantulum semotis suo ordine sedentibus, accubuit. Series autem convivii talis fuit. Apponuntur ex abaco lances argenteæ & tympana cum cerasis & prunis uvisque recentibus & persicis pomis. Nec deerant vina generosa, album adeo pellucidum ut aquam putares solo aspectu, & flavum, & nigrum, dulce, acutum, lene, suave, austerum, ut peteret quisque ex animi sui appetentia. Deinde importantur atrocæ & assa edulia, pulli, perdices, palumbuli, cuniculi, & vitulina caro. Elixæ verò caponum, gallinarum, arietinæ bovinæque carnes, & id genus alia cum condimentis aptioribus, ut ea malis quam carnes. Quæ singula referens (ne videar prolixus) volui prætermittere. Afferuntur etiam cytronia & olivæ Balearicæ in muria asservatæ, pira, caseus multiplex. Colliguntur analecta. Datur deinde aqua odorifera lavandis manibus. Peracto tandem convivio, suo more solitus noster Pontifex gratias Deo egit; deinde impendit quas debuit hospiti, qui tam solenniter & egregiè illum exceperat. Post gratiarum actiones tolluntur mantilia & mappæ; deinde verò sternuntur secundæ mensæ paulò minùs opiparæ prioribus, quas munificentissimus Archipræsul ob jocundum adventum tanti hospitis sterni fecerat comitatu; ut qui ex clara illustrique præsapia Iulii magnanimi Papæ originem duceret, animo namque & magnificentia æmulus. Iulii nempe industria tempestate nostra patrimonio Ecclesiæ Ravenna multa que alia loca accesserunt. Pontificatus

tamen illius tempore illud immane schisma seu conciliabulum in toto orbe terrarum diffamatum profuit, cujus caput fuerat Dominus Cardinalis à Carvajal. Atque hujusmodi occasione successit conflictus ille horribilis inter Hispanos sequentes partes Iulii & Gallos inhærentes factioni prædicti Domini Cardinalis, quod vulgariter dicitur *la batalla de Ravenna*. Ceterum ut ad rem redeamus, quamvis prandium fuerit opulentissimum, decrevit prædictus Dominus Avinionensis Præsul Pontifici nostro illiusque comitatu ad cœnam non minores sed pares aut lautiores escas parare. Decuriones itidem Saonensium beatissimo Papæ xenia obsoniaque donaverunt. In hanc eandem inclitam urbem Rex Ferdinandus cognomento Catholicus à Neapoli rediens & Rex Franciæ olim convenerant, & tam splendide & opipare (sicut ab indigenis accepi) Gallorum Rex excepit Regem nostrum atque Gundifalvum Fernandez Ducem cognomine magnum, qui primas in Ferdinandi Regis militia tenebat, ut facile explicari non possit. Ferebatur tamen ad Regum mensam sede humiliori in memoriam & honorem gestorum memoratum Ducem comedisse; qui dexteritate & armorum virtute nostram Hispaniam semisepulcrum belli exercitio sublimavit. Tanta quippe erat Regis Catholici prudentia forsan caventis subreptentia Hispaniarum bella ob administrationem regnorum Castellæ defuncto jam Rege Philippo clarissimo Principe, ut qui paulò antè ferme expulsus in Neapolim transfretaverat, sub nuptiarum prætextu Regi Germanæ pacem cum Francorum Rege iniret, eum sapientis sit maturo consilio providere futuris. At Regum solenniis expletis, repotiisque solitis, alter in Hispaniam, cui ex animi sententia cuncta succedere, alter in Italiam devenerunt. In hanc (ut eò regrediamur unde digressi sumus) urbem Saonam

se contulerat Hieronymus Adorno imperialis dux, frater Genuensium Ducis, egregio comitatu stipatus, visendi gratia Pontificis, nonnullaque cum eo communicandi. Et licet videar aliquantulum à proposito divertisse, non ab re tamen; quia in dignum duxeram sub silentio præterire festivam lætitiâ solenneque convivium & urbem tam illustrem. Atque eadem causa describere volui situm amœnitatemque illius urbis. Adjacet enim ad mare nostrum orientem versus. Habet amplum portum, calculosum tamen & inaccessibilem; quia Genuenses videntes urbem suam ubique notissimam à mercatoribus deferri, & Saonæ fieri commercia, lapides ingentes, ut aiunt, in prædictum portum projecerunt, ut magnis navigiis nemini liceret adire Saonam. Habet etiam ad meridiem castrum arte & situ munitissimum; omniumque iudicio urbs ista intus & extra est forma eleganti. Mulieres hujus civitatis ornantur mundo satis honesto absque palliis, crinibus collectis sub calanticis. Nobiliores verò matronæ etiam singulæ incedunt sine pedisequis, indutæ vestes talares. Utuntur soleis parvis, non sandaliis; ideo fortassis quia majoris stature cernuntur Ligures, ut experimento comperitum est. Vtinam ornatu simili Hispanæ feminæ, abjectis vulpinis caudis & examine ancillarum, illas imitantur.

XVI. DE MOESTA AC LVGVBRI
receptione Pontificis à Genuensibus paulò
antè expugnatis facta.

Quibus obiter utcumque expeditis, quid tum auriga noster egerit audiamus. Expleta cæna, triremes conscendunt omnes, Genuam versus nocte illa navigantes, quam ex oriente sole adivimus paulò post ipsius excidium & ruinam. Quocirca etsi

magna mœstitia ex præterita expugnatione Genuenses adficerentur, tamen cùm felicem tanti Pontificis adventum persensissent, tam ex urbe quàm ex castro & ex navibus in portu astantibus tot globi bellici jactabantur ut faciliùs sit admirari quàm scribere. Et hac solennitate portum accessimus; cui à terra inhærebat ponticulus ligneus, quo dux noster augustiùs intraret. Ibi tunc proclamatum est à clero & majoribus natu: *Princeps Ecclesiæ, sit tuus adventus felix, presentia salva. Gaudet in adventu turba deserta tuo. Gaudet & exultat, jubilat, latatur, ovatque.* Ac confestim eodem ordine & celebritate petunt Ecclesiam; quæ caput atque metropolis totius Liguriæ est. Interim parantur solennia Missarum, quæ dulcissimo concentu celebrata fuerunt. Illicovisit ararium sacrum, quo inter venerandas sanctorum reliquias quæ ibidem asservantur, catinus in cœna Domini celebratus, ut ex loco evangelii elicitur, fuit mirabilis visu; qui est tanti valoris ut non facilè aestimari queat. Tanta verò convenit circumdantis populi undique turba, aviditate videndi, ut dum invicem sibi impedimento fuissent, pauci eorum aspectu præoptato potiti sint. Adjacet præterea extra sacrum ararium in sacello sancti Joannis Baptistæ tumulus lapideus supra columnas marmoreas, ubi servantur fideli custodia divi Baptistæ reliquiæ; quibus reverenter veneratis, summus sacerdos in palatium progressus est. Reliqui verò hospitabantur prout cuilibet occasio se offerebat. Hæc urbs in toto terrarum orbe celebratissima Pontifici illiusque comitatu biduo epulas non minùs affluentibus quàm suaves est impartita; uberiùsque factura esse videbatur, ni clades illam obruissent. Nam quæ inter Italicas urbes elegantior erat, superba cecidit. Genua, genuisti Esau & Iacob in utero bellantes, & peperisti Adornos ac Fragosos filios discordiæ; qui cùm prin-

cipes civitatis esse contenderent, cum nec Roma duos fratres nec apes & grues duos principes habere potuerint, ruinam tibi intulerunt. Quis enim cupiditate dominandi inflammatus, vel fastu dominationis elatus, desiderat habere consortem? Aut quis avarus querit suarum opum participem? Nemo inquam. Quapropter invicem dissidentes, alii Cæsareas, alii verò Gallicas sunt sequuti factiones. Adornii enim exules & profugi, è quibus præcipuè Hieronymus Adornus suorum Dux, Hispanorum Germanorumque asciverunt exercitum, quorum favore Fragosos Gallorum partes tuentes expellerent. Et cum Marchio de Pescara militiæ ductor plusquam civiles concitationes perpenderet, capta opportunitate qua faciliùs posset urbem illam in Cæsaris obedientiam reducere, solerter properans, eam circumquaque ex parte orientis Germanico exercitu, ex parte verò occidentali Iberico obsideret. Et tandem post aliquot dies Fragosos allicere nititur ut urbem in Imperatoris obedientiam tradere velint. Adversarii verò omnino recusabant, eò quòd jussu Regis Gallorum in ipsorum auxilia accesserit strenuus ille dux Petrus Navarrus Comes; propterea etiam quòd milites Corsicos ad septem millia stipendiarios pro urbis propugnatione obtinerent. Sed illorum contumacia cum in dies singulos cresceret, oportuit ex Hispanorum partibus tormenta ignivoma admoveere & proferterrere muros; atque stricto foramine audacter Hispani adoriuntur urbem, & in ipso ingressu nonnulli confligentium ceciderunt, ac brevi tempore Ligures cum suis stipendiariis nostratibus cessere. Hispani autem in urbem ut hostes irruentes quæ damna, quas neces intulerint expugnatis, prudens lector consideret. quod latius historici memoriæ mandabunt; ad quos lectores ipsos remittimus, hæc breviter nunc dixisse contenti. Nec facile est credere tantam &

tam munitam urbem, militibus præsertim Gallis Corsicisque eam propugnantibus, illo maximè unico duce Petro Navarro suffultam paulò ante everfionem defensionis causa in eandem civitatem ingreffo, expugnari tam facilè posse; cùm præcipuè, indigenis afferentibus, fuorum militum copia major fuerit numero quàm nostrarum. Postmodum verò cùm Germani intellexissent tandem urbis expugnationem, confestim nemine impediente eam invalerunt; ac barbarico more, nunc occidendo, nunc verò diripiendo mœstam vastabant clamoribus urbem. Non est profectò quisquam cui nisi tibi & tuis ascribas & imputes ærumnam. Ceterùm inter captos præcipuos perducti sunt Neapolim Octavianus Fragosus Genuensium Dux, Comesque Petrus Navarro, cum plurimis nobilibus. Sed dum Franciæ Rex captus detinebatur Vrsariæ, quæ Madrid vulgò dicitur, contrahe-retque nuptias cum Domina Leonore sorore Imperatoris, quia inter alias fœderis conditiones stabilitum est quoslibet hinc inde captivos liberè posse ad propria remeare. Et quoniam Dux Petrus Navarro in libertate positus Regi Francorum potiùs quàm suo servire maluit, imò in illum & in ipsius exercitum, ut modò diximus, rebellavit, sub iudice ac voce præconis Neapoli capite plexus est, post tot præclara facinora insigniaque facta pœnas quidem graves durasque, jure tamen debitas persolvit. Hujus superbæ & elegantis civitatis situm & pulchritudinem sigillatim nolui describere, propterea quòd Dominus Doctor Didacus Lopez de Stuniga Complutius elegantius & copiosius in suo explicuerit itinerario.

XVII. DE ADVENTV DVCIS

Mediolanensis, Prosperi Columna, Marchionis de Pescara, Antonii de Leyva, aliorumque Militum in Genuam ad deosculandos Pontificis pedes.

HUc pedes Pontificis deosculaturi venerant Dux Mediolanensis, & Prosperus Columna, & Marchio Pescara, atque Antonius de Leiva, magno Hispanorum Italarumque comitatu circumsepti; quos beatissimus pater vultu sereno amplexusest. Hi, ut fama erat, instantissimè supplicarunt Pontifici ut eos militesque suos à devastatione prædictæ urbis dignaretur absolvere. Quod nullatenus impetrantes, ad proprias redierunt stationes. At ne longiùs digrediamur, eadem sollemnitate qua erat receptus, demptâ illa solenni pompa post biduum ad portum beatissimus pater pervenit, ibique quàm breviter expeditus, navigationi intendens animum, in portum nuncupatum Portufi decem & sex milliariis à Genua distantem accessit; illunque noster ductor ingrediendo, servata priùs consuetudine, visitavit Ecclesiam divi Georgii, in qua ipsius reliquæ sub sacello coluntur; quem ex citeriori Hispania accolæ à Catalonia ortum, passum Tarraconæ, in promontorium quo nunc veneratur transtulerunt. Genuenses verò ossa sacra Genuam traducere pluries tentasse dicuntur, quia militare symbolum eorum est Georgius, ut Hispanorum est beatus Iacobus, & Venetorum divus Marcus. Quotiens autem translata sunt, toties in suam basilicam afferbant esse reversa. Ex divi itaque Georgii Ecclesia in pomarium quoddam canaturus Pontifex intravit; peractaque cæna, in tremelem proficiscendi gratia progreditur. Cujus mentem omnino

proretæ nitebantur explere ; ex quibus nonnulli seniorum ob tempus importunum , ne triremem solveret , hortabantur. Tandem ipsis invitis movetur classis , quam vehemens imber parva à porta intercapidine semotam magno labore & periculo in eundem portum compulit redire ; quæ si aliquantulum ultra progrediretur , non sine jactura magna navigaremus , quod meritis nostri ductoris nos incolumes evasisse minimè ambigitur. Itaque adeo invaluit semel exorta tempestas ut cogeret per quadriduum invictum Pontificem à navigatione desistere. ac de more his diebus secretò sacra libabat ; nihilominus tamen in prædicta Ecclesia divi Georgii audiebat Missam publicè ac solenniter à cantoribus celebratam. Atque fama erat nullum Principem illuc appulsum quin aliquot dies ab æquore æstuante fuisset detentus. quod experimento excellentissimi Imperatoris Maximiliani Genuam accedentis , necnon nostri clarissimi Regis Catholici à Neapoli redeuntis eadem perpessi comprobatur , & in nostro Pontifice propriis oculis vidimus ; quos omnes fidei tutores eadem ceperat domus ; quæ nequaquam minima vocari poterit , quandoquidem hospitio tot ac talium virorum fuerit illustrata. Ceterùm postquam maris sæva tempestas sedata fuit , intentam prosequentes navigationem , ad portum Veneris juxta oppidum de Spetie ante solis occasum accessimus ; & in cœnobio littori adjacente Pontifex cœnatus est. Interea autem nonnulli recreationis causa descenderunt in terram , institores verò navigiorum aquatum misere servos. Tandem summo ductore nostro cum toto comitatu in triremes ascendente , parantur bellica tormenta , milites & arma expediuntur , eò quòd nuntius assereret navigia Turcarum , quæ vulgus fustas vocat , non longè à nostris existere. Tamen cùm neque ibi nec alibi Turcarum aliorumve offendiculum nobis obstaret ,

imò prosperè omnia succederent, armorum tumultus omnino cessavit. Illa verò nocte, vel ob lunæ oppositionem, vel formidine piratarum, in illo portu pernoctavimus.

XVIII. DE ACCESSU PONTIFICIS
in Liburnum, quem quinque Cardinales
expectabant.

De autem illucescente, labore astrictorum remigum inter littora Pisana & insulam appellatam Gorgonam appropinquavimus Liburno; ubi aderant quinque perquam illustres Cardinales, * Clementis de Medicis, qui beatissimo Adriano in Pontificatum successit, Petruccius, Cortona, Rodolphus, summum Pontificem expectantes; & ex portu castroque & municipio ac triremibus in ipsius introitu prospero innumera tonitrua belligera, ut talem decebat felicem adventum, emittuntur. Et cum tota jam classis juxta oppidum esset aggregata, magnificentissimi Cardinales in uno monoremo vergantino, ut ita dixerim, ad maximi antistitis pedum oscula delati sunt; quos ipse piissimus hilari vultu animoque læto ut fratres Ecclesiæque columnas suscepit. Et exhibita obedientia, unà cum Pontifice magno à trireme sunt egressi, atque scaphis & lintribus in Liburnum supra dictum ventum est. Et nullus Cardinalium in monoremo Pontificis aderat præter illum reverendissimum Clementem de Medicis, cum quo summus antistes, quasi successione præfagiens & claves regni cœlorum illi relinquendas, familiarissimè confabulabatur. Et juxta portus Liburni quasi ad rem novam excita plurima turba convenerat, congratulans utique tanti Pontificis adventui; & ipso primo ingressu consuetudinem sibi ac exemplum omnibus servans, Ecclesiam visitavit, & oratione habita, hospitium quo

splendidè omnia adcænandum extructa erant adivit. Nam ille liberalissimus Cardinalis de Medicis plures vaccas, vitellas, gallinas, panem, vinum, & tempestivos fructus sanctissimo patri omnibusque illius triremibus splendidissimè obtulit. Ac ne dux noster suum comitatum videretur longa mora deserere, ante noctis crepusculum cum tota familia ad suam triremem reversus est; ubi propter imbres & ventum, quibus mare concitabatur, illa nos oportuit nocte ac sequenti quiescere die. ubi sunt quædam monimenta memoriæ digna, castrum nempe primo aspectu inexpugnabile. Est præterea in ipso mari parum à litore semota turris quædam, quæ de Mala hora vulgariter dicitur, quam ferunt Catalanos sanguine Ligurum vice aquæ ad calcem stringendam in vindictam veteris injuriæ ædificasse. Distat Liburnum à Pisis novem milliariis; cujus portum veteres appellavere Pisanum, propterea fortasse quia quondam commercium Pisanorum agebatur in eo. Sed ut institutum prosequamur, secunda feria, prima noctis vigilia, felici aura classis tota movetur, ac ex oriente sole in oppidum celebre de Plombin die Martis convenimus, ibique alacriter sumus excepti; & alacrius hospitaremur per dominum oppidi & municipes, si ductor noster sineret nos terram attingere. At ne prosperum amitteremus tempus, illac transivimus oppido intracto; quod quidem continet tria castra, cujus dominus nullius pareret imperio. Et quia canalus de Plombin est adeo celebratus ut ferè nullus ignoret, pauca de eo subnectam. Ibi lapidicina magnetis prope municipium foditur, ex qua non parum emolumentum provenit domino. Tum etiam multæ insulæ adjacent, quarum præcipua Corsica nominatur. Sunt etiam aliæ appellatæ Hierna, Claveria, Planosa, Mons Christi, Elxico, & aliæ, quas dicunt Formicas de Plombin. Est etiam insula Cervitroya, præterea in-

sula del Genut, & mons Argentarius, quæ quidem circumdant prædictum canalem; atque illarum occasione crebra pericula piratarum Turcarumque & Maurorum contingunt circa eas navigantibus.

XIX. *INTROITVS IN CIVITATEM
Centumcellarum, quæ vulgò nuncupatur
Civitavieja.*

ET ut revertamur ad locum unde discessimus, eadem venti felicitate perreximus ad portum Herculis; quem eadem causa intactum relinquentes, ipsa die, vigilia noctis secunda, appulimus Centumcellas; in quas, quia portus calculosus erat, usque in diem Mercurii illucescentem minimè descendimus, quoniam absque periculo facilis non erat accessus. Et cum beatissimus pater Centumcellas intrasset, veterem appellatam urbem, tota civitas gaudiis suffundebatur felici adventu sui pastoris ac domini. Et hanc primam terrarum Ecclesiæ civitatem ac patrimonium attingens antistitum maximus, ut usum pium custodiret, præcipuam visitavit Ecclesiam; auditaque solenniter Missa, ut tantum decebat virum, ad palatium redeundo, ut peculiare sibi fuerat, rem divinam exolvit, ubi aliquot Cardinales aderant, atque nonnulli nobiles Romani, expectantes dominum suum. Ibi que familia Pontificis in palatio ipso tinellum, ut ita loquar, Romanum agnoscere cæpit, quò se familiares vescendi gratia conferebant. Mansitque ibi sanctissimus Dominus illa die usque ad occasum. Interea verò urbem & castrum nondum consummatum cellas centum, ut fama erat, & nomen vetus civitatis adhuc continens, munitumque instrumentis ferreis, necnon aquosa fovea ferme cinctum, visimus; quod quidem postquàm fuerit perfectum, inexpugnabile fore creditur, dum defensoriis munitioni-

bus non caruerit. Tandem cum jam omnia essemus intuiti, & sol à nostro hemisphærio ad Antipodas discessisset, beatissimus Pontifex ad triremes deveniens, prima vigilia noctis aura secunda continuando navigationem, hora nona ante meridiem in urbem Hostiensem Tyberinasque undas appulit, qui inter omnes primus cum suo dilecto Doctore de Agreda in uno monoremo per Tybetim Hostiam versùs paulò ante meridiem advenit. Et cum clas- sis vellet suum sequi ducem, ostium Tyberis obstitit. Aditus enim nequaquam profundus, sed propè vadus est. Propterea ad pelagus regredi oportuit. Et cum jam felix Pontifex in tuto maneret, subito fretum vento agitatam efferabatur adeo ut vix liceret nobis absque periculo littoribus accedere. Quam ob rem nonnulli nostratium gravia discrimina sunt perpeffi; veluti apparuit in magnificentissimo Domino Episcopo Abulensi, cujus pars supellectilis periit, pars verò madefacta difficillimè in terram delata fuit. Alii autem gravioſa pericula passi sunt, qui desidia aut ignavia in triremibus remanentes, post viginti demum dies in urbem nobiscum se contulerunt, per maria & per terras errantes, quia nulla statio in tota Romana & importuosa plaga tuta triremibus usque ad Caietam reperiebatur. Quo exemplo docemur quantum sit discriminis inter licitudinem & ignaviam. At qui post naufragium sospites ad littora evecti sunt, quasi ex hostibus æstibusque liberati lætabantur. Vidisses nempe Archiepiscopos, Episcopos, Oratores, Duces, & Equites, literatos, ac alios hujusmodi huc & illuc oberrare, partim jacentes oblectamenti causa lapides, partim verò deambulantes.

XX. *FINIS NAVIGATIONIS
factæ ad ostia Tyberina, ac lautum convi-
vium Cardinalis à Carvajal Hostiæ custodis.*

ET tandem voti compotes urbem Hostiam pa-
rum semotam à mari pedes tres sub ardenti so-
le ingressi sunt, ubi illustrissimus Dominus Cardi-
nalis à Carvajal castri & urbis custos Papæ epulas
lantas & copiosas pontificiæque paraverat clientelæ.
Pomeridiana verò hora noster antistitum maximus
quinque aut sex Cardinalibus comitatus ad urbem
Romam tribus leucis inde distantem progreditur.
Et quia in parva illa urbe jumenta non reperiebantur,
minima pars Præsulum & nobilium equitans
poterat suum aurigam assequi. Ac propterea ex or-
dine equestri sua nobilitate accensi pedestres, non-
nulli verò in curribus ac rusticorum jumentis, pro-
ut fors cuique acciderat, ipsa vel sequenti die in
divi Pauli ædem ordinis sancti Benedicti extra ur-
bis muros in qua sanctissimus hospes illa nocte fue-
rat, convenere; ibique Dominus Hincfort, de quo
infra habenda est mentio, jussu Pontificis fercula co-
piofa illi ejusque famulis paraverat. Et cum jam in
limine essemus, audacter asserere audeo quòd licet
Papa per tot maritima loca pertransisset & Cardi-
nales magnatesque cum eo colloquerentur, adhuc
ex Hispaniis in Italiam minimè adventasse credeba-
tur, cum pro certo haberent non tam brevi ex His-
pania expediendum, & meritò, cum nemo excur-
sorum eum præcederet illius adventum denuntiaturus.
Quin immo, tamquam ad suum obitum depro-
perans, anteibat omnes. Et utinam ipsius nomine
præfectum mitteret, sicut putabatur, ut ipse in ne-
gotiis tam gravibus deliberatiùs ageret; quia ne-
cessarium est tempus ut aliquid maturiùs agatur.

Cc

Et cum jam ejus adventus in notitiam omnium palaretur, vespere illo multi ex urbe aviditate Pontificem videndi in prædictum cœnobium pervenerunt.

X X I. C E L E B E R R I M A
ingressio Pontificis maximi in urbem Romam.

Sequenti verò die Veneris, quarto Calendas Septembris, post solis ortum, exierunt ab urbe reverendissimi Cardinales, Præsules, Consules, Oratores, Decuriones, Officiales curiæ, milites stationarii, qui pro custodia Pontificis ad primam portam sacri palatii alternis vicibus deputantur, numero ducenti, necnon equites ejusdem custodiæ, diversa arma ferentes. Et cum communis pastor suo spectabili decoroque vultu cunctos admisisset, unus Cardinalium ore omnium totiusque sacri collegii suaviter affatus est, offerens obsequia tanto Pontifici debita, ac sacrosanctæ apostolicæ sedi debitam obedientiam. Deinde unusquisque Oratorum vicem dominorum velut Christi vicarium Petrique successorem ac Romanum Pontificem agnoscebat, atque universali pastori reipublicæ Christianæ obedientiam præstabat. Quorum unus in hæc verba prorupit. *Si ulla unquam hominum memoria documentis apertissimis est declaratum res humanas divina ministrari prudentia, id, beatissime pater, te Pontifice maximo calitus constituto luce clariùs apparuit. Salutiferè atque adeo proclementer rerum omnium opifex ac moderator Deus de excelsis sancto suo misericordes oculos in populum Christianum convertit, cum te, Adriane sexte, in isto solio collocavit. Iam enim eò procellarum ac tempestatum adducta erat Romana respublica ut propediem foret per extremum naufragium peritura, nisi te peropportune Ecclesiæ gubernacula capeissent. Quis enim ambigat quin ille sis futurus qui summa*

sapientia animique magnitudine universos Christianos
omni non modo calamitate, sed & calamitatis erum-
narumque formidine, qua hinc à Mahometica rabie,
inde à venenatis hæresibus impendet, planè liberes?
Cur enim de te non sperentur maxima quæque & sa-
lutaria, in quo videmus ea inesse omnia qua in sum-
mo viro, in summo Principe, in summo Pontifice requi-
runtur? Divino certè afflato spiritu sacratissimi isti pa-
tres te præ omnibus unum delegerunt ad dominicum
gregem truculentissimis undique lupis circumseptum
pastorali cura ac vigilantia conservandum Non enim
clam & furtim, non ambitiosè aut subdolè ad sum-
mum pontificatum irrepisti, sed cum nutu quodam con-
silioque divino, tum vero uro & claro & eodem Cardi-
nalium omnium iudicio atque consensu; qui ut colis
semper & honoras & quotidianis sacrificiis semper pre-
caris Christum Iesum, ita divinitate suffragante felici-
ter avertes quicquid aut ab immanissimis Turcis ac hæ-
resibus possit accidere incommodi, ut ad id non tam
reprimendum quàm omnino comprimendum & alios
excites. Et quia tempus breve, ne fastidiosus videar,
subsisto. Et felix ac prosper, ut speramus, tuus sit ad-
ventus in sanctam & apostolicam sedem, qua & no-
mini tuo ad laudem immortalem atque universæ Chri-
stianæ reipublicæ ad salutem & tranquillitatem sit ac-
cessura. Ceterique Præsules & magnates ut aposto-
licum patrem venerantur, una voce dicentes, Be-
nedictus qui venit in nomine Domini, putantes per
eum Ecclesiam esse reformandam. Quibus clementis-
simus noster Papa brevi compendio respondens, Ob-
secro, inquit, vos, columna Ecclesiæ reverendissimi
Cardinales, per viscera nostri redemptoris, necnon Præ-
sules, Oratores, magnates, reliquaque astantium coro-
na, juvare me precibus; ut & spiritus gratiæ maneat
in me, ac ne iudicia de me vestra frustrentur. Quid
enim tam insolitum tamque pavendum quàm labor in-

jungatur fragili, sublimitas humili, dignitas non merenti? Et tamen non diffidimus, neque deficiemus, quia non in operibus nostris sed in illo confidimus qui omnia operatur in nobis. Divina namque dignatio, quæ me indignum in summum gradum provexit, iuxta Apostoli verbum, idoneum ministrum ad tantum onus subeundum faciet. His dictis assentiunt omnes, collaudantes Deum qui talem suo gregi dignatus est exhibere pastorem. Hæc & similia hinc inde affati sunt verba, quæ nec mens mea concipere nec calamus scribere posset. Quare contentus ero iudicio lectoris æstimanda relinquere; qui accuratius perpendere poterit quæ & qualia in tanta acclamatione ultro citroque acta fuerint. Denique magno jubilo hora nona ferventeque sole sanctissimus Præsul cum ingenti caterva à prædicto monasterio egreditur, & tali ordine ac pompa urbem versùs procedit. Equites quos sancta sedes habet ut aliis viam facerent, antambulones præibant. Eos secuti sunt pedites custodiæ. Continuo scutiferi cum reliquis officialibus curiæ vestibus rubeis insigniti. Ultimus verò Magister domus cum Prælati domesticis gradiabatur. Postremò autem parasfrenarii sacram majestatem ambibant. Nam de more est, ob dignitatis pontificalis excellentiam, ut nullus quantæcunque dignitatis ejus latus tegat. Et illico eum sequebantur reverendus Dominus Doctor de Agreda Protomedicus & magister Petrus præcipuus camerarius; quibus consuetudine seu prerogativa speciali talis locus conceditur. Et statim illustris atque conspicuus cætus Cardinalium sequutus est. Postremò autem Oratores, Consules, magnates & nobiles, deinde turba plebeia, quæ ad spectaculum novum accesserat; qui omnes, etsi disparis gradus, compositi tamen ordinatique procedebant. Nimirum cum tanta esset fama sanctimonix literaturæ.

que sanctissimi viri, ut quasi infelix quisque putaretur qui faciem ejus non cerneret; unaque voce clamabant *Benedictus qui venit &c.* existimantes per eum Ecclesiam renovandam atque omnia reducenda in sanctorum patrum pristinum statum, quod maxime ipse conceperat, licet non fuerit executus; ideo forsan quod fragilitas nostri temporis censuram distractionis illorum temporum non patiebatur; aut fortasse, nec immerito, quia indigebat plusculo tempore ut maturius rem tam gravem conficeret; ne opera & consilia precipitare videretur, ordinem priorum Pontificum abolendo. Sed pia fuisset laudabilisque talis commutatio rerum, quae sinceriores Ecclesiae statum redderet. Antiquus tamen hostis impediens, qui semper bonis operibus insidiatur: quia, ut verum loquar, nihil aliud magis animo Pontificis affixum persensit quam statum Ecclesiae reformare, de quo aliquid inferius tangetur. Et nemulum ab instituto dilabamur, cum jam clementissimus pater portis appropinquaret suo celebri ac illustri comitatu stipatus, aderant fornices perpulchri in ipso primo aditu ad exemplar antiquorum cum triumphantem imperatorem debellatis hostibus Romani excipiebant; quorum vestigia in urbe adhuc extant. Quot deinde & quanta post urbis ingressum per vicus & plateas fuerint gesta, veluti peregrinus, minime investigare potui, quia nec locus quidem praeter nimiam turba singula considerandi concedebatur. Et praedicto processionis ordine in basilicam Apostolorum Petri & Pauli; ac circiter meridiem audita Missa, illico in sacrum palatium eidem palatio contiguum proceditur. Et propter festinam prandii horam brevi a Cardinalibus reverendissimis, Oratoribus, ceterisque magnatibus expeditus, ne tamdiu Pontifex maneret impransus, stratis mensis accubuit. Reliqui autem catervatim

huc & illuc fervido sole in hospitia domosque diverte-
bant. Dies hic festus, quamvis magnæ solen-
nitatis, nostratibus tamen injocundus, cum marci di
ex longa navigatione nesciebant quò se reciperent.

XXII. DE CORONATIONE *Adriani Papæ.*

Beatissimus noster Papa ut Romanum servaret
morem, juraque custodiret, ad suam coronatio-
nem intendit animum priusquam aliud quicquam
exordiretur, ad omne tollendum dubium, id quod
superiùs tetigimus, possetne Papa quicquam expe-
dire ante suam coronationem, cum in Decretis quic-
quam agere posse prohibeatur, maximè in cap. 1. 23.
dist. cujus verba sic se habent. *Postquam electio fue-
rit facta, si bellica fuerit tempestas, vel qualiscunque
hominum conatus malignitatis studio restiterit ut is
qui electus est in apostolicam sedem juxta consuetudi-
nem inthronizari non valeat, electus tamen, sicut ve-
rus Papa, obtineat auctoritatem regendi Romanam
Ecclesiam & disponendi omnes facultates illius. quod
beatum Gregorium ante suam consecrationem cognovi-
mus fecisse. At si quisquam Romanorum Pontificum
ante suam coronationem aliquid attentare præsu-
meret, prædictis duntaxat duobus exceptis casibus,
præfatus textus graves infert pœnas; cujus lectio
talis est. Quòd si quis contra hoc decretum nostrum
synodali sententia promulgatum quasi per seditionem
vel præsumptionem aut quolibet ingenio electus aut
etiam ordinatus seu inthronizatus fuerit, auctoritate
divina & sanctorum Apostolorum Petri & Pauli per-
petuo anathemate cum suis auctoribus & fautoribus &
sequacibus à limitibus sanctæ Dei Ecclesiæ separatus
abjiciatur sicut Antichristus & invasor & destructor
totius Christianitatis, neque aliqua super hoc ei audientia*

reservetur, sed ab omni ecclesiastico gradu, in quocun-
 que fuerat prius, sine retractatione deponatur; cui quis-
 quis adhaerit, vel qualemcunque tanquam Pontifici
 reverentiam exhibuerit, vel in aliquo eum defendere
 praesumpserit, pari sententia sit mancipatus. Quod si
 quis hujus nostrae sanctae decretalis sententia temerator
 extiterit, & Romanam Ecclesiam sua praesumptione
 confundere & perturbare contra hoc statutum tentave-
 rit, perpetuo anathemate atque excommunicatione dam-
 netur, & cum impiis, qui non resurgent in iudicio, re-
 putetur, omnipotentis iram contra se sentiat, & sancto-
 rum Apostolorum Petri & Pauli, quorum Ecclesiam
 praesumit confundere, in hac vita & in futura furorem
 sentiat. Fiat habitatio ejus deserta, & in tabernaculis
 suis non sit qui inhabitet. Fiant filii ejus orphani, &
 uxor ejus vidua. Commotus commoveatur ipse, & filii
 ejus mendicent & ejiciantur de habitationibus suis.
 Scrutetur etiam foenerator omnem substantiam ejus, &
 diripiant alieni labores ejus. Orbis terrarum pugnet
 contra eum, & cuncta elementa sint ei contraria, &
 omnium sanctorum quiescentium merita illum confun-
 dant & in hac vita super eum apertam vindictam eo-
 rum ostendant. Observatores autem hujus nostri decreti
 omnipotentis gratia protegat & auctoritas beatorum A-
 postolorum Petri & Pauli ab omnium peccatorum vin-
 culis absolvat. Quapropter Adrianus maximus juris-
 gnarus poenas & interminationes hujus textus ut
 evitaret, etsi ob extravagantem praelibatam illa sa-
 mente cuncta apostolicae sedis occurrentia posset ex-
 plicare, tamen quia bonarum mentium est timere
 culpam ubi non sit, ignari vulgi nemini parentis
 opinionem fugiens, quam ocissimè potuit inthroni-
 zationem suam facere decrevit. Igitur cum prædi-
 ctam suam coronationem proxima Dominica fieri
 destinasset, hoc biduo nihil insigne ab eo gestum esse
 cognovimus; quoniam ob temporis angustiam om-

nia fercula & ornamenta ceteraque necessaria in tantam festivitatem portabantur. Et quidem omnia ita splendide copiosèque facta sunt ut quispiam diceret multò antè parata fuisse. Vnum pro certo affirmare audeo, quòd si in negotiis futuris eam diligentiam impartiretur noster Pontifex qualem in itinere & coronatione adhibuit, nullus prædecessorum, exceptis tamen canonizatis, eum præcelleret; & si quid remissionis illi quisquam ascriberet, re vera ut testis oculus audacter assero potiùs officialibus imputandum, qui tardè & difficulter more Flandrorum expediebant negotia, ut experimento omnibus compertum fuit. Et quia sermo de coronatione Pontificis incidit, inter ejus gesta brevi compendio eam referre constitui. Primùm quidem pulcherrima aurea & argentea vasa à præfectis familiæ in sacellum peculiare principum Apostolorum intra basilicam divi Petri ad ornatum & ostentationem potiùs quàm ad necessitatem allata sua serie ponuntur, quibus ipsimet familiares præficiuntur custodes. Deinde almus noster Papa magna celebritate in sede majestatis suæ circumstantibus Cardinalibus, magnatibus, innumeraque turba, à cubiculariis camerariisque ducitur in ædem Apostolorum ad sacellum beati Andree; ibique collocatur in solio quod cæterus Cardinalium circumstat, & prævia oratione gradatim genuflexo, deosculantur venerabiles pedes, & quamprimùm egrediuntur. In limine autem officialis quidam incendit stupam atque proclamat: *Beatissime pater, sic transit gloria mundi hujus.* Statimque devenitur ad proprium sacellum beatorum Petri & Pauli, ubi eorum corpora requiescunt. Et cum ista majestate in pontificali veste ipsum magna humilitate ingressus est cum toto cœtu. Et facta oratione & confessione, nullo intervallo in propriam cathedram beati Petri in eodem sacello defixam

ascendit; ac Cardinales primos, Oratores secundos, Prælati tertios occupant accubitus. Capella tamen ipsa erat brevior quàm ut tot caperet; ubi in eadem cathedra Petri resedit Pontifex quousque epistola & evangelium cum ceteris Missæ solennibus absolverentur. Quibus peractis, ad sacrosanctum altare perveniens, cœpit ministrare. Cui Oratores & magnates in fastu ad manus lavandas deserviebant, malluvias ac alia pro hujusmodi obsequio deferentes. Missa coronationis celebratur populum versùs intuentem faciem Pontificis. Solennia verò Missarum quanta præterea & quali melodia cantores psallerent; & qualis fuerit loci majestas tanto viro tantisque columnis Ecclesiæ illustribus & magnatibus illustrata, tu ipse, prudens lector, considera. Si enim vultum angelicum Pontificis, dulcem vocem ceremoniasque conspiceres, potiùs divinum quid quàm humanum judicares. Et cum piissimus pater illa sacrosancta mysteria peregisset, eadem solennitate qua venerat ad testitudinem templi revertitur. Et tanta erat hominum copia ut difficillimè via ad contabulatum locum, ubi actus coronationis celebrandus erat, pateret. Tandem post aliquod spatium non parvo labore ad locum deputatum ante fores basilicæ structum ornatu mirabili devenimus; atque ibidem quædam ceremoniæ sunt factæ orationesque recitatæ, quas in ceremoniali libro poteris legere. Nam longum esset omnia sigillatim describere. Sat mihi censeo, ne prolixus videar, ad pontificalem librum lectorem remittere, ubi hæc omnia latiùs tractantur. Inserere enim orationes in eo contentas potiùs esset molestum quàm necessarium aut utile; ideo maximè quòd officium illud adeo est longum ut ab hora nona ultra meridiem duraverit. Tanta nimirum mole & gravitate omnia fiebant. Hac peracta solennitate, antistitum maximus cum

fratribus, licet hora intempeſtiva, ad prandium in aulam ſacri palatii ſpatioſam baſilicæ Apoſtolorum contiguam conceſſit; ubi menſæ, ſoli Pontifici prima ab aliis aliquantulum ſemota, Cardinalibus verò ſuo ordine præparatæ aderant. Cujus prandii apparatus obiter proſequar. Primò, ut à caliculis ordiar, cuſtos abaci ſcyphos expoſuit aureos ac argenteos cum vino albo puriſſimo ex oppido ſancti Martini, ut reor, quod apud noſtrates Hiſpanos in maximo pretio habetur, non infectum, ut ſolet, ſed quale in eodem oppido ſancti Martini bibitur, nec non cum vino flavo atque rubeo. Erant præterea alia diverſa vina diverſi ſaporis & coloris; ut quilibet appetitui pro arbitrato ſatisfaceret. Poſt verò benedictionem pontificalem afferuntur uvæ in primis aliique generoſi fructus, ac continuo pulli perdicini, phaſiani, gallinæ, capones, carnes vitulinæ arietinæque, & cetera hujusmodi, quæ prudens ſpeculator poterit conſiderare, qualia quantaque convivio lauto & opiparo convenirent. Nemo enim poſſet omnia brevi compendio perſtringere. Et quamvis, ut fertur, in ſimilibus conviviiſ venena formidati ſolent, in hoc tamen nullam aſſero toxici ſuſpicionem fuiſſe. Iocundiſſima namque viſcera Pontificis ita cunctos inæſtimabili pietate afficiebant ut nihil in convivio infectum à quoquam credi deberet. At tamen reverendiſſimi Cardinales ſuos ſtructores aulae magiſtros & pincernas habebant; qui, eſſi edulia eſſent communia, vina tamen propria deferabant. Propterea fortè quòd crebriùs in hauſtis virus miſceri experimento liquebat, hac de cauſa pincernæ Cardinalium inſerviebant poculis. Et mos iſte ſine injuria invitantis in urbe inviolabiliter obſervatur. Abſoluto prandio, benedictione peracta, ecce cantores dulciter concinentes, item magno jubilo Cardinales, proceres, & innumera turba comitati ſunt

Pontificem in secretiorem cameram palatii, unde facta copia, lætus in suum quisque sese recepit hospitium.

XXIII. DE PVBLICA
revocatione indultorum in cancellaria
apostolica.

Sed cum semper lætitiæ sequatur mœror, juxta illud nimirum Salomonis *Exrema gaudia lætus occupat*, die sequenti post hanc transactam gloriam ac pompam, Calendis Septembris, indulta Cardinalium a die notitiæ electionis suæ, videlicet vigesima quarta Januarij anni supradicti, esse revocata declarari jussit. De cujus revocatione inter alias cancellariæ sanctiones regulam edidit & publicavit. Id quod molestè pertulere illustrissimi Cardinales, id eo fortassis quòd ipsis ignatis fuerint revocata. Vnde provisiones medio tempore collatæ indultorum gratiæ illius atque frustratæ remansere. Sed cautè atque prudenter reverendissimi Cardinales pertulerunt. Deinde per aliquot dies nihil conspicuum egit præter restrictionem Referendariorum; qui cum essent triginta numero, eos ad octo duntaxat reduxit. Quod etiam, ut opinor, seminarium odii in Pontificem fuit; quamvis à multis fuerit approbatum, quia tanta multitudo effrenis dispendiosaque videbatur. Qua occasione officiales ceteri graviter doluerunt, propterea quòd crederent totam curiam & Ecclesiam reformandam. Et hic, ut diximus, fuerat Pontificis animus. Considerans tamen hostis lividus novum Pontificem, novum hominem, multiplici virtutum gratia vernare, machinatus est uredinem, qua jam exortum meritorum germen posset suffocare, ne suum propositum perficeret Pontifex, cum jam viros doctos & strenuos ex diversis locis ad hoc opus peragendum evocasset, eosque sæpe sæpius super hac

re consulisset. At versutia Sathanæ & humana malitia longè aliter obstiterunt. Quapropter cùm viri docti in dies minùs proficerent, sensissentque mentem Papæ refrixisse, post breve tempus eò unde evocati fuerant, non perfecto modò sed neque incepto negotio, reversi sunt. Cessavitque reformatio illa quam multis antea diebus noster morum sanctorum censor mente conceperat. Postmodum verò sequuntur legationes, quoniam potentatus, duces, magnates Italiæ, ut est moris, ad ipsum suos nuntios mittebant in publica concione causam suam perorantes, etsi secretò secretiora beatissimo Domino exponerent, cùm illa publica narratio causæ ad ostentationem potiùs quàm ad rei substantiam attineret. Oratores verò Imperatoris & Gallorum Regis, non publicè, sed secretò propter bella intestina, cum Pontifice sua negotia pertractabant. Necnon Helvetij, qui stipendium ab Ecclesia recipiunt ut in pace & in bello sint fideles, prætendentes diù observatum morem ut quoties legatos ad apostolicam sedem pro obedientia exhibenda miserint, expensas eis ab Ecclesia erogandas, ascribentes hunc sibi titulum, se fidei tutores & velut patronos, subindeque hoc sibi jus vendicant. At nostra tempestate non jure assument sibi titulum hunc. Magna enim pars ipsorum Luteranam hæresim est amplexa. Vtcunque tamen sit, gloria hujus mundi parum duratura ad hunc statum eximium nostrum Pontificem per gradus evehit, cùm primùm exigentibus meritis ac literatura in Decanum Lovanii, deinde ob vitæ exemplum in magistrum sacræ Majestatis Caroli quinti Imperatoris nostri semper Augusti fuerit electus, qui eum ad Hispanias gubernandas miserat, ubi Dertusensem episcopatum & temporis successu lauream cardinalatus atque officium generale sanctæ inquisitionis, & cùm de virtute in virtutem cresceret, sine cujusquam offendiculo apicem pontificatus adeptus est.

XXIV. DE INFORTVNIIS
 quæ obvenerunt apostolicæ sedi Adriano
 eam gubernante.

HActenus narravimus felicitates prosperumque Papæ Adriani successum; qui profectò sine controversia gradatim jure optimo assecutus est fastigium apostolatus. Nunc verò referamus casus & ærumnas quas spectatissimus vir usque ad obitum æquo animo passus est. Hinc enim proclivis, cùm invidia neminem voluit in culmine rotæ diù sustinere, secreto Dei judicio in calamitates diversas usque ad obitum, exemplo beati Iob, ut ejus bonitas & sanctimonia tamquam aurum in fornace probaretur, prolapsus est. Nam vix se collegerat cùm Oratores Vngariæ Regis suam afflictionem & ærumnam ab Imperatore Turcarum illatam deplorantes, lacrymosis singultibus proclamabant. *Pater sancte miserere, miserere reipublicæ Christianæ, quando Mahometica superstitione, perfida impietas sacrosanctam Christi religionem, fidem, pietatem usque adeo jam oppressit ut vix caput attollat. Nonne vides tu, pater beatissime, perfidos hostes extremam nostræ religionis pestem atque perniciem machinantes? Annon vides primarios Christiani nominis ductores nescio qua infelicissimi fati invidia, dum inter se mutuis armis digladiantur, non modo non repugnantes tanta Turcarum immanitati, sed eam potius per contentiones & dissidia nutrientes? Vnicus Archidux Ferdinandus publicam propugnandam religionis causam solus per hoc tempus suscipit. Quapropter, clementissime pater, lachrymis deprecamur ut tanta pernicii subvenire digneris. Qui vix satis desierant cùm accesserunt legati prædicti Archiducis Austriae, Infantis, ut aiunt, Hispaniarum, postmodum Romanorum Vngatorumque Regis, qui in hæc*

verba apostasiam exposuerunt Luteranam. *Aspice, pater piensissime, quanta injuria universus terrarum orbis ex peruersis & perditis moribus totus ferè prodierit redemptori suo contumax ac rebellis. Hæreses undique pullulant, ubique erumpunt, ubique propagantur; quibus infelix plebs & ad omnium rerum novandarum varietatem semper exposita velut pestifera quadam contagione tabescit, adeo ut non contemnenda Europa pars, & qua hætenus omni monstro caruit, tota sui dissimilis evaserit; quoniam cum religione superstitio, cum fide perfidia, cum pietate impietas, cum veritate mendacium nullo pacto coheret. In quo tanto incendio, ne in majores flammarum vortices erumpat, extinguendo sanctitas tua Fernandum vel præcipuum adiutorem habebit: qui ut est acerrimus Christiana veritatis assertor, nulla difficultate perterritus, in id totus incubuit ut Luterus iste draco, unde hoc omne venenum effluxit, ex miserorum mentibus eruat. Proh dolor, voracitatem istam exortam ab ecclesiastico & religioso viro! Sed non novum est, quia, ut inquit Hieronymus, veteres scrutans historias invenire non potuit aliquos alios scidisse Ecclesiam & de domo Domini populos seduxisse præter eos qui sacerdotes à Deo positi fuerant & Propheta in speculatores; ut in cap. Transferunt 24. q. 3. At cum jam Luterus ille sua rebellionis & apostasie plures obtinuerit eosdemque obstinatissimos sectatores, nequaquam prædictam apostasiam Christianissimus Archidux evellere potuit. Propterea, pater sapientissime, accingere fortitudine, & exurgat Deus, & judicet causam suam. Multa alia eleganti stylo in fidei favorem perorata sunt que longum esset referre; ac mihi quidem, quo ad præsens attinet, sufficit tetigisse.*

XXV. DE ACERRIMA PESTE
qua negotia cessarunt.

Postmodum verò per plures dies negotia siluerunt, eò quòd pestis acerrima in dies invalescebat. Nam tempore quo Romam adivimus orta, singulis diebus subrepens, usque ad maximam stragem crevit; cujus prætextu principes Ecclesiæ Cardinales, Archipræsules, ceterique Prælati & curiæ officiales ab urbe secesserant. Sed Prælati, magnates, & nobiles, cum cetera turba quæ ab Hispania in Italiam sanctissimum patrem fuerat sequuta, non discesserunt, cum vidissent Pontificem, tamquam bonum navarchum, naviculam Petri tot tempestatibus fluctuantem non deserere; & sicut servi fideles in tranquillitate, ita in tumultu epidimiæ & angustiis inserviebant. Ideoque plures è nostratibus quam ex aliis in morbidam luem ceciderunt, quia potiùs mori quam eum relinquere decreverant, usque ad extremum halitum, ut inferiùs dicetur, in sua fidelitate permanentes.

XXVI. DE MILITIBVS IN
Hispania conscriptis & in Italiam adductis.

Sed quoniam suprà pollicitus sum navalem armaturam & gesta militum me recensiturum, hic inferere existimavi, & primùm fluctus concitados marisque tempestatem, qua penè obruti fuerunt. Nam profectò multa & gravia sunt perpeffi, præcipuè tempore illo quo fuimus in Portufi, & rursus cum ad ostia Tyberina accessimus. Sed nos in portu, illi verò in alto mari. Vnde nostrum & illorum discrimen fuit dispar. Ceterùm cum omnes convenissent ad portum veteris civitatis vulgariter nuncupatæ *Civitavieja*,

magno periculo & labore cum reliqua turba littoribus optatis potiti sunt; & in urbe ipsa aliisque locis adjacentibus per aliquod tempus permanentes, infirmitate aut inedia multi perierunt. Tandem cum decretum esset milites ad expugnandum Ariminum proficisci debere, quam Dominus de Malatesta occupatam habebat, post aliquam cladem deventum est ad urbem Ariminum, quam obsidentes sunt castrametati. Vbi Dominus Franciscus Maria cognomento de Ruvere Dux de Urbino, Comes de Montecelero, Dominus de Pesaro & Senagalla, Urbis Praefectus, tanquam feudatarius Ecclesiae, multis equitibus feudum sponte offerens affuit. Quam praefecturam illi donaverat avunculus eius Iulius Papa, de cuius cognatione ducebat originem. Quae arbitrio Pontificis conceditur ad vitae duntaxat tempus illius qui donat; & est magnae auctoritatis magistratus, praecipue in coronatione Imperatoris, cui Praefectus Urbis coronam imponit. Quae praefectura hodie imago & umbra est praefecturae praeursorum; ut videri potest titulo *De officio Praefecti urbis in Digestis*. Praefectura enim omnia omnino crimina urbis sibi vendicavit, neque ratum ea quae intra urbem admittuntur, verum etiam quae extra urbem, dum intra Italiam patent. Quies quoque popularium, & disciplina spectulorum, necnon dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem, & cura carnicum & armentorum, ut justo pretio vendantur, ad Praefecti Urbis curam pertinet. Et ut brevi compendio constringamus, Imperator Urbem fidei Praefecti commiserat, ut latius in praefato titulo tractatur. Et nonnulli à materia divertamur, per multi magnates & nobiles in subsidium supradictae expeditionis Ariminum venerunt. Denique tyrannus ille Malatesta hinc inde constrictus, post mensem ad obedientiam deveniens, civitatem Ecclesiae restituit. Et cum exercitus ferme

tota

tota hyeme per campos Italiae discurrisset, febris crebra milites invasit, adeo ut partem dimidiam totius exercitus obiisse crediderim; qui etsi non parva jactura, terras tamen Ecclesiae inquietas pacavit.

XXVII. OBSIDIO ET *excidium Rhodium.*

INter has simultates & pressuras, ecce obsidio Rhodia è vestigio emittitur; cui pastor Ecclesiae, quamvis à munificentissimo Episcopo Conchensi instantissime efflagitaret ut à reverendissimis Cardinalibus ac aliis Prælatibus auxilia peteret, cum manifesta cunctis esset inopia sedis apostolicæ, ac ne eorum quisquam se excusaret, primus ipse Conchensis polliceretur se omnia vasa aurea & argentea allaturum in pecunias convertendas, ut reliqui aut religionis gratia aut pudore sua vasa deferrent, hujus efflagitationi assentiri noluit. Atque à multis nobilibus & centurionibus Hispanis interpellatus ut eos in subsidium Rhodum mitteret, eis concedere noluit, tum ob simultates recentes, tum etiam propter nimiam inopiam cameræ apostolicæ, & præcipue quia Prior Capuanus Præceptor militiæ ordinis sancti Ioannis se obtulit, paucis navibus sibi traditis, Rhodiis opem ferre. Tunc sanctissimus pater zelo fidei accensus misit quendam ex Capellanis Magistrum Petrum Barbirium Genuam, qui magna diligentia & solitudine classem pararet quam Priori Capuano traderet. Paulò post allatæ sunt litteræ Magistri Rhodii Pontifici nostro, quibus obsidium ac statum belli significabat. Præterea instanter deprecabatur ut beatissimus Papa dignaretur ineunte vere anni sequentis sibi suisque auxiliari. Usque ad illud nempe tempus civitatem magistrisque militiæ ac milites suos fore tutos arbitrabatur. Securitatem verò medio hoc tempore

Magister militiæ ideo fortè obtulit quòd cùm hyems instaret, Regem Turcarum deserturum castra & obfessionem non immeritò conjiciebat. Illum tamen omnino fefellit opinio, cùm contra eò ardentius, non in dies modò, sed in horas etiam civitatem circumvallaverit; quæ septem continuos menses per summas difficultates obfessa, cùm terra, tum verò mari, acerimè oppugnaretur, tandem expugnata succubuit. O infelix illa Rhodiorum militum manus, quæ sola tam gravis & ærumnosi belli pondus molemque sustinuit, partim jam trucidata, partim vulneribus ac inedia penè confecta; cùm interim nullus adhuc Principum (ô inauditum torporem & fociordiam!) ad propugnandum suppetiasque amicis laborantibus ferendum accingeretur. Heu miseram atque infelicem Rhodiorum militum sortem! O cæcas nostrorum Principum mentes, quos tantus perturbationum stupor oppressit ut perinde ac in theatri ludo, Rhodò capta, Christiani milites occisi spectentur, nulla non modò classe, quod factu facillimum erat, ad opem laborantibus ferendam instructa, sed nec cymbula quidem aut lintre ad miseros illos solandos emissa. Quod verò ad nostrum Pontificem attinet, cur ipse quoque in ope ferenda remissiùs egerit, non est quòd incusetur. Nam habito consilio cum viris strenuis in rebus bellicis ac bellorum expertis credidit Magistrum equitum Rhodiorum & milites civitatem per totum ver propugnaturus; quia non credebant ipsi bellici viri eos ad veris duntaxat introitum auxilii dilationem debere præscribere. Propterea Pontifex consilio peritiorum acquiescens, dictum Petrum à navali expeditione revocavit, ne intempestivè, cùm periculum præsertim non esset in mora, fierent expensæ; maximè cùm camera apostolica summa laboraret inopia. Et cùm tota curia magno mœrore afficeretur tot undique occurrentibus malis, calamitas

& mœstitia urbis pro tempore cessavit, delatis literis prædicti Magistri equitum Rhodiorum, eò maxime quòd existimarent Turcam immanem fidei inimicum tempore brumali ab obsidione discessurum, & tunc Pontificem, Imperatorem, Regesque Christianos Rhodiis suppetias esse laturos. Sed hæc nos opinio, Dei tamen occulto iudicio, fefellit; quoniam Turca ferus aper non discessit ab obsidione, neque enim tempestas neque imbres aut bruma terruerunt. Qui non solum urbem constrinxit, verum etiam maria vetuit, commeatus & auxilia obsessis interclusit, ne quisquam Rhodum adire aut inde egredi posset. neque poterant naves ad portus accedere. Et hac causa de ejus statu nihil Romæ significatum est quousque die nativitatis Domini hujus anni, cum Pontifex ad rem divinam audiendam vellet progredi, & milites custodiæ suo ordine componerentur ut arcerent turbam, ne ab ea opprimerentur, ecce lapis decidit ex fornice sacelli sancti Sixti intra palatium extracti, qui quendam miserimum virum stationarium contrivit, aliumque semimortuum commilitones abstraxerunt. Quo prodigio stupefactus Pontifex, quasi in extasi capellam intrare formidabat. Attamen cum omnia essent parata, decrevit in sacellum ingredi ut divina audiret officia, ne tantæ solennitas natalis dominici omitteretur. Et continuo exclamatum est per seniores Romanos Rhodum esse captam, illam nimirum assignantes causam quòd cum Constantinopolis à proavo istius Mahometici Principis expugnata fuerat, alius inde exciderat lapis; & hoc signo cognoverunt excidium Rhodium. In hoc loco, nisi aliò properarem, liberet extendere calamum. Dimissis enim quæ de prodigiis Iulius Obsequens memoriæ mandavit, iis quoque quæ Polydorus Vergilius scripsit, multorum sanctorum patrum sententias huc possem afferre. Illud tamen duntaxat

non præmittam, Dei iusto iudicio quosdam ejusmodi prodigiorum ostentatione ideo decipi, aut quia id eorum meruere peccata, aut talis credulitas aliquo prætextu fucata superstitionum hominum culpam obnubilet reddatque leviolem. Gregorius tamen in expositione sacri eloquii, scilicet, *Erunt signa in sole & luna &c.* hæc verba dicit: *Quamvis priusquam Italia gentili gladio ferienda traderetur, igneas in cælo acies vidimus ipsum qui humani generis fusus est sanguinem coruscantes.* Ex quo loco elici potest nonnunquam similia præfagia certitudinem habere. Sed ut ad rem redeamus, pro dolor, cum tot Principes Christiani armis potentes, virtute strenui, toto orbe diffusi essent, nullus tamen eorum movit pedem, quasi eorum nihil interesset, in Rhodiorum subsidium, præter Dominum Didacum à Toledo Priorem militiae sancti Ioannis in Castellæ provincia, filium illustrissimi Ducis Albani, necnon Priorem ejusdem ordinis regni Aragoniæ, Castellanum de Amposta cognominatum. Qui singuli singulas naves ex Hispaniis in Siciliam ad portum Messanæ qui dicitur Mecinas adduxerunt; expectaruntque diu alios Priores vel Commendatarios aliosve quoslibet Christianos, ut simul omnes suppetias ferentes Rhodum navigarent. Frustra tamen expectavere, cum nullus ad rem tam piam aut zelo fidei aut amore reipublicæ Christianæ incitaretur, decepti fortasse brumam fugaturam tyrannum illum, quantumvis immanem. Hinc intelligi potest religio & virtus nostratium. Atque si mihi absque suspitione liceret, animum Christianum eorum extollerem, ni satis ipsa experientia monstraret, maximè ab illustri & felici tempore Gundisalvi Fernandez ob excellentiam gestorum magni ducis nuncupati. Ceterum cum prædicti Priores ab omnibus destituerentur, capta Rhodo à portu Messanio in Urbem se contulerunt visitatum limina Apo-

stolorum deoscularumque sacros Pontificis pedes. Et post aliquot dies in Hispaniam reversi sunt.

XXVIII. DE SECUNDA
revocatione expectativarum.

HVcusque nonnulla adversa Christi vicario recensuimus, quæ ipse, ut diximus, lege Christiana vultuque hilari, sicut prospera, æquo animo pertulit. Redeamus nunc ad discursum actorum ejusdem sanctissimi patris. Qui cum materiam reservationum & expectativarum sacris canonibus inimicam, ac perinde eorum observantissimus exosam haberet, Cæsaraugustæ omnes beneficiorum expectationes, ut prædiximus, octavo Calendas Maii revocaverat. Quarum revocatio cum sit facti & in facto consistat, posset inculpabiliter ignorari. Ut ergo in omnium veniret notitiam, dictas expectationes in cancellaria apostolica, ne amplius ab aliquo ambigeretur, quinto Idus Decembris palam irritas nunciari jussit. Demum revocatione facta, adeo pestis acerrima increvit ut Cancellariam & Rotam claudi negotiaque cuncta silere ac Pontificem cum familia intra septa palatii detineri oporteret, ut nemini ex urbe aut ex familia, nisi vocato, ad eum pateret accessus, neque cuiquam familiari urbem adire permetteretur; qui, si secus faceret, eo ipso à consortio palatii ablegaretur. Et adeo complacuit hæc monastica vita Pontifici ut usque ad mortem ferme eam servaverit. Cujus rei causa nonnulli Cardinales aliquantulum sedata peste Romam reversi, cum populo querebantur quod non esset ad quem pro suis querelis posset haberi recursus. Ut testis domesticus & oculus, si dictis meis fides adhibenda est, hanc culpam usquequaque illi non audirem imponere. Considerata namque probitate Pontificis, illis potius ascri-

Vide. supra
cap. 1. & 7.

berem quorum ministerio & consilio Pontifex utebatur; qui sibi tantum nixi sunt vindicare Pontificem, ut sub contagiosæ epidimiæ prætextu, ejus commercio soli fruerentur & alios prohiberent. Quibus consiliariis plusquam expedierit, cum alias esset formidolosus, se confidebat. Et fideliter asserere audeo nullum multis retro temporibus Pontificem in studiis & negotiis tantum elaborasse. Sed quamvis sollicitè, irritò tamen labore; quandoquidem ejus labores Sathanæ malitia concutiebantur, cum per manus ignavorum officialium domesticorum negotia essent expedienda. Quorum nomina ideo silere decrevi, ne cum aliis in hoc proficere nequeam, illis officiam. Pontifex tamen adeo incumbēbat labori ut existimaret pontificatum, mare magnum & spatiosum, suo claro indefessoque ingenio esse moderandum. Et iste assiduus labor causa fortassis fuit ejus intempestivæ mortis; quia omnia propria manu quasi tangere atque æqua lance librare volebat. Tractū temporis multis gubernatoribus, præsidibus, vel arcium custodibus tam diversas urbes quàm Ecclesiæ castra commisit.

XXIX. DE EXPEDITIONE
negotiorum, breviumque missione ad Principes
Christianos super pacis observatione.

AT cum divina clementia sua immensa caritate pestem illam à Romano populo primo in eunte vere anni vigesimi tertii supra sesquimillesimum avertisset, jussu sanctissimi Papæ aperitur Rota, & negotia expeditionesque suo ordine procedebant. Prius enim propter contagiosam illam tabem causarum actio cessaverat. Deinde reverendissimi Cardinales ac alii curiales egregii, qui timore pestis aberant, paulatim ad urbem redierunt; consistoria-

que publica fiebant, ea causa maximè ut Imperatorem & Regem Franciæ invicem divisos concordia pace ligarent, maturiorique consilio pastor Ecclesiæ cum suis fratribus dissidentes ad pacem reduceret. Ad quos assiduè litteras & nuncios miserat, in casum tamen, quoniam antiquus sator zizaniarum iram intestinamque odium adeo fixerat in illorum cordibus ut concordia semen sanctum & monita salutis non exciperent, neque dissidium illud intestinum ab eorum visceribus evelli aut eradicari potuit. Et hac via sanctissimus Papa optatum consequi finem non valens, ad juris rigorem se convertit, eos monendo & sub excommunicationis pœna præcipiendo ut à bellis & simultatibus infra tempora in litteris bullatis præscripta discederent & ad concordiam caritatemque redirent. Quas litteras numero triginta duas expeditas propriis oculis vidi ad omnes Principes Christianos, potentatus, dominationes, & magnates non recognoscentes superiorem missas quos in partes Imperatoris aut Regis Francorum propensos conspeximus, quibus monebantur ab illis factionibus secedere & pacem sub eisdem pœnis inire. Verùm hæc ne videantur aliquibus peregrina subindeque sua fide carere, cum præsertim diù bellis durantibus inter Regem Catholicum & Reges Franciæ, Pontifices nunquam eo remedio usi sint, propterea fortassis quòd Pontifices non pacifici his aut illis partibus adhærebant, jure tamen cautum est 90. *distinct.* præcipuè in Conciliis Carthaginensibus, quorum verba hæc sunt. *Studendum est Episcopis ut dissidentes fratres, sive Clericos, sive laicos, ad pacem magis quàm ad iudicium coercant.* Et eodem Concilio: *Oblationes dissidentium fratrum neque in sacrario neque gazophylatio recipiantur.* Item in Concilio Agathensi, cujus series talis est. *Placuit etiam ut (sicut plerumque fit) quicum-*

que odio aut longinqua inter se lite dissenserint, & ad pacem revocari diuturna obstinatione nequiverint, à sacerdotibus civitatis primitus arguantur. Qui si inimicitias deponere perniciofa intentione noluerint, de Ecclesia cœtu justiffima excommunicatione pellantur. Ideo peritiffimus Papa juris censor priùs voluit ad arma fpiritualia, quæ propria funt Ecclefie, recurrere quàm corporalia movere. Ifta tamen remedia, etfi fancta & juri confona, tamquam futilia & fupervacua illi contemnent, in fuo indurato corde perfeverarunt. Et in dies ventum eft ad ultimum præcipitium, ut noftris peccatis in præliis Longobardie & Mediolani periculo comperimus; gravioraque damna formidabamus, nifi Deus fua clementia avertiffet. Atque his diffidiis, ut fama erat, origi-

* Francifci
Soderini.

nem dedit comprehenfio reverendiffimi Cardinalis * Volterrani, qui accusatus fuit crimine læfæ majef-tatis imperialis, eò quòd arguebatur cum aliis nobilibus regnum Sicilie in Gallorum manus traditurum, & hac occasione, tamquam particeps conjurationis, in fancti Angeli caftellum juffu Pontificis per Dominum Ferdinandum de Sylva ipfius Papæ cuftodie ducem die vigefima fexta Aprilis anni prædicti miffus eft atque ibidem detentus, honefte tamen, ficut ejus dignitas exigebat, ufque in ultimum exequiarum beatiffimi Papæ diem; quo cum aliis Cardinalibus ingreffus eft conclave, ut fuo loco opportuniùs referemus.

XXX. DE CANONIZATIONE beatorum Antonini & Benonis.

ET quia inter alia gefta per Pontificem memoranda potiffimum fuit canonizatio beatorum Antonini Florentie Archiepifcopi necnon Benonis Saxonie, quam celebravit Calendis Maii prædicti

anni, propterea huic opusculo, tamquam dignissimam rem, tali forma celebratam annectere volui. Sed prius quærendum est quid sit canonizatio. Secundum Ioannem Andream *cap. 1. De reliquiis & veneratione sanctorum* canonizare est aliquem per summum Pontificem catalogo sanctorum adscribere, cum nemini liceat aliquem, etiamsi miracula fecerit, ut sanctum colere, quia sæpe per malos quædam quasi miracula sunt. Magna præterea cum instantia petenda est canonizatio; neque Papa facile moveri ad inquisitionem sanctimonie canonizandi, immo debet commissionem differre illius vite indagandæ, ut videatur interim an fama & miracula continentur. Quod si fiat, tunc committit inquisitionem super vita & miraculis hominis canonizandi; ut latius hæc traduntur in dicto capite primo. Primum quidem causa prædictorum per Pontificem commissa fuit iudicibus in locis Florentiæ & Saxonie, ut diligenter per testes de vita, moribus, & miraculis præfatorum Antonini & Benonis informarentur, sicut iura decernunt, præcipue textus capituli *Venerabili*, De testibus, cuius litera talis est. *Venerabili fratre nostro Episcopo & Capitulo Corisopitensi ac universis Abbatibus apud Cistercium in generali capitulo congregatis.* Et infra. *Discretioni vestre mandamus quatenus testes quos Abbas & monachi sancti Martini Cisterciensis ordinis super vita & miraculis pie memorie * M. Abbatis monasterii supra-*

* Mauricij

dicti duxerint producendos, examinare sigillatim curatis cum ea diligentia quæ solet & debet in receptione testium adhiberi. Informatio itaque prædictorum Antonini & Benonis per iudices juxta mandatum apostolicum habita sub fideli custodia mittitur ad Papam; eamque ipse uni ex Auditoribus sacri palatii examinandam tradidit, ut per eum discuteretur an fuerit jure facta, & probationem sufficientem

ad canonizationem sanctorum fuisse perenderet. Qui quidem idoneam se comperisse informationem & juridicam Pontifici retulit. Quam iterum pater sanctissimus theologis commisit, qui dijudicarent an mores, vita, & miracula sanctorum digna essent necne ad illos canonizandos. Et juxta eorum vota, quoniam omnia rectè fuerunt reperta, astantibus sanctissimo Domino Nostro Papæ cum reverendissimis fratribus Prælatibus ac multis aliis viris literatura & nobilitate claris, canonizatio in publico consistorio proposita fuit in hunc modum. Duo Advocati consistoriales declamatoriè, alter quidem unius, alter verò alterius vitam, miracula, & alia hujusmodi, ut manifesta fierent cunctis, radicitus exposuerunt, exorantes beatissimum Papam ut illos viros, qui sanctitate & exemplo in via suæ peregrinationis eminuerunt, catalogo sanctorum aggregare vellet. Deinde Pontifex post illorum narrationem gratias Deo egit, qui nunquam etiam usque in finem seculorum sanctos & justos elargiri desinit. Et ut sanctiùs omnia procederent, triduum jejunium & preces Deo effundendas Prælatibus omnibus indixit, ut ipse sua bonitate in eorum corda, si vera essent miracula, illorum approbationem cælitus infundere, sin autem falsa, avertere dignaretur. Et peracto jejunio, Cardinales & alii Præsules cum beatissimo Domino Nostro in palatium convenerunt, & in publica concione de eorum vita & sanctimonia, utrum approbatione vel improbatione digna essent, prout cuique desuper datum est, conferebant. Et licet multi ex Præsulibus actum istum decorantibus solenniter materiam differuissent, præcipuus tamen fuit integerrimus pater Dominus Didacus Ramirez Episcopus Conchensis, prudentia & literatura refertissimus. Et post longam altercationem inter omnes convenit viros sanctos approbari. Itaque post biduum aut triduum sanctissimus cum

clero & populo ad basilicam Apostolorum in locum contabulatum eminentiorem ascendens, inter Misfarum solennia alta & intelligibili voce ipsorum laudes pertractans, omnesque ad bene agendum exhortans, his verbis concionatus fuit. *Gloriosus Deus in sanctis suis & in maiestate mirabilis; cuius ineffabilis altitudo prudentia nullis inclusa limitibus, nullis terminis comprehensa, recti censura iudicij caelestia pariter & terrena disponit, et si cunctos suos ministros magnificet, altis decoret honoribus, & caelestis efficiat beatitudinis possessores, illos tamen, ut dignis digna rependat, potioribus attollit insigniis dignitatum & praemiorum uberiori retributione prosequitur quos digniores agnoscit & commendat ingentior excellencia meritorum. Sic & alma mater Ecclesia ejus sacra vestigia prosequens, & exemplo ducta laudabili, licet universos in regnis caelestibus constitutos studiis honorare sollicitis & sonoris efferre praconiis non desistat, Antoninum tamen & Benonem electos Dei athletas specialibus disponit honoribus venerari. Ideoque circumspecta prudentia dicta sedis, qua actibus intenta salubribus & operibus exposita pietatis libenter & solerter exequitur quae sunt Dei, praemissa sollicitè dignèque considerans & debita meditatione perlustrans, ad divini nominis honorem & gloriam, exaltationem catholicae fidei, salutemque fidelium merito censuit riteque providit servos Dei per sanctam & catholicam Ecclesiam esse colendos. Nos itaque piis ducti consiliis, dignisque studiis excitati, nonnullas praedecessores nostros Romanorum Pontificum specialis devotionis prosequentes affectum imitari sollicitè intendentes, qui aliquos sanctos canonizavere, de consilio fratrum nostrorum pariter & assensu beatos Antonium Florentia Archipresulem atque Benonem Saxonensem catalogo sanctorum ascribimus, festaque illorum, Missas, & officia in eorum commemorationem per universas orbis Ecclesias singulis annis perpetua*

futuris temporibus celebrari concedimus & ordinamus.
 Astantes verò concordi júbilo collaudaverunt Dominum dicentes: *Te Deum laudamus &c.* Et quamvis summa pecuniarum non exigua in simili actu, tum in pontificia familia toganda, tum in aliis impendiis soleat consumi, circumspectissimus tamen Papa tales sumptus, quasi alienos à sanctimonia & à puritate canonizationis, fieri vetuit. Quod rarò (cùm pecunia magno pretio habeatur) visum inter homines censeo. Sed non absque querela familiarium aliorumque suam mercedem frustra expectantium actum est.

XXXI. DE LEGATIONE
 & suppetiis in Vngariam missis.

Mense Junii anni supradicti reverendissimum Cardinalem Minervæ, Caietanum nomine, in Vngariam cum quinquaginta millibus ducatorum in subsidium contra Turcas regnum illud invadentes atque legationis officio functurum, virum in literis sacris eximium, ordinis sancti Dominici, bellorum omnino expertem, vicarius Christi misit, etsi alium aptiorem huic rei illuc mittendum curare possêt, ut qui paulò antè illustrissimum Columnensem Cardinalem, virum strenuum, hujusmodi legationi satis idoneum, mittere decreverat, attamen ob pecuniarum penuriam, cùm ex claro sanguine ortus ampliorum comitatum ducturus, facturisque esset majores expensas, propterea Cardinalis ipse honestiori modo quo potuit, hoc prætextu se excusaverat. Quocirca prædictum reverendissimum Cardinalem Minervæ in illius locum suffecit, qui propter instantem necessitatem citiùs in Vngariam se contulit, ac paulò post ejus adventum stragem magnam indigenæ Turcis intulerunt, quoniam, ut ex literarum inde missarum exemplari percepi, tredecim mille à paucis Christi-

colis industria & ingenio eos invadentibus obtruncati sunt, cum furtim expugnare castrum aut prædas agere niterentur. Reverendissimi tamen Cardinalis labor irritus propè fuit, cum in dies major pars Ungariæ veniret in manus Turcarum; & quod calamitosius accidit, Rex ipse Ungarorum pro defensione regni & fidei à Turcis anno vigesimo quarto supra millesimum quingentesimum in prælio occisus est. Ac post aliquot dies monachus quidam putans sibi licere à clauastro exire militiæque intendere, eò maxime quòd reverendissimus Minervæ Cardinalis quasi cum Turcis conflicturus Ungariam petiverit, vel fortè quia in subsidium Christianæ reipublicæ se accingeret, Romæ multos pedites ob Dei amorem nullo alio stipendio collectos conscripsit, qui eos quidem tamquam dux strenuus præcedebat, pedites verò ducem illum sequebantur, & militari ordine sæpenumero ante sacrum palatium per gyros huc & illuc incedebant, &, ut moris est, in unum corpus instar coronæ convenientes, jactabant sua, ut ita dixerim, ignivoma tonitrua. Deinde versa vice rotunda phalanx illa hominum paulatim dissolvebatur; & iterum ut grues antesignanum suum insequentes, in hospitia sua redibant. Mercede tandem bellica destituta evanuit exercitus illa devotio, aliis asserentibus Pontificem vetuisse propterea quòd non expediret monachis rebus bellicis immisceri, aliis aliter sentientibus. Nihilominus tamen alter monachus continuo prodiens se obtulit, qui paucis sumptibus multas triremes se paraturum pollicebatur. Sed idem de triremibus quòd de exercitu monachali actum est. Et merito. Gesta enim monachorum extra claustra evanida reputantur. Monachus enim (ut inquit textus in cap. *Placuit. 2. 16. q. 1.*) neque pœnitentiam dare, neque filium de baptismo accipere, neque baptizare, neque infirmum visitare, neque mortuum sepelire,

neque ad Ecclesiam secularem transire, neque aliis qualibuscunque negotiis sese implicare debet. Sit claustro suo contentus; quia sicut piscis sine aqua caret vita, ita sine monasterio monachus. Sedeat itaque solitarius & taceat, quia mundo mortuus est, Deo autem vivit. Agnoscat nomen suum. Monachus enim Græcè, Latine est solitarius. Sedeat ergo, & suæ solitariae vitæ vacet. Propterea cum Pontifex juris prudentissimus tantæque sanctimoniae vir esset, illos monachos extra monasteria evagari veruisse arbitror, eosque ad claustra redire compulisse, ne amplius bellicis rebus immiscerentur.

XXXII. *DE CONFOEDERATIONE
Pontificis Adriani cum Imperatore, potentibus
& magnatibus Italiae.*

ET cum hinc indeque anxietatibus sollicitudinibusque Pontifex distringeretur, diuque ut cultor pacis, quamvis casso labore, inter Imperatorem & Gallorum Regem per suas litteras nuntiosque procrasset concordiam, quum item rumor esset Regem Franciæ manu potenti in Latium venturum, totaque Italia in partes Imperatoris & Regis, ut diximus, diuisa esset, multis diebus consilium cum Cardinalibus in consistorio pater piissimus habuit, ut maturius deliberaret quid in discrimine tanto agendum esset. Tandem ut bonus gubernator ac propugnator patriæ curavit Imperatorem nostrum, dominationes Italicas, Duces & magnates Romanæ Ecclesiæ unanimes colligare ad propulsandos omnes qui Latinos invadere niterentur. Et quamvis unio illa esset generalis, qua omnes vincirentur, conjectura tamen certa erat in Gallorum aut Turcarum Regem esse factum. Pontifex pro terris Ecclesiæ ad expeditionem, Cæsar nempe pro regnis Siciliae & Neapolis

ac urbibus imperialibus, Venetorum verò, Genuensium, Florentinorumque potentatus, cum ceteris Ducibus, Marchionibus, & Comitibus, certum numerum equitum peditumque pro virili pollicebantur. Ac ut isthæc tamquam utilia & reipublicæ proficua palam omnibus patefierent, sanctissimus pater cum illustrissimis Cardinalibus, Præsulibus, aliisque nobilibus pridie Nonas Augusti petivit Ecclesiam beatæ Mariæ urbis Romæ; ut die intemeratæ virginis de nivibus cognominatæ inter Missarum solennia prædictorum promulgaretur concordia. Quam quidem confœderationem contra quoscunque volentes Italiam invadere jure potuit Papa facere ac arma temporalia movere non suffragantibus armis spiritualibus, ut suprâ retuli, ac se & alios Christicolos defendere. Et quidem cùm liceat cuilibet suo vicino vel proximo pro repellenda injuria suum impartiri auxilium, immo, si potest & negligit, videatur injuriantem fovere, licuit etiam Pontifici catholico sibi ac suis proprio subvenire subsidio atque arma parare & gerere bella; ut in cap. *Dilecto*. De sent. excomm. in Sexto. Neque fecisset noster mitissimus pater nisi jure posset, quia magnæ literaturæ & timoratæ conscientiæ Pontificem nostrum fuisse constat. Quis enim facile crederet virum præditum scientia literarum propriæ salutis oblitum, in juventute pacificum, in senio ad bella se convertere, ni jus & pia justaque causa permitterent? Cùm ergo divina officia pariterque pacis fœdera proclamata essent expleta, in suum quisque hospitium se contulit.

XXXIII. CONVIVIUM
à reverendissimo Cardinali Bernardino de
Carvajal Pontifici factum, ejusdemque Pon-
tificis letalis morbi initium.

Maximus verò Pontifex in domum sancti Mar-
tinelli nuncupatam divertit, ubi à reveren-
dissimo Domino Bernardino de Carvajal Cardinali
tituli sanctæ crucis hospitatus atque invitatus fuerat:
qui nudius tertius (ne quid sinistrum quis suspicari
posset) vitellas, arietes, attagines, phasianos, &
alias hujusmodi aves esculentiores vivas, vinaque
singularia in palatium miserat sacrum, ut per oblo-
niorum præfectos coquosque pontificios degustaren-
tur & pararentur. Tamen præventus letali morbo ne
degustare quidem quicquam potuit. Quamvis non-
nulli errore ac sinistra suspitione decepti improbè
suspicati sunt ex illo convivio ægritudinem esse initia-
tam. Sed omnino falsum id est, cum nihil, ut dixi-
mus, prægustasset. Et hora cœnæ parvo sumpto cibo
in noctis crepusculo in aulam sacram rediit. Et in ini-
tio infirmitatis medici judicabant esse catharrum è
capite defluentem; qui quidem catharrus vulnus
quoddam juxta palatum fecerat. Et paulatim aposte-
ma illud descenderat in guttur; ubi per aliquot dies
sic defixum fuit ut difficillimè quicquam deglutire si-
neret. Opinabantur tamen physici & chirurgi non
esse mortiferum, maximè cum suppuratio illa in bra-
chium collaberetur: qua intumescente, ij qui ex-
perti apostema simile fuerant timuerunt, mortem-
que proximam esse Pontifici prognosticabant. Sed
cum ope medicorum inflatio illa expelleretur, ite-
rum respirantes ac lætitia affecti credebant Papam
evasisse periculum, cum inde deterius illi contigerit:
quia tumor ille deorsum corruens, supra renes
confedit;

confedit, & usque ad obitum Pontificis cum gravi dolore plusquam triginta diebus affixus stetit. Et licet tolerantissimus pater diebus ferme singulis extrathorum vesceretur, & per cameram deambularet, & nona die ante exhalationem animæ benedicturus milites quos in subsidium Mediolani (fide unionis servata) mittebat contra Gallos, qui post Alpium transitum in Italiam descenderunt, in publicum progrediretur, & ab illo die omnes indubitata Papæ incolumitatem opinarentur, Deus autem, cui spiritum tradidit quadragesima die initiati morbi, aliter decreverat. Et cum nondum de infirmitate satis constaret tot lapsis dierum curriculis, opiniones hinc inde variæ emergebant. Alii veneno peremptum, alii ex incognito morbo decessisse asseriebant. Quod Dei iudicio, qui secretorum nihil ignorat, est relinquendum.

XXXIV. DE CREATIONE

*Cardinalis Hincfort, & legato
familie relicto.*

ET cum familia Flamingiorum mortem Pontificis per aliquot dies antea præsensisset, illi instabat ut Dominum Guiliermum Hincfort, tunc Datarium & Dertulensem Episcopum, Cardinalem crearet, ne omnino manerent deserti in casu (quod Deus averteret) piissimus pater nutu divino ab hac luce emigrasset. Et licet Papa, sive persuasione familiæ, sive aliâ ardentem hoc procuraverit, difficillimè à collegio Cardinalium impetraret si reverendissimi patres pro certo ejus proximum obitum haberent; tum quia Hincfort exosus habebatur, tum verò quia paulò ante cognitus in tenui officio, eorum consortio indignus putabatur. Et ferme omnes affectabant Magistrum Theodoricum à secretis Pontificis ipsorum

Ee

conventui aggregari & loco Datarii Dertusensis eligi. Voluntas tamen Pontificis aut verius suorum aliter inhiabat. Et tandem nostri Cæsaris oratore instigante Comite de Cabra Duce Sueffano seu mavis de Sessa, triduo ante mortem Papæ numero Cardinalium prædictus Dominus Gulliermus Hincfort Dertusensis conjunctus est, ditatusque multis beneficiis ac officiis quibus eum Pontifex donaverat. O felix vir, quem Deus ad tantum fastigium brevi evexit. Et si conquereretur se divitem curialem esse maluisse quàm pauperem Cardinalem. Hoc quippe inde provenire arbitror quia suæ quemque fortunæ maximè tædet. Eadem die Gadicensem Ecclesiam cum mille ducatorum pensione Ioanni Rufo Consentino Archiepiscopo aliumque episcopatum in Flandria cuidam juveni Proregis Neapolis consanguineo cum eadem aut majore pensione in utramque familiam Hispanicam & Flamingiam dividendas contulit. Et prima hora diei qua obiit, motus precibus illustrissimi Ducis Sessani Dominus Noster Papa breve concessit quo utriusque alumnis suppellectilem quam ex Hispaniis in urbem detulerat, moderatione Sessani Ducis ac Cardinalis Dertusensis distribuendam reliquit. Causa largitionum hujusmodi ea fuerat, quod misera & rerum indiga clientela, tum ob temporis angustiam, tum quia id casu contigit, nihil aut parum pro multis expensis & illatis damnis recepisset. Sed frustra, quia ex legato nihil, ex pensionibus verò modicum post longam expectationem sortiti sunt. Nam defuncto Pontifice parva aut nulla cura fuit executoribus in explenda ejus voluntate. Vel fortè quia novus Pontifex pensionibus assentiri noluit; aut quia ij quibus officium illud commissum fuerat, sibi officiosi duntaxat, aliorum sunt obliti. Et cum ante mortem Papæ suspicarentur medici in potu aut cibo sive literis eum toxicatum, prævia informatione Dominus Ferdinandus

Eustachius de
Croy Episcopus
Attrebaten-
sis.

duc de Silva Capitanus custodiae incarceravit in castello sancti Angeli quosdam subditos Ducis de Camerino, qui factionem Gallicam sequebatur; quorum causa mihi fuerat commissa. Et quia ante excussionem definitionemque almus Pontifex à vita migravit, successitque cœtus Cardinalium, quibus non magis quàm suffecto Papæ curæ fuit ampliùs crimen examinare, negotium infectum permansit.

XXXV. DE MORTE
breuibusque Papæ inferiis.

ET cùm jam sæva mors quatuordecima die Septembris prædicti anni MDXXIII. insidiaretur Pontifici, receptis devotissimè sacramentis, ut mortis sui erat, ibidem astantibus Prælatiis domesticis cum reverendissimo ædituo Archiepiscopo extremam unctionem ministrante, necnon Pœnitentiariis alternis vicibus more solito præsentibus, moritur Pontifex quadragesimo die incepti morbi, defatigatus doloribus ac cruciatibus creberrimis, anno secundo sui pontificatus. Mortuo Pontifice pontificalibusque ornamentis induto, cadaver foras vehitur in secundam spatiosam aulam palatii; deponiturque in thorum stratum, ubi manifestè usque ad noctem omnibus pateret. Innumeræque hominum copiarum catervatim ad ipsius pedes deosculandos solita consuetudine irruebant; quia, ut asserbatur, indulgentia plenaria deosculantibus ejus pedes est concessa. Aderant enim comitantes exanime corpus magnificentissimus Conchenfis Præsul, & Dominus Ferdinandus de Silva infelix tunc custodiae Capitanus, & Dominus Bartholomæus Cueva, temporis successu creatus Cardinalis, Ducis de Albuquerque filius, & Dominus Petrus Paciecus postea Episcopus Gienensis & Cardinalis, filius Domini Alphonfi Tellez Comitis de *la Puebla*

de Montalvan, fratris Marchionis de Villena, & Dominus Rodericus Mendocius filius Comitis de Castro, Salmanticensis Episcopus postmodum creatus, cum multis aliis nobilibus Hispaniarum cadaver observantes, ne turba irruens prosterneret, quam vix poterant arcere. Astabant præterea Pœnitentiarum ac alii de familia facellani summissa voce officium defunctorum canentes. Deinde nocte eadem in facellum sacri palatii sub silentio portatur; quod nonnulli nostratum custodierunt, dolentes lachrymosis singulibus obitum immaturum sui ducis & aurigæ. Pietatis namque affectu aut humanitatis intuitu mortuos lugere non prohibemur, sicut nonnullos sanctorum patrum exequiis aliorum pias lachrymas impendisse legimus. Tristes interim collachrymant ærumnas & miseras coacervatas quas per mare & per terras (profectò dignas ploratu) passi sunt, quasque passuri essent; quarum inferius aptius forsàn mentionem faciemus. Postmodum verò decimo septimo Calendas Octobris convenere reverendissimi Cardinales Prælati, Oratores, magnates, nobiles, innumeraque turba ad inferias beatissimi Papæ, quæ in hunc modum ductæ sunt. Horam circiter nonam ante meridiem magna & solenni pompa in basilicam Apostolorum eodem ornatu pontificali cadaver lectica deferretur funebri. Et celebrata Missa & peractis exequiis sicut pridie factum fuerat, in aperto relinquitur, ut matronæ Romanæ venirent Pontificis pedes deosculaturæ. Nam hic mos jamdiu in urbe observatur ab ipsis; quæ non passim è domibus egrediuntur, exceptis diebus in chirographo nuptiali designatis. Et tunc obligationis potius facultate quàm arbitrio maritorum egrediuntur. Hinc inter illas exortum est adagium, beatas esse feminas quæ nubunt Hispanis, quia liberè ad sacra aliaque munia obeunda pro arbitratu exeunt juxta Iberiæ consuetudinem, neque

confringuntur ut reliquæ ad certos dies & festa solennia. Et ne ab argumento suscepto discedamus, circa noctem ejusdem diei honorificè defertur corpus pientissimi patris in capellam; ubi per Canonicos sancti Petri diebus singulis divinum decantatur officium. Et cum vivens esset aspectu pulcherrimus, horribilis visu tunc omnibus apparebat, ob id nempe quia non pinguis tantum, sed morbi vitio erat valde turgidus. Et cum Scalcus, id est, architriclinus, facellanorum ac sacri palatii scutiferorum prospiciens tumiditatem cadaveris acclamasset Pontificem toxico interemptum, quippe qui meminerat Alexandrum felicitis recordationis veneno occisum similem effigiem & inflationem habuisse, exorta est contentio inter alterutram familiam. Hispani enim incusabant Flamingios quod non fideliter & sollicitè custodissent Papam sanctissimum, quem sibi solis servandum vendicaverant, repellentes Hispanos, admittentes Gallos & coquos & ministros coquinæ. Et cum eo tempore præfata bella exardent, suspicabantur omnes ab illis toxicatum Pontificem. Auctore enim Boëtio nulla pestis efficacior est ad nocendum quàm familiaris inimicus, nec deterior hostis quàm fictus amicus, aut odium gravius quàm simulatus amor. Et sunt ideo nequiores hostes hi quàm illi qui foris sunt, quoniam per amicitiae speciem quæ inimica sunt gerunt. Sed non puto Flandros adeo ignavos ut tales reciperent à quibus simile flagitium perpetraretur. Si enim aconiti potione Pontifex fuit interemptus, subtiliori ingenio commissum est facinus. Omnia namque edulia prægustabantur ab structore. Sed, ni fallor, propterea admittebant Gallos quia ritus moresque eorum potiùs quàm nostri cohærent illis. Et tantus fuit tumultus domesticus ut ad sedandam alterationem oportuerit arte anatomie aperiri à chirurgicis cadaver. Attamen quia veritas hujusce rei

minimè certa constitit, jurgia nondum sopita fuerunt; & ita semidilaniatum cadaver sepulchro traditur. Quamvis memor fuerim Doctorem de Agreda protomedicum dixisse sacrum magistratum veneficio sublatum esse. O immane & horrendum facinus, oves necare pastorem! Nam si apertè quempiam occidere grave flagitium arbitramur, quanto magis insidiosè Pontificem universalis Ecclesiæ, speculum pudicitiae, magisterium vitæ, scholam virtutum interimere? O nequissimum leonem veriùs quàm hominem! Tunc agnum mitem interfecisti, quem ut animarum patrem tenebaris diligere? Quæ temeritate quæ audacia tantum scelus commisisti? Considerasses enim bonitatem, literaturam, aliaque multa Pontificis merita ut à tam turpi facinore abstineres. Quæ si omnia vellem colligere, faciliùs me tempus quam materia desereret. Quod non ab homine, sed à dæmone perpetratum existimo. Quod si verum est sanctum Pontificem ab homine toxico occisum esse, hujusmodi suspicioni præsumptionem addidit obitus Prosperi Columnæ generalis copiarum sacræ majestatis ductoris, qui post mortem Pontificis viam universæ carnis est ingressus peremptusque, ut fama erat, veneno. Hoc multi suspicabantur, quoniam Pontifex in fœdera contra Regem Franciæ omnes potentatus Italiæ devinxerat. Et quia Prosper Columna armis & consilio exercitui Gallorum resistebat, ideo cum Pontifice toxico interiisse rumor erat. Quæ nimirum judicio divino relinquamus, quia tam nefaria facinora non sunt à Christi fidelibus præsumenda, neque re neque consilio perpetrata fuisse credendum est. His novem continuis diebus magister domus cum tota familia pontificia ad tumulum Papæ singulis diebus veniebat, & peracta Missa in domum revertebatur. Alii in tinellum palatii, alii verò in proprium hospitium divertebant. Nam mos est quòd clientes

Pontificis defuncti impensa cameræ quadraginta diebus alantur. Utinam mihi citra suspensionem liceret nostrorum fidelitatem suis laudibus non fraudare, quanto vitæ discrimine quantisque damnis impensisque hunc virum sanctum usque ad sepulchrum sint comitati. Nam profectò si parens singulorum ipse fuisset Pontifex, eisque multa beneficia contulisset, non possent ardentiori amore eidem inservire, cum tamen expers muneris eorum major pars fuerit. Hac eadem die decimo septimo Calendas Octobris, cum tota urbs armis ebulliret, reverendissimi Cardinales in unum convenerant super rebus agendis, & primum ut ordinarent magistratus urbis Præfectum Præfectique officialem, quia obitu Pontificis omnes de more cives parantur ad arma. Et quod deterius est, ex villis & castris finitimis catervatim ruunt rustici ad prædam & pugnam. Item fautores civilium dissensionum concitant partes suas. Ideoque Domini Cardinales ad justitiam expediendam sine mora creant magistratus; frustra tamen, cum seditiones usque ad creationem Pontificis non sedentur. Tractarunt præterea de Castellanis ministris & officialibus in tota Ecclesiæ ditione sub homagio ponendis. His rebus à morte Pontificis in decimum calendarum ejusdem mensis operam dederunt.

XXXVI. DE EXEQVIIS
solemnioribus Papæ à Cardinalibus factis.

VLtima die novendialis reverendissimi Cardinales, ut defuncto parentarent, moremque pristinum exequiarum servarent præteritorum Pontificum, & officium funebre in hunc modum perficerent, basilicam Apostolorum petivere. Assistunt enim reverendissimi Cardinales, per quos Missa funebris decantatur in prædicto sacello Canonorum. Et inter

Missarum solennia concionatus est præclarus Patriarcha Hierosolymitanus, illustrissimi Cardinalis sanctæ Crucis nepos ex sorore, ex familia de Carvajal, alliciendo & exhortando reverendissimo Ecclesiæ principes ut talem in pontificali sede constituere procurarent cui Reges & Principes terræ capita submitterent, ejusque monita velut medicamenta susciperent. Ac finita Missa quatuor Cardinales comitantur reverendissimum eandem Missam celebrantem usque ad suggestum in Apostolorum media basilica erectum, quod circumstabant familiares Pontificis pulsati; super quod aliud contabulatum instar arcis facibus magnis plenum structum erat. Atque interim dum cantores psallebant æternæ requiei antiphonam, quilibet Cardinalium circuibat tumulum, aspergens supra eum aquam benedictam, aut thurificans; & cum perficiebat orationem, summissa voce cantabat. Quo ordine ad ultimum usque deventum est. Ad has solennes inferias Dominus Cardinalis Vulterra eductus à carcere venit, cum multis antè diebus in arce sancti Angeli jussu Domini Nostri Papæ illa de causa quam supra retulimus inclusus detineretur, eumque bonæ memoriæ Adrianus solvi vetuerit ante creationem novi Pontificis. Attamen ut cessarent Oratorum Cardinaliumque contentiones, quoniam alii volebant illum statim dimitti, alii autem præceptum Pontificis custodiri, decretum est ad illam ultimam Missam ducendum, qua finita, conclave cum ceteris Cardinalibus intraret, essetque cum illis inclusus usque ad novi Pontificis electionem, qui posset, si vellet, eum in castrum reducere aut ejus causam indecisam relinquere, sicuti factum est.

XXXVII. DE PROTESTATIONE
nuntii Regis Franciæ ne Cardinales
intrarent conclave.

Præactis exequiis, illustrissimis Cardinalibus conclave, ut moris est, ingredi volentibus, contentio exorta est inter Oratores Cæsareæ majestatis ac Regis Gallorum. Nam Orator Regis assererat reverendissimos patres expectaturos Cardinales in Galliis commorantes antequam intrarent conclave, eò præcipuè quòd tenerentur absentes citare ut venirent ad futuri Papæ electionem; alioqui absentium nomine protestabatur se acturum de contemptu, prætendens etiam moris esse omnes Cardinales citra vel ultra montes existentes ad electionem esse vocandos; quòd si secus fieret, irritum & inane quicquid sine ipsis decernerent fore protestabatur. E diverso Cæsaris Legatus dicebat rem esse magni periculi diuturnam vacationem apostolicæ sedis, & propterea brevius pleniùsque esse consulendum. Quàm verò gravibus sit onusta dispendiis, quot & quantis sit plena periculis Ecclesiæ Romanæ longa vacatio, exacti consideratio temporis edocet; quia deficiente Ecclesiæ pastore gregem dominicum rapax lupus invadit, & Ecclesia viduata in facultatibus grave dispendium patitur. Et iccirco petebat à reverendissimis Cardinalibus ne sanctam congregationem differrent, ut tantis discriminibus occurrerent; maximè autem quòd juxta juris dispositionem Cardinales præsentibus non tenentur absentes expectare ultra decem dies; ut apparet ex textu cap. *Vbi periculum.* in verbo *Hoc sacro.* De electio. lib. sexto; cujus verba sunt. *Hoc sacro concilio approbante statuimus ut si eundem Pontificem in civitate in qua cum sua curia residebat diem claudere contingat extremum, Cardinales qui fuerint*

in civitate ipsa presentes absentes expectare decem diebus tantummodo teneantur; quibus elapsis, sive absentes venerint, sive non, ex tunc omnes convenient in palatio in quo idem Pontifex habitabat, contenti singuli singulis tantummodo servientibus Clericis vel laicis, prout duxerint eligendum. Illis tamen quibus patens necessitas id suggerit indulgeri, duos habere permittimus, eisdem electionis arbitrio reservato. Auditis & intellectis utriusque Legati rationibus, decretum fuit per Dominos Cardinales, ut tot damnis obsisterent, statim adire conclave.

XXXVIII. DE INGRESSU conclavis.

TAndem more solito itur ad claustrum prima die Octobris anni millesimi quingentesimi vigesimi tertii, quod usque in diem sequentem quareta hora post meridiem mansit occlusum. In eo autem triginta Cardinales affuerunt, & sexta die ejusdem mensis supervenere alii tres Cardinales Gallici modo excursorio; quos Orator imperialis simul cum aliis dicebat non esse admittendos, eò quòd conclave jam esset clausum. Sed post longam altercationem determinatum est ut admitterentur juxta textum in capite præallegato in versic. *Si verò ibi absentes, quos per decem dies diximus expectandos, supervenerint re integra, videlicet antequam eidem Ecclesie sit de pastore provisum, in eodem negotio in illo statu in quo ipsi invenerint admittantur; qui præmissa que diximus tam de clausura quàm de famulis, cibo ac potu, reliquisque cum aliis servaturi erunt. Quorum adventu perculsi sunt imperiales. Triginta itaque tres Cardinales fuerunt in conclavi usque in diem Mercurii dedicationis basilicæ Apostolorum Petri & Pauli decimam octavam mensis Novembris ejusdem anni,*

qua electus est Pontifex maximus reverendissimus Dominus Cardinalis de Medicis, vocatus Clemens septimus. Quæ autem compositiones & conventiones, si fas est foras effutire, diebus conclavis inter reverendissimos Cardinales eorumque confœderatos ultro citroque jactæ fuerint, aliis scriptoribus relinquamus, qui veriùs gesta secretiora intellexerunt. Sat sit nobis tot sine controversia dies elabi non potuisse. Nos verò post tot dierum curricula potiùs schisma quàm electionem formidabamus, propterea quòd adjurationes dicebantur factæ à senioribus Cardinalibus de non creando Domino Cardinali de Medicis, & à junioribus de eodem pontificali apice decorando. Et quamvis in re tam sancta non sit verisimile talia juramenta intervenisse, cùm lex etiam humana similes pactiones sive juramenti sive cujuslibet alterius vinculo firmitatis innexas casset & irritet, & jura viribus eas carere decernant, ita ut nullus ad illa observanda quomodolibet sit astrictus, nec quisquam ex earum transgressione notam vereatur fidei non servatæ, & Deo transgressiones hujusmodi quàm jurandi observationes sint acceptiores, cùmque cesset electio dum libertas quoquo modo adimitur eligendi, vulgus tamen nemini parcens has pactiones pro certo asserebat. Tandem seniores Cardinales, fortassis defessi, cesserunt; vel quoniam tam prolixam clausuram pati non poterant, aut quod verius est, quia Deus, qui cuncta gubernat, mutaverat illorum corda ut omnium consensu reverendissimus Dominus de Medicis eligeretur, ne defectu pastoris universalis Ecclesia incommoda pateretur. Et die sequenti festo sanctæ Helisabeth de Vngaria celebritati dicato fuit ejus electio publicata, nimirum quinquagesima die, quasi Spiritus sanctus representato Pentecostes festo affuisset. Pontifex autem priùs quàm exiret à conclavi, magnas fecit largitiones Cardina-

libus, donando eos officiis; quatuor duntaxat refer-
vatis, quorum obventiones sibi retinuit. Conclavia-
riis etiam aliisque complura beneficia & quadra-
ginta millia ducatorum, vestes insuper contulit, &
omnibus gratias egit pro electione de se facta. Et non
post longum intervallum à publicatione electionis
pontificali apparatu amictus, magna solennitate &
pompa in solio à lecticariis ducitur in basilicam Apo-
stolorum, in capellam beati Andreae, ad gratiarum
actiones; ubi à Cardinalibus solita veneratione fuit
exceptus, ut superius in genuflexione piissimi Adria-
ni retulimus. Et post benedictionem populi, in limi-
ne sacelli Magister ceremoniarum tenebat duas arun-
dines, alteram stupa, alteram candela incensa pa-
ratas; & cum Papa egrederetur, alta voce & intelli-
gibili acclamavit incendendo stupam: *Pater sancte, sic
transit gloria mundi hujus*. Deinde in medio Ecclesie
fecit idem. Tertio denique ad exitum basilicæ eadem
protulit verba. Et eodem ordine ac comitatu rever-
sus est in sacrum palatium. Primitiæ pontificatus fuit
creatio Datarii Ioannis Matthæi; qui etsi juvenis,
prudencia tamen senex clarisque virtutibus pollebat,
ut ab omnibus probabatur. Postmodum verò magna
festa solennitatesque celebrabantur usque ad Calen-
das Decembris; quibus Pontifex novus coronatus.
Ceterum quia animus meus fuit gesta beatissimi
Adriani immortalis memoriæ viri describere, quæ
facta sunt tempore Clementis felicis recordationis
sub silentio præteribo; (Hoc enim esset membranam,
quod aiunt, totam occupare) maximè quia in Roma-
norum Pontificum annalibus latiùs & elegantius sunt
designanda. Ac ne multum à proposito videar dilabi,
ad rem cœptam revertar.

Ioa. Mat-
thæus Giber-
rus, postea
Episcopus
Veronensis.

XXXIX. DE RETENTIONE
beneficiorum in pectore Pontificis Adriani.

Cum beatissimus Papa, recolendæ memoriæ vir, in omnibus esset circumspectus, præcipuè tamen in provisione beneficiorum, eos undique viros quæritans quibus salva conscientia posset ea conferre. Cum eos ex sententia non facillè inveniret, plurima beneficia post ejus decessum vacantia remanserunt. Et quia non passim & sine delectu curialibus ac reliquis beneficia & ordines de more conferebat, amuli invidique tenacitati potiùs quàm debitæ provisioni hoc impûtabant, minimè considerantes quæ vigilantia ac solertia beneficia sint conferenda. Prælati enim juxta canonum statuta ad unguem perpendere debent viros provectiores scientia, moribus, & ætate, qui in sacro ordine & Ecclesiis sunt collocandi; ubi, ne potentia aut supplicatio quorumlibet subrepat, merita personarum sunt expendenda. Et quia vigilantissimus Papa tam in promotionibus quàm beneficiis conferendis hæc exactissimè observabat, in multorum indocilium quasque barbarorum hominum odium incidit. Cum dignitates, personatus, & reliqua sint singulis singula, & non plura, ut sacri canones testantur, tribuenda, attamen nonnulli modum avaritiæ non ponentes, dignitates diversas & plures Ecclesias contra canonicas sanctiones nituntur accipere; qui cum unum officium vix adimplere sufficiant, plurimorum stipendia sibi vendicant; quæ multis literatis viris vitæ puritate ac testimonio bonæ famæ pollentibus, quique infelices in plateis mendicant, possent abundè sufficere æqua distributione collata. Hæc & majora pericula pluralitas beneficiorum execrabilis adfert. Plura enim sacerdotia habentibus paratur materia vagandi, præter id quòd divinus cultus

minuitur, atque jura Ecclesiarum absentia rectorum collabuntur, & quod deterius est, animarum cura negligitur, & vitiorum sentibus fomentum periculosè præbetur. Hæc & alia hujusmodi effrenata cupiditas, sui prodiga, pacis æmula, mater litium, materia jurgiorum, generat. Et cum hi nondum in castris dominicis fuerint initiati, jure optimo tamen putant sibi majores præbendas deberi, tum quia antiqui curiales, tum præcipuè quia caudatarii sint aut cubicularij Dominorum Cardinalium; non attendentes quòd etiam leges civiles officia secularia & principalem locum, non tyronibus, sed veteranis ac per singulos gradus examinatis conferunt. Quis tam arrogans, tam impudens erit qui in caelesti militia, quæ propensius ponderanda est & sicut aurum repetitis ignibus exploranda, statim dux animarum esse desideret, cum fortè ne tyrocinium quidem fecerit, cum prius lectorem, aut ostiarium, psalmistam, exorcistam, sive acolytum in divinarum rudimentis, ut sacros ordines omittamus, agere debuisset; cum iniquum sit absurdumque ut imperiti magistris, novi antiquis, rudes emeritis præferantur. O execrabilis ambitio, quæ semper quò plus ambit, eò magis fit insatiabilis; quò sibi ampliùs indulget, eò magis inhiat. O improbitas importuna petentium à Pontificibus Romanis coacervata sacerdotia, ut non tam obtinuisse quàm extorsisse plerique noscantur. His omnibus vicarius universalis mederi cupiens, quaritabat undecunque literatos quibus Ecclesiarum gubernacula committeret, Doctorem inquam de Agreda, Doctorem de Alvarado, Doctorem Coldefanço, Doctoremque Ortiz tunc Parisiis commorantem, ut ex multis hos saltem pauculos seligamus, ac plures alios in Hispania, Francia, Italia, & utraque Germania; ut de me interim taceam, non inter hos antè signatos Doctores nominando, eisdem tamen ab

eodem Pontifice connumerato. Ideoque cum provisiones & alia hujusmodi præmissa oculus testis inspererim, omnibus hæc pernoscenda curavi. Ac propterea maximè curialibus Pontifex erat infestus, quasi novarum opinionum superstitiosus inventor. Qui utinam considerassent quòd si qua beneficia vivens adhuc non concessit pastor eximius, non sibi, sed viris doctis & sublimibus perquirendis reservavit, ut experimento exemplisque omnibus probis fuit exploratum. Considerassent præterea detractores, ne opinarentur eum esse tenacem, inopiam apostolicæ cameræ ex eaque omnia vasa aurea & argentea & pretiosissima quæque suppellectilia asportata aut pignoratæ esse, adeo ut neque obolus quidem, quo indigentia sublevaretur, in ea reperiebatur, nedum ad liberalitates exercendas sufficeret, & nemo in tanta pauperie posset liberalis existere nisi demens, aut ni contra fas extorsisset gabellas seu impositiones à subditis. Quod minimè attentavit pientissimus Papa; immo potius eos spiritu lenitatis confovebat, illorumque indigentis subveniebat. Animadvertissent etiam ob acerrimam pestem siluisse negotia è quibus obventiones apostolicæ cameræ evenire solent. Neque erat industrius ad investigandas pecunias, magis deditus incubrationibus litterarum. Vellet nempe solvere creditas pro classe paranda & exercitu colligendo clientelaque alenda; qua quidem omnino brevi & immatura morte non esse solutas reor. Considerantes verò magnas impensas, apostolicæ sedis summam inopiam parsimoniam & non avaritiæ attribuerent. Si enim hoc non fecisset sanctissimus Papa, dilapidator donorum potius quàm magnificus largusque videretur. Quamvis sæpe vitia se ingerunt, sapissimeque sub virtutum prætextu latitare conantur. His verioribus & justis causis obstruere ora latrantium contra Pontificem existimavi, licet alius oratione magis

composita meliùs posset eum excusare. Sed veritas absque ampullosis verbis longisque verborum ambagibus se ipsam demonstrat. Hæc sat mihi puto retulisse, ne in re tam clara prolixus aut verbosus videar.

**XL. DESCRIPTIO STATURÆ
& qualitatum Adriani Pontificis maximi.**

AD coronidem opusculi congruum duxi in meam aliorumque piam recordationem staturam & qualitates Adriani sexti Pontificis maximi dignas memoratu describere. Nam quod imago depicta indoctis, idem scriptura præstat literatis hominibus. Erat igitur membrorum pulchra temperatura, aspectu pulchro, vultu oblongiori, candido, & rubeo, sublino naso, ac aliquantulum aut senio aut natura incurvabat caput & collum, statura proceriori, incessu moderato neque tardo neque cito, silentio providus, utilis & cautus in verbo, humilis, doctus, castus, honestus, conversatione alacer, ac benignus, videntibus & colloquentibus placidus ac clemens, sermone verax, iudicio rectus, qui conspicientes honestate instruebat atque reficiebat moribus, integerrimus vita, literatura sacra conspicuus, adeo ut ejus tempestate par difficillimè reperiretur. Heu miseram temporis calamitatem! Antequam fastigium pontificatus adipisceretur, erat exemplar virtutum; in pontificatu verò non defuerunt detractores, critici, & blaterones, qui illi detraherent. Post obitum verò à malevolis quasi vas contumeliæ fuit reputatus. Deus tamen, qui cuncta per veras causas agnoscit, aliterque homines iudicat, qui bene noverat mentem & operam piissimi Papæ, quem neque magnitudo status movit ut vitam mutaret, immo eadem frugalitas, eadem continentia, par in sacris eloquiis enucleandis ardor & studium, sibi que per omnia similis in cultu

cultu & parsimonia, æquali in omnes mansuetudine
 usus, nulli servivit desidiæ, nulli denique fuit per-
 turbationi apud eum locus. Neque minùs clementer
 ac leniter, ubi res postulabat, vel severè & rigidè &
 dixit & fecit omnia, ni forsan clementior fuerit na-
 tura quàm regnorum gubernatores decet. Audacter
 fortassis asserere possem, ut domesticus testis, quòd
 neque vidi neque persensì, quandiu in ejus obsequio
 & ministerio permansi, quicquam sinistrum aut mi-
 nùs grave in dictis aut factis; immo quasi speculum
 cunctarum virtutum, antequam urbem ingrederetur,
 ut cuncti noverunt. Cujus orationi studium vehemens
 succedebat. Et studium interdum oratio interpella-
 bat, ita ut ea solùm tempora quæ naturæ necessitas
 exigit victui & quieti concederet, cetera omnia of-
 ficiis divinis ac humanis ita distribuens ut humani ge-
 neris adversario nullum locum vacuum relinqueret.
 At quid moror in illius præconiis enarrandis, cum
 esset vir ex omni parte irreprehensibilis? de quo con-
 sultius forsan esset nihil dixisse quàm hæc pauca re-
 ferre, præsertim cum lingua dictantis impar sit tam
 arduæ materiæ.

XLI. DE BREVI MORA IN
urbe post Pontificis obitum, redituque
meo in Hispaniam.

Occasione tamen hinc sumpta, in calce hujus
 opusculi, ut de me interim nonnihil loquar,
 annectere volui brevem moram quam post obitum
 Domini mei Papæ in urbe, non tamen sine causa,
 traxi; reditumque meum in Hispaniam nonnihil
 ad rem attinentem adjungam. Defuncto enim Domi-
 no meo non pœnitendo Pontifice, lites exortæ, ut
 solet, super canonicatum meum reditum moraban-
 tur. Quapropter oportuit gradum figere eisque finem

optatum imponere. Et habita sententia, exequutorialibus, ut sic dicam, obtentis, possessioneque canonicatus à clarissimo ac perinde in orbe terrarum celeberrimo capitulo almae Ecclesiae Tolentinae concessa, continuo composui faucibus, ut ad propria remearem. Sed cum non expediret hominem solum proficisci, potissimum ex Italia, quasi comites, & inveni ex familia Papae paucos quidem ex multis. Nam illorum magna pars illa infesta & prolixa peste, jam pridem obiverat, alia in exercitum Imperatoris distracta cum expeditione maximi Adriani ejus morte fuerit consumpta, reliqua vero perit in illa miserissima summersione Domini Ferdinandi de Silva, de qua suo loco diceretur. Et cum sacra eloquia nos doceant ut quaecunque agere verbo, aut opere velimus, omnia in nomine Domini Iesu Christi faciamus, merentes amisso duce, omnique comitatu in basilicam cognomento sanctae Mariae de populo nos contulimus, unde post rem divinam celebratam feliciter cepimus nostrum iter die Martis Idibus Martii anni vigesimi quarti supra sesquimillesimum, hora decima quinta secundum horologium Romanum, quod numerari incipit à solis occasu pridiana die. Et tendimus in oppidum de Bacano, cui adjacet nemus illud satis vulgatum ejusdem cognomenti, & lacus capax ad piscandum, & cum pisces sint mali, nihilominus tamen aer deterior est, distatque ab urbe quatuordecim, ut mensuris Italicis utamur, milliariis. Ac illi co inde profecti, in oppidum de Monteroso perxenimus sejunctum à praecedenti sex milliariis, quorum tria leucam Hispanam conficere dicuntur. Deinde oppidum de Ruisellon in noctis crepusculo perxenimus; inter quae duo oppida fluit annis profundus. Nihil aliud inter utrumque memorabile cernitur praeter lacus piscatorios similes praecedenti. Die Mercurii in aurora egressi concessimus Viterbium civitatem,

quam, ut reor, mille * vicini colunt; ubi corpus ^{* id est, cives.}
 divæ Rosæ in cœnobio quodam monialium colitur;
 quæ illac transeuntibus dant chordulas quasdam qui-
 bus sacrum illud corpus tetigerant, juvantes quidem,
 ut incola aiunt, parturientes patientesque lumborum
 dolores, & renum ac hujusmodi alios cruciatūs. Quod
 minime ambigendum puto ob prærogativam illius
 beatæ virginis. Nam ejus merita hæc & majora pri-
 vilegia merentur. Est præterea cœnobium sanctæ
 Mariæ de la Cheroia, nostro idiotismo *del renzina*
 nuncupatum. Continet etiam imaginem Deiparæ vir-
 ginis, quam magna religione accolæ venerantur,
 distatque à Ruiffello decem milliariis. Hinc perrexi-
 mus in urbem nomine Montis-Flascon, aliàs Falif-
 co, quæ licet parva inhabitantium numero, fulget
 tamen cathedrali Ecclesia, qua corpora beatorum
 Margaritæ & Felicitatis & septem filiorum magna de-
 votione coluntur. Cuius regione non emittit promi-
 nens palatium episcopale; honoraturque præterea cor-
 pus sancti Publiani in propria Ecclesia, unica tamen
 majori basilicæ. Circumstant urbem tria cœnobia,
 unum divi Augustini, aliud beati Francisci, tertium
 ejusdem ordinis nominatum servorum. Continet
 etiam quatuor Ecclesias parochiales, & castrum oc-
 cidentem versus mediocriter munitum. Quæ omnia
 reddunt urbem illam magnificam, insula episcopali
 decoratam, quam quidem minime proprius sponsus
 illustrat, propterea quod quondam communitas eum
 occidisse perhibetur, ac civitati dignitas episcopalis
 jure subtrahitur casu quo ipsa interemerit Prælatum;
 ut cap. si. 25. q. 2. Neque stupeas tali pœna eos pu-
 niri, cum in libro Decretorum scriptum sit: *Oves* ^{6. q. 1. c. 9.}
pastorem non reprehendant, plebs Episcopum non accu- ^{Oves.}
set, neque vulgus eum arguat. Quinimmo sententia
 Chan filii Noë damnantur qui suorum præpositorum
 culpam produnt more Chan, qui verenda patris non

operuit, sed irridenda monstravit; cum si aliquid contigerit de Domini sacerdotibus, audiri quod piis mentibus ingerat confusionem, non infrunitum Chan, sed pudoratos filios Noë imitantes, contegere teneantur. Legitur præterea Imperatorem Constantinum dixisse: *Vere si propriis oculis vidissem sacerdotem Dei peccantem, oblamydem meam exuerem, & cooperirem eum, ne ab aliquo videretur.* Ergo si accusare aut reprehendere suos præpositos nefas iudicatur, quanto atrocius oves trucidasse pastorem nefandum & immane flagitium solaque morte piandum est. Quod rarò aut nunquam in nostris Hispaniis accidisse creditur. Etsi proditum sit in comitatu de Vizcaya Cantabros olim proprium interemisse Pontificem, hujus tamen facti nihil certi conjectari potest, quamvis aliqui opinentur, propterea Episcopum eorum provinciam neque visitare neque in comitatum ingredi, ac etiam jura duplicia ab eis in litibus ecclesiasticis persolveri. Quæ quidem argumenta nequaquam ob id hanc consuetudinem inolevisse probant. Etsi vulgus hoc teneat, aliterque alii sentiant, hoc tamen liquet quòd Episcopus non visitat illos, neque illi se visitari permittunt, eò forsan quòd primates provinciarum obstant, ne ab eis decimæ & alia emolumenta Ecclesiarum vendiderunt. Sed ex quacunque causa id evenerit, oporteret, ut grex dominicus dispergeretur, oves suum pastorem agnoscerent. Etsi apud ipsos ad gloriam Dei fides illibata & inconcussa permaneat, quòd ut testis & arbiter asseverare possum, non tamen ambigo quin multa incommoda ex absentia Prælati exoriantur, quibus esset medendum. Nam sanctius est in tempus occurrere quàm post vulnus impactum medelam querere, ideoque esset opus rei tam periculosa intendere animum: quia, ut evangelica sententia præmonet, bonus pastor cognoscit oves suas, ab eisque mutuò cognoscitur. *Mnum coram*

Deo testor, quod quandiu in episcopatu Calagurritano fui demoratus, cum multis nobilibus viris comitatus Cantabrie saepe pertractavi de ingressu & visitatione a nomine Episcopi domini mei facienda, qui nunquam ei obstitit, ac nisi electio piissimi Adriani citius quam perficeretur negotium emergeret, omnia, ut reor, componerentur. Neque piget hæc inseruisse, etsi videantur ad rem propositam non attingere, ut aliquis fortasse zelo religionis accensus à summo Pontifice & Rege Carolo Imperatore nostro impetrare conetur ut Præsul Calagurritanus planè & sine offendiculo comitatum Vizecæ sic reliquas partes episcopatus visiter. Evangelica enim lectio præcipit: *Compelle eos intrare &c.* Ad rem itaque rediens, ne longius provehar, prædicta civitas Montis Plascon distat à Viterbio octo milliariis. Illinc egressi hora tertia post meridiem, terendimus Vulsenam ducentorum civium oppidulum, quod ferme circumdat lacus magnus triginta milliariorum; quod prætereuntes, appropinquavimus oppidulo præcipuo sancti Laurentii satis munito distanti à Monte Plascon novem milliariis & à Vulsera tribus, ubi pernoctavimus. Die Iovis diluculo à sancto Laurentio discedentes sex milliariis, in oppidum de Aquapendente devenimus, & absque mora abeuntes, accessimus diverforia de Palla, per alia decem milliaria, ac post prandium in cauponam de Escala, ubi illa nocte quæviimus; licet per terram ignobilem inhabitatamque octo milliariorum intervallo concessimus. Sequenti vero die Veneris in sanctum Quiricum nos contulimus leuca, ut brevius dicam, inde distantem. Quod oppidulum etsi parvum sit, aliquantum tamen præmunitum apparet; processimusque decem inde milliariis in municipium de Buenconvento, tandem ad oppidum de Lucina semotum quinque milliariis. Deinde in Monteron parvo tramite distantem ventum.

est. Et pransi, Senas duabus leucis semotas appulsi-
mus. Quae civitas semper Imperatoris partes sequuta
est; ideoque forsitan imperialis appellatur. Haec sane
quondam conterminarum clarissima exiit; hodie
vero magna eius pars diruta manet. Nihilominus tamen
ubique terrarum insignis habetur, tum quia
episcopali dignitate decorata; tum vero quia caput
divae Catarinae Senensis in Ecclesia eiusdem nominis
magna devotione observatur; ac propterea vulgo di-
citur sancta Catarina de Sena. Ex eo etiam insignis
habetur quia neminem in terris praefectum aut supe-
riorem dignatur; ideoque proprio jure regitur, ut
Venetiae ac alii potentatus Italiae. Breviter expedita
Senis, in vicum nomine Strayam leuca communiter di-
stantem, deinde in municipium de Poggio imperiale
tribus milliariis semotum, hincque ad Pogibontium
castellumque Florentinum oppida iuncta transce-
rimus.

XLII. DE COMPUTATIONE

*leucarum milliarumque Italicarum,
passuum atque pedum.*

Ceterum quia in hoc itineralio iterum inter-
valla milliariorum aut leucarum Hispanarum
milliarum Italicarum appellatione explicantur, non
ab re me facturum existimo si huiusmodi intervalla-
rum nomina exposuero. Ut sciamus igitur quot passi-
bus leuca communis constet, earumque certitudo
habeatur, quatuor millia passuum leucam compen-
nem efficiunt. Ac ne per incerta procedamus, inve-
stigare etiam oportet quid sit passus. Est enim men-
sura quatuor pedum; ut inter peritiores cosmogra-
phos convenit; qui proprie appellabitur nostro idio-
tismo Carpetano *tranco o passada*. de quo habent
Canonista glo. in c. *Sicut antiquus*. 17. q. 4. quae

etiam ponit quot digitos habeat. Pes enim quindecim digitorum spatium; ut in ead. glos. Cosmographis. verò est sedecim. Sed de his hactenus. Deinde verò per loca inhabitata & cauponas usque ad montem Lupi; & ultra procedentes divertimus in suburbium Pifarum urbis antiquitus celeberrimæ & primas provincie obrinentis, quæ domabatur in magnam partem maris nostri terrarumque, nunc autem facta est sub dirione & tributo Florentino. Habet hæc antiqua civitas & celebrata per orbem juxta cathedralem Ecclesiam templum sancti Joannis Baptistæ satis insigne cum turri artificio singulari constructa quasi minanti ruinam quæ propriis transeuntes conterreat. Est præterea juxta templum cæmeterium cujus area parietibus circumquaque depictis inclusa dicitur Campus sanctus instar Romani. Huic domus episcopalis quasi cohæret. Ex altera parte ædes Canonicis ad degendum victitudumque deputatæ, quibus annectitur vicus porrectus longè latè que discurrens, qui appellatur *Sirata*, satis magnificus, parum tamen habitatus, propterea quod tempore æstatis fertur esse nocivus. Continet præterea celebrem universitatem, quam tunc decorabat magnus ille ac famigeratissimus Doctor Philippus Decius utriusque juris Doctor. Collabitur etiam per mediam urbem annis lætificans eam, si læticia mortis paulò ante dominis, modo astrictis alieno imperio, cum nondum recentem delinissent dolorem, tribui potest. Habet item ultra prædicta loca unum orphanotrophium non prætereundum, quo educantur infantes expositi, opus sanè memorabile, instar nostræ illustris civitatis Tolentanz in orbe terrarum clarissimæ. Reliqua verò, si qua digna annotatu ibidem adhuc extant, non potui conspicerè, quia clanculum urbem illam ingressus fui, cum ideo observaretur ne ab urbe Roma profecti peste illa acerrima & diutina

qua urbs ipsa infestabarum, quaque tot homines con-
ripuerat, quamque illuc usque civitate formidabantis.
Pisarum urbem inficerent. Ideoque velut in latebris
cunctati fuimus in nostro hospitio, apud Pisas tres
quatuorve dies, expectantes quidem libertatem qua Ge-
nuam veheremur.

XLIII. DE COMPUTATIONE NOSTRORUM

supra c. 16.
17.

VERUM quia superius annotaveram portus à Ge-
nuam in Liornam distantem à Pisas nonaginta sex
stadiis, hic non referam. Stadium est, ut hoc quo-
que cum reliquis mensurarum intervallis omnibus in-
notescat, quod continet octavam mille passuum par-
tem, hoc est, centum viginti quinque passus. Apud
verò sexcentos viginti quinque, aut quingentos se-
cundum certiores cosmographorum computationes
nem. Hunc itaque Pisarum portum nostra aggressi
sumus navicula. Ideo autem hos portus censui pra-
tereundos, ne geminato sermone videar molestus, quo-
cum in navigatione Adriani Pontificis eosdem pro
modulo describerem. Prius autem quam accedere
mus Genuam, comperimus militem quendam Hispani-
num, qui prius nobis cladem & calamitatem Do-
mini Ferdinandi à Silva ambiguo verbo referavit.
Nos verò tristici paulatim processimus, cum paulo
ante instantissimè facerentus iter ut cum illo in His-
panias regrederemur. At Deus ex alto aliter prospere-
xit, ne tota lamentabilis Pontificis familia aquis
obruta, peste aut bellico gladio consumeretur, & con-
sentire saltem qui nuntium mœstum, et dolentes
ad nostrates Hispanos deferrent. Demum adivimus
Genuam, ibique invenimus Dominum Doctorem de
Agreda, qui nos praecesserat ut cum praedicto Domi-
no Ferdinando in patriam navigaret. Eramus quidem

ntes, quia iam apertius circumferebatur infortunij
 niam illorum nobilium. Agentes tamen quas potuit
 mis gratias redemptori nostro, qui nos à tanta infeli-
 licitate liberavit, cum omnes simul periissent in navi
 contrariis fluctibus agitata. Neque adhuc constat cor-
 ruptus locus infortunij calamitosique casus, cum nemo
 illorum periculum evaserit qui id nuntiaret. O in-
 felix nobilium animus infelix! Quanta aviditate,
 quanta solertia sequuti suum dominum & aurigam
 Pontificem Adrianum, quanta mœstitia illo amisso
 sunt decessi, ac demum perierunt in mari cum Domi-
 no Ferdinando à Sylva è nostris plures illustres viri,
 quorum paucos obiter referam. Dominum Petrum
 inquam filium Marchionis de Monte-majori, ac Do-
 minum Alphonsum filium Comitissæ de Salinas nostri
 patroni Adriani Camerarium, multosque Magistros
 militiae ordinis sancti Iohannis, quos virtus à calamitate
 extimerat. Hodia ut causa latens fluctibus sub-
 mergeret ac suffocaret, cum pluribus aliis quorquor
 navis illa magna, carraca vulgò nominata, omnia
 capere poterat. Flevit infelicitatem Hispania, &
 præcipue nostra urbs Toletana, suos filios extorrens
 fuisse passos. Flevit etiam Genua cives suos dum in
 varchisio obutos. Flevit præterea Nolensis civitas
 nauclerum ad ministras navis ac cives merfos amissos.
 Hinc pensanda sunt facta divina. Heu nos miseròs iu-
 qui anxij festinabamus ut simul cum eis nostra fieret
 navigatio. Quod Deus sua clementia dignatus est
 avertere iudicio suo secreto. Quòd utinam fuerit ad
 salutem animarum nostrarum. Ceterum vix paulùm
 processeramus post miserabilem illam ruinam, ecce
 nuntium nostras perculit aures quòd altera navis
 que vulgò dicitur carraca, etiam submersa fuerat
 iuxta insulam Ebùsam, que nunc Ibiça dicitur, ex qua
 Dominus Iohannes à Corduba Decanus Cordubensis
 cum paucis propterea quòd esset in portu aut propè,

fuerat liberatus, reliqui vero emigrarunt à luce. Nos vero circumdati angustiis, consideratis tot discrimenibus, timentes ne criminibus nostris casus similis nobis accideret, quarebanis modum securiorem quo tutius proprias domus possemus invisere, cum ad hoc necessitas ipsa nos cogeret. Por terrata enim non erat tutus accessus propter bellicam cladem Gallorum assiduosque grassantium incurfus, qui cum diu morarentur Genuæ, ut fama erat, nobis astruxerant invidias. Et cum aliud non superesset confugium, oportuit nos periculis vasti maris exponere ad quaritatem navigium quo tutius navigaremus. Denique terra se obtulit navis magna oneraria quæ mercès in partes occidentales erat evectura, cuius navarchum instanter sollicitavimus ut quam primum nauclerum ac naucas excitaret, necnon anchoram, armamenta, funes, amplastria, & carbasa, & munimenta quæque pararet, atque malum constringeret, ne horum aut huiusmodi aliorum defectu carræa nostra periclitaretur, ac nos ut ceteros deglutiret maris sæva tempestas. Et licet ipsum in horas hoc efflagitemus, non tamen continuo impetravimus, propterea quod opus fuit illi viginti dies demorari. Et cum iterum otio vacassem, ne omnino otiosus essem, volui varias opinioniones de nomine Genuæ hic immiscere, unde nomen accepit Genua, cum sit caput Liguriæ. Libuit etiam mores indigenarum huic papyro mandare. Qua in parte, quamvis crasso stylo, annotassem situm ac pulchritudinem ejus & pleraque in illa urbe annotanda, nisi sigillatim elegantius & copiosius Didacus Lopez Spanica Complutensis, ut supra retuli, hæc omnia in suo explicuerit itinerario, ubi harum rerum cupidius cuncta poterunt perlustrare. Ad primum ergo dixerunt quidam Genuam à genu deductam, quia habet quasi quoddam genu curvum & semisphæricum ad late re maris. Alii à Genuo, qui eam condidisse putant

Quidam hanc urbem Januam appellant, quam à Iano
 conditam dicunt, ab illi vero quia sit Janua Italiae, &
 potissima illi Galliae cisalpinæ sive togatae, quæ vulgò
 dicitur Lombardia. Appellatur etiam Genua Ligusti-
 cana temporibus. Ex hac incipit mons Apenninus, qui
 dorsum Italiae dicitur. In eadem hac urbe nobiles &
 mercatores vestibus utuntur talaribus ac manicatis,
 neque intra urbem equitant, neque ferunt arma nisi
 bella continua aliud pro tempore introduxerint. Fe-
 minæ verò absque palliis & sine turba pedilequarum
 & sine caliculis seu vittis incedunt, reticulo tamen
 colligunt capillos, & facileque sine injuria vadunt ad
 forum, & etiam honestiores, quia conditione locique
 natura humiles, & sibi comparant necessaria. Et
 etiam virgines aut nuptæ non induant capita vittis,
 magna in nutriendis curandisque capillis est illis qua-
 sita ingenua sollicitudo, quæ quidem sunt procerioris
 statura quam hostiæ, ut experimento comprobatur.
 Sunt præterea, ut asseritur, Genuenses ditiores mer-
 catoribus cunctis, quia nobiles etiam negotiantur,
 nec jure sunt prohibiti, ut in *l. 3. Cod. De commer. &*
l. 1. C. de iur. verba sunt: Nobiliores natalibus & hono-
rum luce conspicuos & patrimonio ditiores periculo sum-
ptibus exencere, mercimoniam prohibemus, ut inter-
ditiois & negotiatores facilius sit emendi vendendi-
quo commercium. Et quamvis ratio hujus legis sit ju-
 sta, & rationabilis, & honesta, jam domini Genuen-
 ses ipsi sunt legibus exempti, quia si non jure, re-
 tam ipsa recusant superiorem, in hoc non servant
 jura, sunt acutissimi ingenii, ideoque commercantur
 in pluribus nostri hemisphærii locis ac alterius nostra
 repestare reperti. Fertur apud omnes in suis con-
 tractibus & pactationibus inviolatam servare fidem.
 Multa alia possem referre. Sed ne videar longius eva-
 gari, de his hæcenus, ut eò revertar unde nostra di-
 vertit oratio.

XLIV. DE NAVIGATIONE

à Genua in Hispaniam.

QUum itaque omnia essent parata, pridie Idus Aprilis, die Martis, prope solis occasum aliquantulum pavidi & meticulosi ob aliorum infortunia, quæ nos cautiores reddiderunt, ad præparanda cuncta conscendimus navim; atque intempesta nocte solvuntur vela ventis, accessimusque mane apud Saronam; juxta quam huc & illuc ferebatur navigium, expectans merces in Hispaniam vehendas. Noctē vero sequenti paulatim navigavimus, ac die Iovis ante meridiem ventum est in urbem Nolam; quæ et si nunc parva, olim nobilis & egregia, dignitateque episcopali nunc insignita fulget, non tamen tanti redditus quanti, ut sic dixerim, Burgensis episcopatus. Hæc extra muros duo cœnobia protegit, alterum ordinis seraphici Francisci, alterum monialium, utrumque tamen tenue; ultra quæ habet castrum ferme inexpugnabile potius natura quàm arte architectorum. Ad hæc sunt multæ turres in ædibus incolarum, quas singulas singulos mercatores proprias habentes naves, & non alios, ferunt quondam fabricasse. Quod propterea annotare volui ne tam insignis factum veteritate penitus aboleretur, cum hujusce Rei pauci indigenarum memores fuerint. Mansimus Nola in die sabbati, & circa crepusculum nullo venti flatu revertimur in navim; ac tum demum paulisper cepit invalescere ventus; atque secunda vigilia naucleus opportunum considerans tempus, iussit nautis velificare. Embolæque, quod aiunt, felici tendimus meridiem versus, ut plagam manusque fugeremus Gallorum atque Andreae de Oria addicti eo tempore Regi Franciæ, qui ut leones ad prædam parati præternavigantibus, ac nobis præcipuè, insidiabantur, tum

propter navigium mercesque pretiosas, tum etiam quia ex vectoribus qui illa navi vehebantur, alii præbendati, alii verò divites erant. Ac dum magis pro- tenderemus contra meridiem, magis ac magis invaluit ventus. Et usque ad vesperum dominicæ diei terras Latii ducatuque Sabaudia conspeximus; atque prima noctis vigilia juxta insulam vulgò appellatam de Bras perlabentes, fretum de Hierro aggredimur. Deinde illa eadem aura secunda die Lunæ tractavimus suum alterum nuncupatum de Leon. Et à præcedente nocte diei dominicæ usque ad diem Mercurii nil aliud quàm cœlum & mare visum est. Qua die cum mare & littora nebulis contegerentur, neque auræ neque illorum præfectus cognoscere poterant longè essemus à terra necne, quòve cursus esset. Et cum sol paulatim rumperet caliginem, in cacumineque refulisset, repente conspeximus montes nostro mari adjacentes, & qui navi præerant, Latamini, letamini, inquit, amici, quia incolentes in Hispaniam tandem appulimus. Quo audito nuntio, quæ gaudia & læticia post tot angustias piratarumque incussam nobis formidinem nos jam metus expertes ceperint, vix erit credibile, quotque laudes omnipotenti Deo necnon intemeratæ virgini egerimus ille pensabit qui simile periculum evasisset, tum pro tanto munere à Deo concesso, tum quia paratas insidias scopulorumque allisiones, nunchiantium cæcas voraginum fauces absque ullius detrimento transegeramus, tum quia nos ad optatum perduxit portum. Quanto verò jubilo agitaremur nemo inquam significare poterit, neque calamus meus demonstrare: quia hi solum optime norunt qui eisdem periculis vexati, eadem evaserunt. Adde etiam quòd portui de Rosas, à quo Hispaniarum ultimo cum sanctissimo Domino Nostro Papa copiosa & illustri comitato caterva discessum fuerit cum in urbem navigarem, die præ-

dicta Mercurii pridie Idus Aprilis hora vespertina feliciter appulimus. Videre tunc posses quia solitudine aut verius lætitia scaphis, innoxiis, naviculis in terram desideratam quasi precipites descenderemus. Qui vero ex Bœtica aut Valentia, licet pauci, ne per tot viarum dispendia fatigaretur, in navem manserunt eos Carthaginem evedtura.

XLV. DE ADVENTU IN

*Hispaniam, ac nonnullis insignibus rebus
Cataloniæ, ejusque amplitudine.*

* id est, civium.

De Iovis à Rosarum oppido in locum de Castellon mediocriter munitum trecentorum * viduorum, leuca distantem, ac continuo Gerundam quinque à præcedenti leucis semotam ventum est. Horum oppidorum medio intervallo nihil memorabile occurrit præter humum margam juxta civitatem. Reliqua vero, quia maritima, sabulosa, atque sterilis inhabitataque manet. Urbs Gerundenfis perpulchra ac, ut reor, duorum millium civium capax, fulget episcopali dignitate, continetque plures ecclesias & monasteria; & est caput feracissimæ provincie appellatæ de *Lampurdan*, in qua plus quam alibi in toto principatu Cataloniæ grassantur pestiferi homines qui banniti seu proscripti dicuntur, depopulatores agrorum, qualique quoddam viperarum genus omnibus infestissimum. Ii sæpe itinera frequentant, & publicas stratas insidiis & incursumibus obsident, ut totam regionem infestent; à quibus cædes, strages, atque insidiae parantur, & alia innumerabilia damna ab iis oriuntur, quibus segniter obviatur. Hanc civitatem à suburbiis rivulus aut verius torrens dividit. Die sequenti in oppidum de * Sterlic centum & sexaginta stadiis à Gerunda semotum, deinde verò locellum de * Sasona à præcedenti

* Ostalric

* S. Saloni

duabus leucis disjunctum, ubi fertur beatus Francis-
 cus, cum in Hispanias proficisceretur, ab indigenis
 vapulasse. Et continuo in pagum de Roca itinere no-
 naginta sex stadiorum nos contulimus; ubi, quia nox
 instabat, quiescere nos oportuit. Ceterum quoniam
 stadiorum mentionem fecimus, per quæ nostrates
 itinera rarissime metiuntur, octo stadia milliarium,
 tria milliaria unam leucam conficiunt; quamvis non-
 nulli quatuor milliaria unæ leucæ attribuant. Die sab-
 bati quatuor leucis Barchinonem præ ceteris Hispa-
 niarum urbibus elegantem accessimus; quæ adjacet
 Balearico nostro mari necnon radicibus montis Iovis
 quæ vulgò dicitur Monjui, ubique gentium vulgarissi-
 mi, ex cuius lapicidina, ut accolæ aiunt, tota civi-
 tas semuræ, cum sint lapidei, extracti fuerunt, ne-
 que ideo fuerit mons diminutus. Miranda profectò
 res, cum omnes ædes ex lapidibus inde excisis con-
 structæ sint; nisi cum Iuriconsulto Papiniano *in l.
 Divortio. §. Si vir soluto matrimonio. ff. dicamus la-
 pides renasci, cuius verba sunt. Nisi talis sit ut la-
 pidi renascatur; quales sunt in Gallia & in Asia.*
 Volui citare verba Iuriconsulti, quia videtur hoc dif-
 ficile crediti. Sed in monte Iovis experientia docet
 vera dixisse Papinianum. Nimirum cum mons ille sit
 in confinibus Galliæ, ubi (ut inquit consultus) la-
 pides renascuntur. Multa alia in illa celebri civitate
 quæ non essent prætermittenda relinquo; tum qui-
 dem quia nostris nota patent; tum etiam ne cum
 multa dixerò, multò plura relinquam. Ideo decrevi
 potius illa sub silentio præterire quàm pauca dicere.
 A Barchinone in oppidum de Marturel quatuor leucis
 semotum, relictis obiter Montereï ac aliis oppidulis,
 venimus confestim in locum de Esparraguera quatuor
 milliariis distantem; unde in cœnobium illud Deipa-
 re virginis vulgò de Monte Serrato toto orbe cele-
 bratissimum duobus leucis inde semotum concessi-

mus. Et quia multi aut devotione aut curiositate visitandi monasterium ejusque eremiticas cellas visitant, omnia prætereunda censui; quæ tamen pro dignitate materiæ justum sibi volumen exposcerent. Ea enim quæ omnibus nota sunt, non debent stricta serie narrari. Venimus itaque ad locum de Igualada quatuor leucis, deinde in oppidum de Momaneo duabus, ac illico in Cerveram tribus; indeque in Tarragam una leuca æquivalenti duabus pervenimus. Vnde de longiori leuca ortum est adagium apud nostrates: *A Tarraga usque Cerveram*. Perreximus continuo in oppidulum de Castilnovo, hoc est, Castelli novi, sexaginta quatuor stadiis segregatum à præcedenti. Deinde verò Belloc, hoc est, Bellum locum, tribus leucis ventum est. Cursimque transeuntes, in antiquam urbem Ilerdam, satis celebrem, tum propter universitatem insignem & infulam cathedralem, tum etiam ob fluvium Sicorim, vulgo *Segre*, mediam urbem interluentem, qui, ut ab auctoribus scribitur, fluebat olim arenis aureis. Deinde in oppidum Alcarraz ultimum Cataloniae devenimus. Antequam ad loca Aragonum accedam, ut intelligas, pie lector, qualis quantusque fuerit Cataloniae principatus, nonnulla quæ prælibanda essent hic saltem annectam, quibus facile cognoscetur ejus nobilitas & amplitudo. Continet enim comitatum de Ruyfellon conterminum Franciæ; ob cujus obtentionem pax antiqua Hispanorum & Gallorum fuit rupta, initiataque bella, cum prius sub pignore à Rege Franciæ haberetur, & à Carolo cognomine capitulo fuerit restitutus. id quod curiosi ab historiographis radicitus elicere poterunt. Præterea archiepiscopatum Tarracónensem continet, ex cujus cognomento provincia Tarracónensis nomen assumpsit, quæ majorem Hispaniarum partem sibi vendicat. Expanditur enim à Pyreneo ad Anam fluvium. Cui archiepiscopatus subjacent sex

Ecclesiæ

Ecclesiæ episcopales, prima Elnensis in novissima parte principatus, secunda Gerundensis, tertia Barcinonensis, quarta Vrgelensis, quinta Ilerdensis, sexta Dertusensis. Habet etiam tria insignia cœnobia, primum Populeti, vulgariter dictum *Poblet*, vetustate notabile, quo sepulchra Regum Aragoniæ magna veneratione observantur. Inter hoc & monasterium de Bonifac. fuit quondam illa subtilis contentio super locum de Rosellis, de qua in cap. *Abbate sane*. De re judic. lib. v i. in qua lite jura & allegationes utriusque partis copiosissimè fuere deducta. Et audacter fortasse possem asserere nullibi latius & subtilius esse allegatum sive consultum. Neque mirum, cum negotium esset monachorum & magni momenti. Monasterium de Populeto in redditibus annuis est multum locuples, sed plurimum in subditis. Asserebatur nempe neminem ex magnatibus, Duce de Cardona dempto, in toto principatu plures habere subditos. Habet præterea illius Abbas suffragium in curiis Aragoniæ. Hoc cœnobium caput est ordinis divi Bernardi in tota citeriori Hispania; sicut in nostra monasterium sancti Bernardi extra muros Tolentanae urbis. Sed longè dispar alterum ab altero, cum illud opulentissimum, istud verò pauperrimum sit, quod non ideo minoris æstimandum est, cum redemptori nostro paupertas maximè arriserit. Volui circa particularia hujus sanctæ domus calamum protendere, eamque propriis oculis intueri, quia ubique famigeratissima est, ac propterea præcipuè quia in præallegato capite illius fit mentio, cum aliàs crederem longiùs à nostro commercio esse. nec mirum, cum in solitudine fuerit sita, atque ad ipsam non per itinera immo potiùs per diverticula iter. Secundum cœnobium celebratissimum est matris virginis de Monserrat. Tertium fortalitium Iliberritanum, quod nunc dicimus Salsas, inexpugnabile quidem castrum,

quo clauditur Catalonia; quæ, ut clariùs designari possit, tantum occupat soli quantum Aragonium Valentinorumque regna. His itaque decursis, in quibus aliquantulum divagati fuimus, ad propositi itinerarii materiam pertractandam revertamur.

XLVI. *TRANSITVS ARAGONIÆ,
atque denominatio Aragonis.*

AB oppido igitur Alcarraz venimus in Fragam, municipium primum Aragoniæ multum amœnum, ad cuius radices fluit amnis nomine Cinga. Hinc in pagum de Candafnos nonaginta sex stadiis inde divisum, & ad oppidum de Pennalva leuca tantum, ac alia in oppidum de Burjalaroz, & continuo in cauponas appellatas de sancta Lucia tribus leucis, & totidem in viculum de Offera, atque aliis tribus in vicum paganum nomine Alphaxarim per terram aridam & inaquosam, qualis rara alibi habitata reperitur. Hinc aliis tribus leucis (ut sæpius numero utar ternario) in urbem inclitam imperialemque per loca amœna, hortos, & pomaria Cæsaraugustam devenimus, quæ caput est regni Aragonum, qui hoc nomine funguntur propter duos amnes Aragoes nuncupatos, velut Iberi dicti sunt ab Ibero. Hæc celeberrima urbs est metropolis, cui subsunt quatuor episcopatus; Oscensis primus universitatem vetustissimam habens, nempe a tempore Sertorii, ut ex illius vita apud Plutarchum liquet; secundus Tirasonen-sis, tertius Pampilonensis in regno Navarra, quartus Calagurritanensis & Calciatensis ad invicem uniti in regnis Castellæ, præter Segobrigensem simili modo Ecclesiæ civitatis de Albarazim unitum. Et pro ea parte qua subjacet ecclesiæ de Albarazim, subest etiam Cæsaraugustanæ metropoli; pro alia verò, qua Segobrigæ, archiepiscopatus Valentino. Hanc

Cæsaream urbem meritò à Cæsare nominatam abluvit ille celebratissimus annis Iberus, à quo sæpissime Hispani nomen accipiunt. Ac juxta eam est oppidum appellatum Velilla; quod quidem, etsi nonnullis videatur fabula, habet cymbalum quod cùm aliquid memoria dignum etiam valde remotum contingit, nemine impellente (ut Aragonenses testantur) pulsatur. res stupenda; & qui dubitaverit, eos sciscitentur. Vnum tamen in hujus rei comprobatione asserere possum, quod cùm jussu reverendissimi ac illustrissimi Domini Alphonsi Maurici Archiepiscopi Hispanensis eo tempore Inquisitoris generalis ad visitandas inquisitiones Navarrae, Aragoniae, atque Cataloniae missus essem, pertransiremque Cæsaraugustam, quidam ex officialibus sanctae inquisitionis eo voluerunt me deducere; quorum unus promotor fiscalis, ortus in praefato oppido de Velilla, narravit mihi rem admiratione dignam. Volo, inquit, tibi propalare campanandae Velilla nuper pulsatae; & hactenus ignoratur causa. Tunc ab illo percontatus sum quid illud esset, qui praedictum mysterium referavit. Cui refragari nolui, cùm esset vir non lubricae fidei. Perterritus tamen novitate rei tam insolitae. Et profectò antequam accederem Barchinonem, divulgatum fuit excidium Romanum, quo tempore exercitus Imperatoris (occiso Duce de Borbon quodam ignivomino ictu generali Capitaneo) urbem invaserat, eamque multiplici clade vastavit; ac nisi divino obtuitu Dominus Alarcon strenuus vir & dux Hispanus cum suis stipendiariis Hispanis militibus Germanis obstisset, actum esset de beatissimo Papa Clemente septimo, qui diu in castro sancti Angeli detentus fuerat, quousque Imperatoris nostri semper Augusti tanti facinoris ignari jussu incolumis tandem evasit à praedicta detentione. Nec est quòd mireris, Christiane lector, quod actum esse de Papa praedixerim, ni sic

evafisset; quoniam cum plures exercitus Germanorum fuissent sectatores haresum Luteri, atque eorum tessera aut symbolum esset, *Nite Papa*, *Nite Papa*, quod significat *Minime Papa*, nihil magis quam eum obtruncare illa barbara & obtusa gens quærebat. Sed quia non diu in his morari decet, ne ab incepto longius divertamur, cetera, quæ pro suo modo non essent iniocunda relatu, de regno Aragoniæ dignum duxi relinquere, velut ea quæ omnibus essent exposita & aperta, cum alias sit regnum Castellæ contemnimus illi ac finitimum. Ceterum, ut eo revertamur unde digressi sumus, quia recta pergere non expedivit, oportuitque rectum tramini deferere ac incuriam imperialem tunc Burgis agentem divertere, inter fuit mea ab itinere quo petebamus Toletum declinare. Propterea à Casaraugusta in oppidum de Alagon quinque leucis distantem, & ab eo in vicum de Lucenique duabus tantum, ac totidem in pagum de Agallud, atque sexaginta quatuor stadiis in oppidulum de Corres regni Navarrae, & totidem in locellum de Ribahorada nos contulimus. Deinde per campos patentes per alias duas leucas in nobilem civitatem Tudelam devenimus; quam licet obiter superius memoravimus, quia non nostrum est minutissima quæque præter animi intentionem attingere, illam (ut fastidium repetito sermone fugiam, eadem etiam facturus in aliis urbibus de quibus supra verbum fecerim) sub silentio prætereò. A Tudela verò vicum Cintruennigo tribus leucis separatam petivimus; ibique aliquantulum defessi quievimus, quam illuc usque excursiones veriùs quam viatores iter fecerimus, eò quod negotia mei canonicatus in imperiali tractabantur curia. Et quoniam sodalis meus Capellanus Domini Doctoris de Agreda præcesserat ad expediendam domum quam in loco illo cum multi redditibus ecclesiasticis, suppellectili insuper, necnon instru-

mentis rusticis & possessionibus munitam prædictus Doctor obtinebat, eò quòd Ecclesia illius oppidi erat unita thesaurariæ, ut sic dicam, Tirasonensi, quæ quidem ab illo tunc temporis possidebatur, hinc egressus in oppidum de *Aldea nueva*.

XLVII. DE ADVENTATIONE
in illustrem Castellam principem Hispaniarum.

AB oppido igitur de *Aldea nueva* per alias duas leucas in prædictam urbem antiquam Calagurram vigesima nona Aprilis die accesseram; cujus diœcesim, ut in exordio opusculi tetigi, jussione Episcopi domini mei Ioannis à Villalva sub officio provisoris regendam quondam suscepi. Ac die sequenti pridie Calendas Maii in amœnam illam Lucronii urbem deveni; quæ, præter collegialem Ecclesiam, duo continet extra muros monasteria, alterum ordinis Prædicatorum ad partem occidentalem, alterum seraphici Francisci ad orientalem plagam. Continet etiam castrum, muros, & antemuralia, atque fossam aqua repletam; quæ civitatem illustrem & inexpugnabilem reddunt. Postmodum verò sexto Idus Maii profectus in oppidum de Navarret, per duas leucas ac per tres urbem Najaram petivi; quæ licet sit parva, tamen munita conspicitur; quam pertransiens leuca una in pagum de Açofra, & per alias tres in civitatem sancti Dominici tanto, ut prædiximus, illustratam patrono perrexi. A qua egressus, in oppidum de Grañon triginta duobus stadiis semotum, & per dimidiam leucam in locellum de Redezilla, atque per aliam dimidiam in locum de *Villa de Pun*, quo, ut reor, finitur Calagurritanensis & Calciatensis episcopatus, & cursim tribus leucis in municipium de Vilorado Burgensis diœcesis deventum est. Deinde quinto Idus Maii in oppidum de Villafranca de Mon.

tesdoca perveni; cujus montes, ut arbitror, sunt ceteris Hispaniarum celsiores, quandoquidem illorum vertices seu cacumina dividunt Castellæ & Celtiberiæ aquas hinc inde erumpentes. Nam quæ orientem versùs, in Iberum, quæ verò in occidentem, in Durium amnes defluunt. Deinde oppidula & diversoria ignobilia transiens, octo leucis in ditissimam & ubique memorabilem ob magna commercia & opulentos mercatores Burgorum urbem me contuli. Et quàm potui brevi scrutatus sum statum negotiorum canonicatus mei; cui nisi adventu meo opem ferrem, jussu Dominorum imperialis consilii adversario meo prætendenti se expoliatum fuisse redderetur possessio, nimirum cum nullus eò usque causam meam, quasi deferram, tueretur. Sed cognita veritate tam a procuratore magnifici capituli almæ Ecclesiæ Toletanæ quàm à Domino Blasio Cavallero, quem ut patrem & dominum semper colui, noluerunt Domini Consilii amplius negotio ad eos minimè pertinenti se immiscere. Et prædictus Dominus Blasius, re & nomine splendidus eques post aliquot dies deliberata causa me in urbem hanc inclytam Toletum, quæ soli benignitate, fortunis, & tractu cæli cunctas præcellit, secum duxit, atque ejus domo honorificè hospitatus quousque lares componerem. Et quia à Burgis Toletum usque loca omnia sunt omnibus nota, ne prolixus molestusve judicer, consultò prætereunda duxi, finiens itinerarium hoc ad laudem Dei omnipotentis, qui dignetur ex hac militia, ad quam me immeritum vocavit, in æternam & perennem gloriam perducere per redemptorem Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum eo atque Spiritu sancto vivit & regnat per infinita secula seculorum. Amen.

Finis itinerarij Adriani sexti Pontificis maximi.

Laus Deo.